

Αρχαία Ελληνικά Φιλοσοφικός Λόγος

Αριστοτέλους «Πολιτικά»

- ✓ Ερωτήσεις εισαγωγής
 - ✓ Κείμενο-Μεταφράσεις
 - ✓ Ερμηνευτικά σχόλια
 - ✓ Ερωτήσεις από πανελλήνιες εξετάσεις
 - ✓ Ερωτήσεις του ΚΕΕ
- με βάση την ύλη του σχολικού εγχειριδίου

Γ' Λυκείου – Θεωρητική Κατεύθυνση
Επιμέλεια ύλης : Πετρά Χριστίνα

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ.....	2
ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΕΙΣΑΓΩΓΗΣ - ΠΟΛΙΤΙΚΑ.....	3
ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ – ΠΟΛΙΤΙΚΑ.....	4
Ενότητα 11η.....	4
Ενότητα 12η.....	9
Ενότητα 13η.....	14
Ενότητα 14η.....	15
Ενότητα 15η.....	17
Ενότητα 16η.....	21
Ενότητα 17η.....	26
Ενότητα 18η.....	29
Ενότητα 19η.....	32
Ενότητα 20η.....	35
ΘΕΜΑΤΑ ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΩΝ ΕΞΕΤΑΣΕΩΝ.....	52

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΕΙΣΑΓΩΓΗΣ - ΠΟΛΙΤΙΚΑ

1. Ο Αριστοτέλης τελειώνοντας τα *Ἠθικά Νικομάχεια* γράφει: «Τώρα που μιλήσαμε για όλα αυτά, είναι η ώρα να μιλήσουμε και για νόμους και πολιτεύματα».

α) Σε ποια θέματα αναφέρεται με το «όλα αυτά»,

β) Ποια σχέση πολιτικής και ηθικής προκύπτει από την παραπάνω δήλωση του Αριστοτέλη;

α) Στα *Ἠθικά Νικομάχεια* ο Αριστοτέλης μελέτησε τις επιμέρους αρετές του ανθρώπου, είτε αυτές που σχετίζονται με τη γενικότερη συμπεριφορά του ατόμου και με το χαρακτήρα του είτε αυτών που σχετίζονται με το μυαλό του, με τη διάνοιά του. Προς τι όμως όλη αυτή η μελέτη; Για ποιον λόγο, στην πραγματικότητα, χρειάζεται να βρούμε τι θα πει ανδρεία ή σωφροσύνη, δικαιοσύνη ή φρόνηση;

β) Η απάντηση του Σταγειρίτη είναι ίδια με αυτή που θα έδινε κάθε αρχαίος Έλληνας: «Μα φυσικά, για να γίνουμε καλοί πολίτες· για να λειτουργούμε σωστά μέσα στην πόλη, ζώντας δίπλα σε όλους τους συν-πολίτες μας». Η απάντηση αυτή αφήνει λοιπόν να φανεί πως τις αρετές ο αρχαίος Έλληνας και μαζί φυσικά κι ο Αριστοτέλης, δεν τις επεδίωκε για χάρη του εαυτού του· η απόκτηση ή η μη απόκτησή τους από το άτομο δεν ήταν μια αποκλειστικά δική του υπόθεση, κάτι δηλαδή που αφορούσε μόνο τον ίδιο. Εκείνο που είχε σημασία για τον αρχαίο Έλληνα ήταν ότι με την απόκτηση των αρετών (ή με τη μη απόκτησή τους) θα λειτουργούσε τελικά με ένα συγκεκριμένο τρόπο μέσα στην πόλη του: σωστό ή λανθασμένο. Αντιλαμβανόμαστε λοιπόν ότι ο Αριστοτέλης θεωρεί την ηθική φιλοσοφία μέρος της πολιτικής φιλοσοφίας κι έτσι εξηγείται η παράξενη φράση γι τελείωμα βιβλίου, ως ένα πέρασμα σε ένα καινούργιο βιβλίο- πέρασμα από τα *Ἠθικά Νικομάχεια* στα *Πολιτικά*.

2. Ποια θέματα από τα Πολιτικά του Αριστοτέλη βλέπουμε στις ενότητες του σχολικού εγχειριδίου;

Στο βιβλίο παρακολουθούμε διδασκαλίες του Αριστοτέλη α) για τη γένεση της πόλης, β) για το περιεχόμενο της έννοιας πολίτης, γ) για το περιεχόμενο της έννοιας πολίτευμα (πολιτεία), δ) για τα είδη των πολιτευμάτων, ε) για θέματα σχετικά με τη διακυβέρνηση της πόλης, στ) για θέματα παιδείας και εκπαίδευσης.

3. Ποια σημασία έχει η λέξη πόλις στον αρχαίο ελληνικό λόγο και ποιο είναι το συγκεκριμένο περιεχόμενό της στα Πολιτικά του Αριστοτέλη;

Η αρχαία ελληνική λέξη *πόλις* δεν έχει την ίδια σημασία με τη δική μας λέξη *πόλη*. Αντιστοιχούσε στη δική μας έννοια *κράτος*. Αυτή η *πόλις-κράτος* ορίζεται στα Πολιτικά του Αριστοτέλη ως μια κοινότητα που την αποτελούν κυβερνώντες και κυβερνώμενοι, άρχοντες και αρχόμενοι. Είναι ένα όλον που το αποτελούν μέρη, τα οποία δε χάνουν μέσα στο όλον τη δική τους φυσιογνωμία. Ως όλον λοιπόν η πόλις-κράτος αποτελείται από ανόμοια μεταξύ τους στοιχεία. Μερικά από αυτά ασκούν εξουσία, τα άλλα υπακούουν. Ως *όλον* η πόλις έχει ως στόχο της την *ευδαιμονία* κι αυτή πάλι είναι το αποτέλεσμα της αυτάρκειας, της απόλυτης ανεξαρτησίας από οτιδήποτε βρίσκεται έξω από την *πόλιν*.

**ΤΟ ΟΛΟΝ ΠΡΟΗΓΕΙΤΑΙ ΤΟΥ ΜΕΡΟΥΣ
Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΟΛΟΚΛΗΡΩΝΕΤΑΙ ΜΕΣΑ ΣΤΗΝ ΠΟΛΗ
ΗΘΙΚΟΣ ΑΝΘΡΩΠΟΣ= ΗΘΙΚΟΣ ΠΟΛΙΤΗΣ (ΔΕ ΝΟΟΥΝΤΑΙ ΧΩΡΙΣΤΑ)
«ΤΟ ΕΙΝΑΙ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ ΕΙΝΑΙ ΤΟ ΣΥΝΕΙΝΑΙ» ΧΑΪΝΤΙΓΚΕΛ
Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΕΙΝΑΙ ΖΩΟΝ ΠΟΛΙΤΙΚΟΝ**

Ενότητα 11^η

Ἐπειδὴ πᾶσαν πόλιν ὀρώμεν
κοινωνίαν τινὰ οὖσαν καὶ
πᾶσαν κοινωνίαν
ἀγαθοῦ τινος ἕνεκεν
συνεστηκυῖαν (τοῦ γὰρ εἶναι
δοκοῦντος ἀγαθοῦ χάριν
πάντα πράττουσι πάντες),
δῆλον ὡς πᾶσαι μὲν ἀγαθοῦ
τινος στοχάζονται, μάλιστα δὲ
(στοχάζεται) καὶ τοῦ
κυριωτάτου πάντων ἢ
πασῶν κυριωτάτη καὶ
πάσας περιέχουσα τὰς ἄλλας.
αὕτη δ' ἐστὶν ἡ καλουμένη
πόλις καὶ ἡ κοινωνία ἢ
πολιτική.

Επειδή βλέπουμε ότι κάθε πόλη
είναι μια μορφή κοινωνικής συνύπαρξης
και κάθε κοινότητα
έχει συσταθεί για την επίτευξη κάποιου αγαθού
(ό,τι κάνουν πράγματι οι άνθρωποι
το κάνουν για να πετύχουν κάτι που θεωρούν
καλό),
είναι φανερό ότι όλες τους (οι πόλεις) επιδιώκουν
κάποιο αγαθό – και φυσικά
επιδιώκει
το ανώτερο από όλα τα αγαθά αυτή που είναι
ανώτερη από όλες
και κλείνει μέσα της όλες τις άλλες.
Αυτή είναι η λεγόμενη πόλη
ή η πολιτική
κοινωνία.

Σχόλια:

Θέμα : ο ορισμός της πόλης (της πόλης –κράτους με την αρχαία έννοια) ως της τελειότερης μορφής κοινωνικής συνύπαρξης, που στοχεύει στο υπέρτατο αγαθό.

- ❖ Στην ενότητα αυτή, όπως και στις ενότητες 12, 13, 14, ο Αριστοτέλης ακολουθεί τη γενετική μέθοδο (βλ.σχόλια ενότητα 15)
- ❖ Ορισμός της πόλης (εννοούμε πάντοτε την αρχαία έννοια της πόλης-κράτους, όχι τη σημερινή έννοια της πόλης) : είναι μια μορφή κοινωνικής συνύπαρξης, η ανώτερη από όλες τις άλλες, που τις περικλείει και αποβλέπει στο ανώτερο από όλα τα αγαθά.
- ❖ Ο Αριστοτέλης χαρακτηρίζεται ως εμπειρικός φιλόσοφος-σε αντίθεση με τον Πλάτωνα που είναι θεωρητικός φιλόσοφος- καθώς προσπαθεί να εξάγει συμπεράσματα παρατηρώντας την πραγματικότητα γύρω του. Αυτό γίνεται φανερό κι από τη χρήση του ρήματος «ὀρώμεν»=βλέπουμε, παρατηρούμε, στην αρχή της ενότητας. Το ίδιο είχε κάνει και στην 1^η ενότητα των *Ηθικών Νικομαχείων* με τα παραδείγματα της πέτρας και της φωτιάς. Τα

επιχειρήματα αυτά τα χρησιμοποιεί για την προώθηση της σκέψης του και για τη συναγωγή συμπερασμάτων.

- ❖ Η σκέψη του φιλοσόφου χαρακτηρίζεται ως τελεολογική(τέλος= σκοπός). Η λέξη τέλος δηλώνει τον σκοπό, δηλαδή τον προορισμό για τον οποίο είναι πλασμένο το καθετί. Δηλώνει τη στιγμή της τελείωσης, της ακμής, της ολοκλήρωσης, το τέλος της εξέλιξης που δεν οδηγεί στη φθορά. Για τον σταγειρίτη φιλόσοφο κάθε πράγμα έχει έναν συγκεκριμένο προορισμό από τη φύση και η φύση δεν κάνει τίποτα μάταια (βλ.σχόλιο σελ.167-ενότητα 6^η Ηθικά Νικομάχεια). Η τελεολογική του σκέψη διαφαίνεται σε όλο το κείμενο και συγκεκριμένα στις εξής φράσεις: «πᾶσαν κοινωνίαν ἀγαθοῦ τινος ἔνεκεν συνεστηκυῖαν»,«τοῦ γὰρ εἶναι δοκοῦντος ἀγαθοῦ χάριν πάντα πράττουσι πάντες», «πᾶσαι μὲν ἀγαθοῦ τινος στοχάζονται», «μάλιστα δὲ (στοχάζεται)καὶ τοῦ κυριωτάτου πάντων».
- ❖ Συλλογιστική πορεία : (παραγωγική συλλογιστική μέθοδος, σχόλιο «πᾶσαν πόλιν» σελ. σχ.βιβλίου 182)
 - Π1 : Κάθε κοινωνία αποβλέπει σε κάποιο αγαθό (και ανάλογα με τον χαρακτήρα της αγαθό) (« πᾶσαν κοινωνίαν ἀγαθοῦ τινος ἔνεκεν συνεστηκυῖαν»)
 - Π2 : Η πόλις είναι μια κοινωνία και μάλιστα η τελειότερη.(« ἡ πασῶν κυριωτάτη καὶ πάσας περιέχουσα τὰς ἄλλας...ἡ καλουμένη πόλις καὶ ἡ κοινωνία ἢ πολιτική»)

Συμπέρασμα : Η πόλις αποβλέπει στο αγαθό και μάλιστα στο τελειότερο αγαθό (την ευδαιμονία, αυτάρκεια)(«μάλιστα δὲ καὶ τοῦ κυριωτάτου πάντων-στοχάζεται»)

- ❖ **το τελειότερο αγαθό -η ευδαιμονία, αυτάρκεια-** Η ειδοποιός διαφορά ανάμεσα στις άλλες μορφές συμβίωσης και στην πόλη είναι ποιοτική (κυριωτάτη), ποσοτική (περιέχουσα) και ανώτερου σκοπού, καθώς ο υπέρτατος σκοπός της πόλης υπερβαίνει τους επιμέρους σκοπούς των μορίων (=υποσυνόλων) της πολιτικής κοινωνίας. Με τη φράση «κυριωτάτου πάντων» ο Αριστοτέλης εννοεί το υπέρτατο αγαθό στο οποίο αποβλέπει η «πόλις», δηλαδή την ευδαιμονία του συνόλου των πολιτών. Η ανωτερότητα αυτού του αγαθού αποδεικνύει και την ανωτερότητα της ίδιας της πόλης έναντι των άλλων κοινωνιών. Με άλλα λόγια, εφόσον η πόλη είναι η «κυριωτάτη» όλων των κοινωνιών, και το αγαθό στο οποίο στοχεύει είναι το «κυριώτατον» όλων των άλλων αγαθών. Ἦδη στην εισαγωγή των *Ηθικῶν Νικομαχείων* είδαμε τις ερμηνείες που έδωσαν στον όρο «εὐδαιμονία» διάφοροι φιλόσοφοι, όπως και την ερμηνεία του Αριστοτέλη. Αρχικά, λοιπόν, η λέξη «εὐδαιμονία» (< εὖ + δαίμων) σήμαινε την εὖνοια του θείου, κάτι που δίνεται δηλαδή στον άνθρωπο από τον θεό. Αργότερα, για το περιεχόμενο της ίδιας λέξης μίλησε ο Ηράκλειτος και ο Δημόκριτος. Σύμφωνα με αυτούς, η κατάκτηση της ευδαιμονίας εξαρτάται από τον ίδιο τον άνθρωπο και τις ενέργειές του. Σύμφωνα με τον Αριστοτέλη, η ευδαιμονία δεν είναι κατάσταση, αλλά διαρκής ενέργεια της ψυχής με τους κανόνες της τέλειης αρετής. Μελετώντας, λοιπόν, όλες τις παραπάνω απόψεις παρατηρούμε ότι ο όρος «εὐδαιμονία» αφορά τον ηθικό βίο του ανθρώπου. Για τον Αριστοτέλη, όμως, ο όρος αυτός έχει από τη μια ηθικό περιεχόμενο και αφορά τον άνθρωπο ως άτομο και από την άλλη είναι και ο προορισμός της πόλης, που αφορά τον άνθρωπο ως πολίτη. Ο άνθρωπος δηλαδή θα κατακτήσει με τις ηθικές ενέργειές του τόσο την ατομική ευδαιμονία όσο και την ευδαιμονία μέσα στο πλαίσιο της πόλης συνυπάρχοντας αρμονικά με τους άλλους πολίτες και ενεργώντας ως πολίτης. Υπό την έννοια αυτή, οι πράξεις του είναι πολιτικές πράξεις, καθώς ενεργεί ως μέλος της πολιτικής κοινωνίας, και έχουν πολιτικές συνέπειες, εφόσον οδηγούν στην ευδαιμονία του πολιτικού συνόλου. Η

άποψη αυτή διατυπώνεται ξεκάθαρα από τον ίδιο τον Αριστοτέλη στο έβδομο βιβλίο των *Πολιτικών* του, όπου αναφέρει ότι η ευδαιμονία του κάθε ανθρώπου ξεχωριστά συναρτάται με την ευδαιμονία της πόλης. Έτσι, επιβεβαιώνεται η άποψη ότι η ηθική φιλοσοφία είναι μέρος της πολιτικής φιλοσοφίας (βλέπε εισαγωγή *Πολιτικών*, σελίδα 178 σχολικού εγχειριδίου).

- ❖ Ο όρος «**κοινωνία**» προέρχεται από τη λέξη «κοινωνός» και είναι ομόρριζος με το ρήμα «κοινωνῶ» που στα αρχαία ελληνικά σημαίνει μοιράζομαι ή κάνω κάτι μαζί με άλλους. Έτσι, με τον όρο αυτό νοείται μια ομάδα ανθρώπων που συνυπάρχουν και συνεργάζονται αποβλέποντας –η καθεμιά ξεχωριστά– στην επίτευξη ενός κοινού για τα μέλη της σκοπού, ενός επιμέρους συμφέροντος («ἀγαθοῦ τινος ἔνεκεν συνεστηκυῖαν»). Αυτοί, για παράδειγμα, που πολεμούν μαζί επιδιώκουν τον πλούτο, τη νίκη ή την κατάκτηση μιας πόλης, οι ναυτικοί έχουν στόχο την απόκτηση χρημάτων, και κάτι ανάλογο συμβαίνει σε όσους ανήκουν σε μια φυλή ή σε ένα δήμο. Οι επιμέρους αυτές κοινωνίες αποτελούν, για τον Αριστοτέλη, μόρια της πολιτικής κοινωνίας, εμπεριέχονται δηλαδή σε αυτή («ἢ πασῶν κυριωτάτη καὶ πάσας περιέχουσα τὰς ἄλλας»), και τις τοποθετεί σε υποδεέστερη από αυτή θέση, αφού η πολιτική κοινωνία δεν στοχεύει στο ειδικό κατά περίπτωση συμφέρον, στο συμφέρον της στιγμής, ή στο συμφέρον μιας ομάδας ανθρώπων, αλλά σ’ ένα ανώτερο αγαθό («κυριωτάτου πάντων»), δηλαδή στην ευδαιμονία του συνόλου των πολιτών, που αφορά «ἅπαντα τὸν βίον». Ο Αριστοτέλης στα *Ἠθικά Νικομάχεια* είχε χαρακτηρίσει το υπέρτατο αυτό αγαθό με την έκφραση «τὸ ἀκρότατον πάντων τῶν πρακτῶν ἀγαθῶν».

Ετυμολογικά σχόλια- Λεξιλογικές παρατηρήσεις

1. πᾶς < θέμα *παντ-* + κατάληξη *-ς*. ΣΥΝΩΝ. α.ε.: *ὄλος, ἄπας, σύμπας*. ΑΝΤ. α.ε.: *οὐδείς*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ. ν.ε.: πάγκρεας, παγκόσμιος · πανάκριβος, πανανθρώπινος, πανάρχαιος, πανδαιμόνιο, πανελλήνιος, πανέμορφος, πανέξυπνος, πανεπιστήμιο, πανευτυχής, πανηγύρι, πανίσχυρος, πανοπλία, πανόραμα, πανούργος, πανσέληνος, πάνσοφος · παντογνώστης, παντοπώλης · παμπάλαιος, πάμπλουτος, παμπόνηρος, πάμφθηνος, πάμφτωχος · πασίγνωστος
2. πόλις (αβέβαιης ετυμολογίας). ΟΜΟΡΡΙΖΑ.. ν .ε.: πόλη, πολίτης, πολιτισμός, πολιτεία, πολίτευμα · πολεοδομία, πολιορκώ, πολιούχος, πολιτικολογώ, πολιτογραφώ · απολίτιστος, αντιπολίτευση, συμπολίτης · ακρόπολη, κωμόπολη, μητρόπολη, μεγαλούπολη · κοσμοπολίτης
3. ὄράω -ῶ· θέματα: α) *Fora* + κατάληξη *-ω* > ὄράω -ῶ · β) *ὄπ-* > *ὄψομαι, ὄπω-πα*· γ) *Fiδ-* > *ξ- Riδ-ον* > *εἶδον* (υποτακτ. *Ἰδῶ*). ΣΥΝΩΝ. α,ε.ι *θεῶμαι, θεωρώ, βλέπω, εξετάζω, σκοπῶ*. ΑΝΤ. α .ε.: *ἀβλεπτῶ, τυφλώπτω*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ. ν.ε.: ὄραση, οραματισμός, ὄραμα, οραματίζομαι, ορατός, ορατότητα, ὄψη, οπτικός, μάτι «*ὀμμάτιον*» -εἶδος, εἶδωλο, ἰδέα -οπή, ὄφισ, φίδι «*ὀφίδιον* < *ὄφισ*) · οφθαλμός, οφθαλμίατρος, οφθαλμοφανής · ἀόρατος, ἀποψη, ἀπρόοπτος, διορατικός, εποπτεύω, ευσύνοπτος, ἔφορος, κάτοπτρο, κάτοψη, μέτωπο, αντιμετωπίζω, περιωπή , προοπτική, προορατικός, πρόσοψη, πρόσωπο, συνοψίζω, υπερόπτης, ὑπόπτος , υποψία, ἀνύποπτος · αὐτόπτης, ἐξόφθαλμος, θυρωρός, μονόφθαλμος, μυωπία , πανόραμα, σκυθρωπός, στενωπός, τιμωρός, χαρωπός
4. κοινωνία < *κοινωνέω -ῶ* < *κοινωνός* < *κοινός* < θέμα *κοιν-*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ.. ν.ε.: κοινός, κοινότητα, κοινωνῶ, κοινωνία, κοινωνικός · κοινόβιο, κοινοβούλιο, κοινοκτημοσύνη, κοινολογῶ, κοινωνικοποιῶ, κοινωνιολογία, κοινοποιῶ, κοινοπολιτεία, κοινοπραξία, κοινοτάρχης, κοινόχρηστος,

κοινωνική · ακοινωνήτος, ανακοινωνώ, ανακοινωνθέν, αντικοινωνικός, διακοινωνή, επικοινωνώ, συγκοινωνώ · πάγκοινος

5. αγαθός -αβέβαιη η ετυμολογία του (ίσως από το *άγαν* + *θέω*). ΣΥΝΩΝ. α.ε.: *χρηστός*... ΑΝΤ. α.ε.: *κακός, πονηρός, φαύλος, αισχρός*... ΟΜΟΡΡΙΖΑ.. ν.ε.: αγαθός, αγαθούλης, αγαθάρης, αγαθότητα · αγαθοεργία, αγαθοποιός, αγαθοφέρνω · πανάγαθος, υπεράγαθος.

6. συνίσταμαι < συν + *ἵσταμαι* (*ἴστημι*)· θέματα: α) ισχυρό *στη-*, β) ασθενές στα-. ΟΜΟΡΡΙΖΑ. ν.ε.: στήνω, σταματώ, στέκομαι, στηρίζω, στασιάζω, στηλιτεύω -στάδιο, στάθμη -σταθμός -σταθμεύω, στάμνα -σταθερός, στάσιμος, στατικός, στητός -στάση -στασίδι, σταυρός -στήθος, στήλη, στήμονας, στήριγμα, στοά -ιστός - ιστίο · ανάσταση, ανόστημα, αναστατώνω, αντικαθιστώ -αντικατάσταση, αναντικατάστατος, αντιστέκομαι -αντίσταση, αποκαθιστώ -αποκατάσταση, απόσταση, αποστάτης, αποστασιοποίηση, διάστημα, ενίσταμαι —ένσταση, εξάνισταμαι, εξίσταμαι, εκστατικός, επαναστατώ - επανάσταση, επιστάτης, κατάσταση -κατάσταση -εγκατάσταση, ακατάστατος, καθεστώς, παριστάνω -παράσταση -αναπαράσταση, παραστάτης -παραστατικός -παράστημα, περίσταση - περιστατικό, προϊσταμαι - προϊστάμενος, προστάτης, προστασία, συνιστώ —σύσταση —ανασύσταση -σύστημα -συστηματικός-συστάδα -ασύστατος -νεοσύστατος, συμπαραστέκομαι -συμπάρασταση, υφίσταμαι - υφιστάμενος -υπόσταση -υποκαθιστώ -υποκατάσταση -ανυπόστατος-ασταθής, άστατος, αστάθμητος, ευσταθής -ευστάθεια · ναύσταθμος, σταδιοδρομώ, θερμοστάτης, ορθοστάτης,— ορθοστασία, πρωτοστατώ - πρωτοστάτης, χοροστατώ

7. δοκέω -ῶ < ρίζα *δεκ-* και με μετάπτωση *δοκ-*. ΣΥΝΩΝ. α.ε.: *νομίζω, ἀπολαμβάνω, ἡγούμαι, οἶμαι, δοξάζω, φρονώ, γινώσκω, φαίνομαι* ΟΜΟΡΡΙΖΑ.. ν.ε.: δόξα, δοξάζω, δοξασία, δοξαστικός, δόγμα, δογματικός, δογματίζω, δογματισμός, δοκιμάζω, δοκιμασία, δοκιμή, δοκιμαστής, δοκιμαστήριο, δοκιμαστικός, δοκίμιο, δοκιμακός, δόκιμος · δοκησίσοφος, δοκιμιογράφος, δοκιμιογραφία, δοξολογώ, δοξολογία · αδόκητος, απροσδόκητος, αποδοκιμασία, αποδοκιμάζω, ένδοξος / άδοξος, επιδοκιμασία, επιδοκιμάζω, επίδοξος, εύδοξος, Ευδοξία, ευδοκίμω, ευδόκιμος / αδόκιμος, ομόδοξος / ετερόδοξος, προσδοκώ, προσδοκία... χάριν (*χάρις*) < *χαίρω* < ρίζα *χαρ-*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ.. ν .ε.: χάρη, χαρά, χάρμα, χαρμόσυνος, χairoμαι, χαρίζω, χάρισμα, χαρισάμενος, χαρισματικός, χαριστικός, χαριτωμένος, χαριεντίζομαι, χαριεντισμός, χαρωπός · χαροκόπος, χαριτολογώ, χαριτολόγημα, χαροποιώ, χαροποιός, (κατα)χαρούμενος · αχάριστος, άχαρος, ευχάριστος, περιχαρής, πρόσχαρος, συγχαίρω, συγχαρητήρια, συγχαρητήριοι · αιμοχαρής, πολεμοχαρής, υδροχαρής

8. πράττω ή πράσσω < θέμα *πραγ-* + πρόσφυμα; + κατάληξη *-ω*. ΣΥΝΩΝ. α.ε.: *ποιώ, τελώ, επιτελώ, δρω, εργάζομαι*... ΑΝΤ. α.ε.: *άπρακτώ, αργώ, αδρανώ, κάθημαι*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ. ν .ε.: πράξη, πράγμα, πραγματικότητα, πραγματικός, πράγματι, πραγματεία, πραγματώνω, πρακτικός, πραγματευτής · πραγματογνώμονας, πραγματοποιώ -πράκτορας, πρακτορείο -πραξικόπημα, πραξικοπηματικός · απραξία, άπρακτος, πολυπράγμων, αντίπραξη, διαπραγματεύομαι, διαπραγματευτής, αδιαπραγμάτευτος, διαπράττω, δυσπραγία, εισπράττω, εισπράκτορας, συμπράττω, σύμπραξη · εχθροπραξία, κοινοπραξία, πολυπραγμοσύνη

9. δήλος < ρίζα *δηP-* του *δῖος* (= θεϊκός). ΣΥΝΩΝ. α.ε.: *φανερός, εμφανής, σαφής, εναργής*... ΑΝΤ. α.ε.: *άδηλος, αφανής, αδιόρατος*... ΟΜΟΡΡΙΖΑ.. ν.ε.: δήλωση, δηλώνω, δηλωτικός, δηλαδή (*δήλα* + *δη*) · αδήλωτος, διαδήλωση, αντιδιαδήλωση, εκδηλώνω , εκδηλωτικότητα, υποδηλώνω, υποδήλωση

10. στοχάζομαι < *στόχος*, από ρίζα *στεχ-* ή *σταχ-*, που μπορεί να είναι συγγενική με τη ρίζα *στιγ-* του *στίζω*. ΣΥΝΩΝ. α.ε. (με τη σημασία που έχει το ρήμα στο κείμενο): *σκοπεύω, στοχεύω*.

ΟΜΟΡΡΙΖΑ. ν.ε.: στόχος, στοχασμός, στοχαστής, στόχαστρο, στοχεύω, στόχευση · άστοχος, αστοχία, αστόχαστος, εύστοχος

11. κύριος < *κῦρος* (= δύναμη). ΟΜΟΡΡΙΖΑ. ν.ε.: κύριος, κυριεύω, κυρίευση, κυρίως, κυριότητα · κυριολεκτώ, κυριολεξία, κυριολεκτικός · άκυρος, έγκυρος, (επι)κυρώνω, (επι)κύρωση.

12. περιέχω < *περί + έχω* < θέμα *σεχ-* > *έχ-* (με τροπή του *σ* σε *δασειά*) > *έχ-* (με ανομοίωση της *δασειάς*: έγινε *ψιλή*, επειδή ακολουθεί το *δασύ χ*) > *σχ-* (και: *σεχ-> σχε-> σχη-*). ΟΜΟΡΡΙΖΑ. ν.ε.: έχω, έξη -σχετικός, (ακατ)άσχετος, σχέδιο, σχεδόν, σχέση - σχήμα, σχηματίζω - σχολή, σχολαστικός, σχολείο · ανέχομαι, ανεξίκακος, ανακωχή, αντέχω, αποχή, εξέχω, εξοχή, ενοχή, εποχή, επίσχεση, κατέχω, κατάσχεση, μετέχω, μέθεξη, παρέχω, αντιπαροχή, περιέχω, περιοχή, περιεκτικός, προέχω, προεξέχω, προσέχω, προσεχής, πρόσχημα, συμμετέχω, συ -νεκτικός, συνεχής, συνοχή, συσχετίζω, υπερέχω, υπέροχος · εχέμυθος, ενέχυρο, εκεχειρία, οχυρός · απροσεξία, ευεξία, καχεκτικός, πλεονέκτης, μειονεκτώ, ευωχία · (απ)ασχολούμαι, απασχόληση · κακουχία, νουνεχής · αδειούχος, αξιωματούχος, αριστούχος, γηπεδούχος, διπλωματούχος, εκατομμυριούχος, κυπελλούχος, οικοπεδούχος, πιτυρούχος, πολιούχος, προνομιούχος, πτυχιούχος, ταλαντούχος

13. άλλος < ρίζα *αλλ-* (από την οποία και τα *άλλά, άλλοις, άλλότριος, άλλήλων, άλλάσσω*. ΣΥΝΩΝ. α.ε.: *αλλότριος, άλλοις*. ΑΝΤ. α.ε.: *ίδιος, οίκειος*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ.. ν.ε.: αλλά, αλλιώς, αλλού, άλλοτε, άλλωστε — αλλάζω, αλλαγή, αλλιώςτικος, άλλοθι -

αλλοιώνω, αλλοτριώνω · αλλαξοπιστία, αλλεπάλληλοι, αλλεργία, αλληγορία, αλλήθωρος, αλληλεγγύη, αλληλεπίδραση, αλληλογραφία, αλληλοεκτίμηση, αλληλοθαυμασμός · αλληλουχία, αλλοδαπός, αλλοεθνής, αλλόκοτος, αλλοπρόσαλλος, αλλοφροσύνη · ανταλλάσσω, απαλλάσσω, διαλλακτικός, εναλλακτικός, έξαλλος, παραλλαγή, συναλλάσσομαι, συνάλλαγμα

14. καλώ < ρίζα *καλ-*, με μετάθεση > *κλα-* και με έκταση > *κλη-*. ΣΥΝΩΝ. α.ε.: *ονομάζω, προσαγορεύω, φωνώ*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ.. ν.ε.: καλώ, κάλεσμα, καλεσμένος, κλήση, κλητήρας, κλητεύω, κλήτευση, κλητικός, κλητική (η), κλητός · ανακαλώ, ανάκληση, αντίκλητος, αποκαλώ, εγκαλώ, έγκληση, έγκλημα, εγκληματικός, εκκληση, εκκλησία, εκκλησιάζομαι, εκκλησιαστικός, επικαλούμαι, επίκληση, μετακαλώ, αμετάκλητος, παρακαλώ, παράκληση, παρακάλια, παρακλητικός, προκαλώ, πρόκληση, προκλητικότητα, προκλητικός, απρόκλητος, προσκαλώ, πρόσκληση, προσκλητήριο, απρόσκλητος, συγκαλώ, σύγκληση, σύγκλητος, συγκλητικός · αυτόκλητος, ετερόκλητος

15. πολιτικός < *πολίτης* < *πολύς* (αβέβαιης ετυμολογίας). ΟΜΟΡΡΙΖΑ.. ν.ε.: πόλη, πολίτης, πολιτισμός, πολιτεία, πολίτευμα · πολεοδομία, πολιορκώ, πολιούχος, πολιτικολογώ, πολιτογραφώ · απολίτιστος, αντιπολίτευση, συμπολίτης · ακρόπολη, κωμόπολη, μητρόπολη, μεγαλούπολη · κοσμοπολίτης

Ενότητα 12^η

Η κοινωνική οντότητα που προήλθε από τη συνένωση περισσότερων χωριών είναι η πόλη, μια κοινωνική οντότητα τέλεια, που μπορούμε να πούμε ότι πέτυχε τελικά την ύψιστη αυτάρκεια: συγκροτήθηκε για να διασφαλίζει τη ζωή, στην πραγματικότητα όμως υπάρχει για να εξασφαλίζει την καλή ζωή. Η πόλη, επομένως, είναι κάτι που ήρθε στην ύπαρξη εκ φύσεως, όπως ακριβώς και οι πρώτες κοινωνικές οντότητες, αφού είναι το τέλος εκείνων κι αφού αυτό που λέμε φύση ενός πράγματος δεν είναι παρά η μορφή που αυτό έχει κατά τη στιγμή της τελείωσης, της ολοκλήρωσής

του: αυτό δε λέμε, πράγματι, πως είναι τελικά η φύση του κάθε πράγματος, π.χ. του ανθρώπου, του αλόγου ή του σπιτιού, η μορφή δηλαδή που το κάθε πράγμα έχει όταν ολοκληρωθεί η εξελικτική του πορεία; Επίσης: Ο τελικός λόγος για τον οποίο υπάρχει ένα πράγμα είναι κάτι το έξοχο, και η αυτάρκεια είναι τελικός στόχος και, άρα, κάτι το έξοχο. Όλα αυτά κάνουν φανερό ότι η πόλη ανήκει στην κατηγορία των πραγμάτων που υπάρχουν εκ φύσεως και ότι ο άνθρωπος είναι ένα ον προορισμένο από τη φύση να ζει σε πόλη (πολιτικόν ζῶον): ο δίχως πόλη άνθρωπος (θέλω να πω: ο εκ φύσεως δίχως πόλη άνθρωπος, όχι ο δίχως πόλη από κάποια τυχαία συγκυρία) ή είναι άνθρωπος κατώτερης ποιότητας ή είναι ένα ον ανώτερο από τον άνθρωπο: είναι σαν εκείνον που ο Όμηρος τον στόλισε με τους χαρακτηρισμούς «άνθρωπος δίχως σόι, δίχως νόμους, δίχως σπιτικό»: αυτός ο άνθρωπος, ο δίχως πόλη από τη φύση του, είναι –την ίδια στιγμή– και άνθρωπος που παθιάζεται με τον πόλεμο: είναι σαν ένα απομονωμένο πιόνι στο παιχνίδι των πεσσών.

Θέμα : α) η πόλις ανήκει στην κατηγορία των πραγμάτων που είναι εκ φύσεως
β) ο άνθρωπος από τη φύση του είναι ζῶον πολιτικόν (απόρροια από το πρώτο θέμα)

Δομή : I. Η πόλις υπάρχει εκ φύσεως

- α. προέλευση της πόλεως
- β. σκοπός της πόλεως
- γ. γνωρίσματα της πόλεως
- δ. η πόλις υπάρχει εκ φύσεως, τα επιχειρήματα υπέρ της θέσης αυτής

II. Ο Άνθρωπος είναι ζῶον πολιτικόν, επιχειρήματα υπέρ της θέσης αυτής

- ❖ Χρησιμοποιεί κι εδώ τη γενετική μέθοδο.
- ❖ Παραγωγικός συλλογισμός Αριστοτέλη :

A. Π1 : οι πρώτες κοινωνίες είναι φύσει

Π2 : η πόλις είναι η τελείωση των πρώτων κοινωνιών

Συμπέρασμα : η πόλις είναι φύσει (φυσική ύπαρξη)

B.. Π1 : η φύση είναι αυτό που γίνεται με την ολοκλήρωση

Π2 : Η πόλις είναι η ολοκλήρωση

Συμπέρασμα : : η πόλις είναι φύσει (φυσική ύπαρξη)

Γ. Π1 : κάθε ον στοχεύει στο άριστο φύσει

Π2 : το άριστο είναι προορισμός της πόλις

Συμπέρασμα : : η πόλις είναι φύσει (φυσική ύπαρξη)

- ❖ Αντίθεση με τον Πρωταγόρα, που δίδασκε ότι η πόλη είναι μια σύμβαση που δημιουργήθηκε από ανάγκη. Ο Αριστοτέλης αντικρούει τις απόψεις των σοφιστών. Στον Πρωταγόρα η πόλη δημιουργήθηκε για την ανάγκη του «ζῆν» των ανθρώπων, στον Αριστοτέλη για το « εὖ ζῆν».
- ❖ Η κοινωνική οντότητα που προήλθε από τη συνένωση...είναι η πόλη: Ο Αριστοτέλης παρουσιάζει τα διαδοχικά στάδια κοινωνικής συμβίωσης για να καταλήξει στην πόλη-κράτος, που αποτελεί την ύψιστη μορφή ανθρώπινης κοινότητας και είναι μία από τις κοινωνικές οντότητες (ομάδες-συνύπαρξης) των ανθρώπων.

- ❖ Ξεκινά από το άτομο που μόνο του δεν μπορεί να υπάρξει και δημιουργεί την **οικογένεια** (οίκος). Αυτή είναι η πρώτη κοινωνική μονάδα που σχηματίζεται από φυσική αναγκαιότητα και είναι αποτέλεσμα δύο ενστίκτων : του ενστίκτου της αναπαραγωγής που οδηγεί στο φυσικό "συνδυασμό άρρενος-θήλεος και του ενστίκτου της αυτοσυντήρησης. Ολοκληρώνεται με τη γέννηση παιδιών (σ' αυτό οδηγεί το πρώτο ένστικτο) και την απόκτηση δούλων (σ' αυτήν οδηγεί το ένστικτο της αυτοσυντήρησης που συνδέει τον *άρχοντα* με τον *αρχόμενο*). Σκοπός της οικογένειας είναι η διαιώνιση του είδους και η ικανοποίηση βιοτικών αναγκών στις οποίες περιλαμβάνεται και η προστασία των μελών της.
- ❖ Η δεύτερη μορφή κοινωνίας είναι η **κώμη** (χωριό) που σχηματίζεται από "*πλείονας οικίας*" είναι δηλαδή μια φυσική ανάπτυξη της οικογένειας. Σκοπός της είναι η ικανοποίηση αναγκών που υπερβαίνουν τις καθημερινές, δηλαδή ανάγκες που σχετίζονται με την πνευματική υπόσταση του ανθρώπου, όπως η ανάγκη για τη λατρεία του θείου ή για την απονομή της δικαιοσύνης. Η οικογένεια δεν μπορεί να έχει ούτε τυπικό λατρείας, ούτε μηχανισμό απόδοσης της δικαιοσύνης. Η κώμη επιτρέπει μεγαλύτερο καταμερισμό εργασίας και έτσι καλύπτει περισσότερες ανάγκες, ενώ ταυτόχρονα εξασφαλίζει πληρέστερη προστασία από όποιους κινδύνους.
- ❖ Η τρίτη κοινωνική οντότητα είναι η **πόλις** που προήλθε από τη συνένωση περισσότερων κωμών.
- ❖ Μια κοινωνική οντότητα τέλεια : Η λέξη *τέλος* δηλώνει τον σκοπό, δηλαδή τον προορισμό για τον οποίο είναι πλασμένο το καθετί. Δηλώνει τη στιγμή της τελείωσης, της ακμής, της ολοκλήρωσης, το τέλος της εξέλιξης που δεν οδηγεί στη φθορά. Το επίθετο *τέλεια* χρησιμοποιείται για να δηλωθεί ο εξελικτικός κύκλος των κοινωνικών μορφωμάτων που παρακολουθούμε: *οικία - κώμη - πόλις*. Δηλώνεται δηλαδή η ολοκληρωμένη κοινωνία, η οποία αποτελεί και το τέλος της εξέλιξης. Καθώς παρακολουθούμε τη μακρά εξελικτική πορεία της πόλης, διαπιστώνουμε ότι αυτή αποτελεί χρονικά υστερογενές δημιούργημα. Προηγήθηκαν δηλαδή οι άλλες μορφές και κατόπιν ήλθε ως ολοκλήρωση η *πόλις*. Εντούτοις οντολογικά και αξιολογικά η πόλη έχει προτεραιότητα έναντι όλων των άλλων.
- ❖ Μπορούμε να πούμε ότι πέτυχε τελικά την ύψιστη αυτάρκεια: Ο Αριστοτέλης στα "*Ηθικά Νικομάχεια*" προσδιόρισε τη λέξη "*αυτάρκεια*", λέγοντας ότι τη χρησιμοποιούμε για να δηλώσουμε ότι κάτι και μόνο του είναι τέλειο αγαθό, κάνει τη ζωή άξια να τη ζήσει κανείς χωρίς να χρειάζεται κάτι ακόμα. Σύμφωνα με το φιλόσοφο αυτάρκης είναι η πόλη που από μόνη της αποτελεί το τέλειο αγαθό, ακριβώς γιατί τίποτε άλλο δεν χρειάζεται πέρα από αυτήν ο πολίτης, αφού η ίδια μπορεί να του χαρίσει το ύψιστο αγαθό, που είναι το *ευ ζην*, η *ευδαιμονία*. Μπορεί να τον βοηθήσει να πραγματοποιήσει τη φύση του, να ολοκληρωθεί. Μια πόλη είναι αυτάρκης αν η γεωγραφική της θέση της εξασφαλίζει άφθονα τα υλικά αγαθά και τη βοήθει στην εμπορική της ανάπτυξη, αν έχει τις απαραίτητες αμυντικές δυνατότητες και αν διαθέτει σύστημα χρηστής διοίκησης και απονομής της δικαιοσύνης, επομένως αν είναι ανεξάρτητη ή αν δεν χρειάζεται εξωτερική βοήθεια, για να καλύψει τις υλικές και ηθικές - πνευματικές - κοινωνικές ανάγκες της. Για να είναι η πόλη αυτάρκης είναι ανάγκη να συνυπάρχουν αρμονικά τρεις παράγοντες: το μέγεθος - έκταση της πόλεως, ο πληθυσμός της και οι ανάλογοι προς τον

πληθυσμό της πόροι. Αποτελεί λοιπόν η αυτάρκεια ύψιστο αγαθό καθώς νοείται ως απόλυτη πληρότητα.

- ❖ συγκροτήθηκε για να εξασφαλίζει τη ζωή, ... την καλή ζωή: Η πόλη-κράτος γεννήθηκε, όπως και η κώμη, για τη διασφάλιση της ζωής, δηλαδή της επιβίωσης. Επιδιώκει όμως και πετυχαίνει το *ευ ζην*, δηλαδή την ευδαιμονία (καλή ζωή). Με άλλα λόγια η πόλη-κράτος προσφέρει τις δυνατότητες για την ανάπτυξη κάθε ηθικής και πνευματικής δραστηριότητας των πολιτών. Ιδιαίτερα το *ευ ζην*, η καλή ζωή, συνδέεται με την ενάρετη ζωή. Γι' αυτό και η φροντίδα της ιδανικής πολιτείας πρέπει να είναι η αρετή των πολιτών και η παιδεία τους, που στοχεύει στην αρετή (*Πολιτικά*, 1280b 5). Έτσι, μέσω της πόλης, επιτυγχάνεται η ιδανική σύζευξη που επιδίωκε ο Αριστοτέλης, της ηθικής με την πολιτική, αφού και οι δύο έχουν ένα κοινό σκοπό, να αναπτύξουν τις ανώτερες τάσεις του ανθρώπου και να τον καταστήσουν ικανό για την κατάκτηση της αρετής.
- ❖ Η πόλη, επομένως, είναι κάτι που ήρθε στην ύπαρξη εκ φύσεως ... οντότητες, αφού αυτή είναι το τέλος εκείνων ... η εξελικτική του πορεία: Η πολιτική σκέψη του Αριστοτέλη με έναν υποθετικό συλλογισμό φτάνει ως τις ρίζες της ανθρώπινης φύσης, για να αποδείξει ότι και η γένεση της πόλης-κράτους αποτελεί μία φυσική διεργασία. Δηλώνει λοιπόν ότι, αν οι πρώτες μορφές κοινωνίας είναι φυσικές το ίδιο ισχύει και για την πόλη-κράτος. Η πόλη κράτος είναι ο σκοπός και η ολοκλήρωση εκείνων των πρώτων κοινωνιών. Επομένως, εάν δεχθούμε ως σωστό τον πρώτο συλλογισμό, είμαστε υποχρεωμένοι να δεχθούμε και τον δεύτερο.
- ❖ Η φύση κάθε πράγματος είναι η συγκεκριμένη μορφή που έχει το πράγμα, όταν ολοκληρωθεί η δημιουργία του. Άρα ο Αριστοτέλης την έννοια *φυσική ύπαρξη* δεν την αναζητά στην προέλευσή της αλλά στην ολοκλήρωση, δηλαδή στην περάτωση της δημιουργίας της. Τα παραδείγματα από την εμπειρία που προσκομίζει κάνουν σαφή τον συλλογισμό του.
- ❖ Επίσης: Ο τελικός λόγος για τον οποίο υπάρχει ένα πράγμα είναι κάτι το έξοχο, και η αυτάρκεια είναι τελικός στόχος και, άρα, κάτι το έξοχο. Όλα αυτά κάνουν φανερό ότι η πόλη ανήκει στην κατηγορία των πραγμάτων που υπάρχουν εκ φύσεως : Στο σημείο αυτό προστίθεται ένα νέο επιχείρημα στη συλλογιστική διαδικασία που αποβλέπει να αποδείξει ότι:
 - η πόλη υπάρχει εκ φύσεως
 - ο άνθρωπος είναι ον προορισμένο από τη φύση να ζει σε πόλη (*πολιτικόν ζώνον*)
- ❖ Ειδικότερα ο Αριστοτέλης επιχειρεί να αποδείξει την πρώτη θέση, ότι δηλαδή η πόλη είναι φυσική ύπαρξη. Κάθε φυσικό ον, υποστηρίζει, έχει έναν ανώτερο, υψηλό σκοπό. Ο σκοπός αυτός είναι το υπέρτατο αγαθό, το άριστο. Η αυτάρκεια είναι τελικός σκοπός και κάτι το άριστο, άρα κάτι το φυσικό. Επομένως, η πόλη που υφίσταται για την αυτάρκεια είναι φυσική ύπαρξη.
- ❖ Οι έννοιες τις οποίες συσχετίζει εδώ ο Αριστοτέλης είναι: *πόλη - φύση - τελικός σκοπός - αυτάρκεια - έξοχο (άριστο)*.
- ❖ Με τον τρόπο αυτό ο Αριστοτέλης αποκρούει την άποψη των σοφιστών Λυκόφρονα και Θρασυμάχου ότι ο νόμος και το κράτος αποτελούν προϊόντα συμβατικών ρυθμίσεων, δηλαδή ανθρώπινες παρεμβάσεις στην ελευθερία του κάθε πολίτη, προκειμένου να τον διασφαλίσουν από κάθε είδους προσβολή ή απειλή.

- ❖ Επιπλέον δεν φαίνεται να συμφωνεί με τον Πρωταγόρα, κατά τον οποίο η γένεση της πολιτικής κοινότητας είναι αποτέλεσμα της ανάγκης να προστατευθεί ο άνθρωπος από τα θηρία ή άλλους κινδύνους.
- ❖ Αντίθετη είναι και η άποψη του Ρουσό σύμφωνα με τον οποίο η πολιτική κοινωνία, το κράτος, δημιουργήθηκε ύστερα από συμφωνία αρχόντων και αρχομένων, ύστερα από ένα κοινωνικό συμβόλαιο, όχι από τη φύση, αλλά νόμω και θέσει.
- ❖ ο άνθρωπος είναι ένα ον προορισμένο από τη φύση να ζει σε πόλη (πολιτικόν ζών): Σύμφωνα με τη μέθοδο του να ξεκινά από το γενικό για να φτάσει στο ειδικό, ο Αριστοτέλης, αφού τόνισε ότι η πόλη είναι φυσική ύπαρξη, ισχυρίζεται τώρα ότι ο άνθρωπος, που τη δημιούργησε, είναι από τη φύση του *πολιτικόν ζών*. Αυτό σημαίνει ότι ο άνθρωπος έχει από τη φύση την ιδιότητα να ζει μέσα σε μία κοινωνία ανθρώπων, που είναι οργανωμένη με πολιτεύματα, νόμους, θεσμούς. Αρχικά χαρακτηρίζεται *ζών* και εξισώνεται έτσι με το υπόλοιπο ζωικό βασίλειο. Με βάση τα βασικά βιολογικά δεδομένα, τα ζώα διακρίνονται, ανάλογα με τον τρόπο διαβίωσής τους, σε *αγελαία* και *μονήρη*. Από τα αγελαία άλλα ζουν ως πολιτικά ζώα και άλλα διασκορπισμένα. Πολιτικά είναι τα ζώα που έχουν μια κοινή δραστηριότητα και σ' αυτά ανήκουν ο άνθρωπος, η μέλισσα, η σφήκα, το μυρμήγκι και ο γερανός. Τη διαπίστωση του Αριστοτέλη ότι ο άνθρωπος παρουσιάζει εκ γενετής αγελαία χαρακτηριστικά, όπως και τα υπόλοιπα ζώα, έρχονται σήμερα να την επιβεβαιώσουν η επιστήμη της συμπεριφοράς (ηθολογία) και η εθνολογία. Ο άνθρωπος, λοιπόν, ως αγελαίο ζώο έχει από τη φύση του την ιδιότητα να ζει μέσα σε μια κοινωνία ανθρώπων. Ο Αριστοτέλης τονίζει με έμφαση την *κοινωνική ορμή* του ανθρώπου προς διαβίωση σε μια πολιτική κοινότητα.
- ❖ Αρκετοί μελετητές κατέκριναν την τοποθέτηση αυτή του Αριστοτέλη. Ο Ross λέει ότι "θα ήταν προτιμότερο να πούμε ότι ο άνθρωπος είναι ζώο κοινωνικό, που έχει ανάγκη τους συνανθρώπους του όχι μόνο ως απλούς συμπολίτες αλλά για σειρά δραστηριότητες". Αξίζει να σημειωθεί ότι στην πολιτική αυτή κοινότητα δεν έχουν θέση οι δούλοι κατά τον Αριστοτέλη, γιατί δεν έχουν πολιτειακή οργάνωση, αποτελούν απλώς *έμψυχον κτήμα* του πολίτη.
- ❖ ο δίχως πόλη άνθρωπος...παθιάζεται με τον πόλεμο: Από τα προηγούμενα συνεπάγεται ότι όποιος αδυνατεί να ζήσει μέσα σε μια πολιτική κοινότητα ή όποιος δεν χρειάζεται μια τέτοια κοινότητα, επειδή είναι αυτόρκτης, είναι ή ένα ον που ξεπερνά την ανθρώπινη φύση (δηλαδή ένας θεός) ή ένας εκφυλισμένος άνθρωπος. *Άπολις* πιθανότητα είναι ο άνθρωπος που δεν ανήκει σε καμία κοινωνία, ούτε σε οικογένεια ούτε σε κώμη ούτε σε πόλη-κράτος. Ο *δίχως πόλη εκ φύσεως* είναι όποιος από φυσική διάθεση ή βούληση αποστρέφεται ή εγκαταλείπει την πολιτειακά οργανωμένη κοινωνία και *όχι από κάποια τυχαία συγκυρία*. Τέτοια περίπτωση είναι εκείνη του εξόριστου, του φυλακισμένου ή όποιου του καταστράφηκε η πόλη και ζει μακριά από τους συμπολίτες του. Όποιος λοιπόν είναι εκ φύσεως δίχως πόλη ή είναι ατελής και κατώτερος άνθρωπος ή είναι μία ύπαρξη ανώτερη από άνθρωπο. Όπως λέει πιο κάτω ο Αριστοτέλης (1253a27-30) αυτός που αδυνατεί να ζήσει στην πολιτειακά οργανωμένη κοινωνία ή αυτός που δεν τη χρειάζεται, γιατί είναι αυτόρκτης, είναι ή θεός ή άγριο θηρίο.
- ❖ Η φράση *άνθρωπος δίχως σόι, δίχως νόμους, δίχως σπιτικό* είναι από την Ιλιάδα. Αυτά τα λόγια τα είπε ο Νέστορας στον Διομήδη, για να χαρακτηριστεί καθέναν που

επιθυμεί τον εμφύλιο πόλεμο. Πρόκειται για έναν άνθρωπο στο πρόσωπο του οποίου βλέπει κανείς τη διαστροφή της ανθρώπινης φύσης. Το βαθύτερο νόημα των λόγων του Αριστοτέλη είναι ότι όποιοι βγαίνουν έξω από την πολιτικά οργανωμένη κοινωνία, στην οποία εκ φύσεως ανήκουν, γίνονται επικίνδυνοι για τους άλλους ανθρώπους. Ένας τέτοιος άνθρωπος, δηλαδή ένας *απολιτικός* άνθρωπος, αποκαλείται από τον Αριστοτέλη και *πολέμου επιθυμητής*. Όπως προκύπτει μάλιστα από τα συμφραζόμενα, έναν τέτοιο άνθρωπο τον συγκρίνει ο Αριστοτέλης με τις βιολογικές τερατογενέσεις που μπορεί να υπάρχουν στη φύση (*Περί ζώων γενέσεως*, IV4.770b 9 κ.ε.).

- ❖ Με όλη αυτή την επιχειρηματολογία του για τον απολιτικό άνθρωπο ο Αριστοτέλης αποκρούει "την άποψη των κυνικών φιλοσόφων ότι ο σοφός άνθρωπος είναι αυτάρκης και δεν χρειάζεται να είναι πολίτης μιας χώρας, αλλά μόνο του κόσμου - μια άποψη η οποία τροφοδοτήθηκε από την απογοήτευση που κυριάρχησε στην Ελλάδα μετά την ήττα της Χαιρώνειας".
- ❖ Τόσο ο Πρωταγόρας μέσω του μύθου όσο και ο Αριστοτέλης στην προσπάθειά του να καταγράψει και να ερμηνεύσει τα πολιτεύματα, αναπτύσσουν τις απόψεις τους για τη συγκρότηση πόλεων, με τρόπο, όμως, διαφορετικό ο καθένας. Αρχικά, ο σοφιστής θεωρεί ότι οι άνθρωποι τα πρώτα χρόνια της δημιουργίας τους ζούσαν σποραδικά και ότι οι πόλεις συγκροτήθηκαν μεταγενέστερα με το πέρασμα του χρόνου και εξαιτίας της ανάγκης που παρουσιάστηκε να προστατευτούν από τα άγρια θηρία. Αντίθετα, ο Αριστοτέλης θεωρεί "ότι ο άνθρωπος είναι φύσει πολιτικόν καί κοινωνικόν ζῶον", δηλαδή από την πρώτη στιγμή της γέννησής του ένιωσε την ανάγκη να ενταχθεί σε πόλεις. Επομένως, η πόλη ως ιδέα προϋπήρχε στη φύση σε σχέση με τον άνθρωπο.
- ❖ Συμφωνεί με τον Πλάτωνα : ο άνθρωπος από μόνος του δεν είναι αυτάρκης, γι'αυτό οι άνθρωποι συνιστούν πόλεις.
- ❖ Ο άνθρωπος είναι ζῶον πολιτικόν, είναι ον από τη φύση του πλασμένο να ζει μέσα σε μια κοινωνία οργανωμένη με πολίτευμα και νόμους.

Ενότητα 13^η

Είναι, νομίζω, φανερό γιατί ο άνθρωπος είναι πολιτικόν ζῶον περισσότερο απ'ότι οι μέλισσες ή τα άλλα αγελαία ζῶα: όπως έχουμε ήδη πει πολλές φορές, η φύση δεν κάνει τίποτα δίχως λόγο και χωρίς αιτία. Ας προσέξουμε ύστερ' απ'αυτό ότι ο άνθρωπος είναι το μόνο ζῶο που είναι εφοδιασμένο με την ικανότητα του λόγου. Η απλή φωνή δεν εκφράζει, ως γνωστόν, παρά μόνο τη λύπη και την ευχαρίστηση· γι'αυτό υπάρχει σε όλα τα ζῶα· η φύση τους έδωσε, πράγματι, όλη κι όλη αυτή την ικανότητα, να αντιλαμβάνονται το δυσάρεστο και το ευχάριστο και αυτά να τα κάνουν φανερά το ένα στο άλλο· του λόγου όμως ο προορισμός είναι να κάνει φανερό τι είναι ωφέλιμο και το βλαβερό και, άρα, τι είναι δίκαιο και τι άδικο· αυτό είναι, πράγματι, που ξεχωρίζει τον άνθρωπο από τα άλλα ζῶα: μονάχα αυτός αντιλαμβάνεται το καλό και το κακό, το δίκαιο και το άδικο και όλα τα άλλα παρόμοια πράγματα – και, φυσικά, η συμμετοχή σε όλα αυτά είναι που κάνει την οικογένεια και την πόλη. Ώρα όμως να προσθέσουμε και κάτι άλλο στο λόγο μας: Στην τάξη της φύσης η πόλη προηγείται από την οικογένεια κι απ' τον καθένα μας ως άτομο· ο λόγος είναι ότι το όλον αναγκαστικά προηγείται του μέρους· πραγματικά, αν πάψει να υπάρχει το σώμα ως σύνολο, δεν θα υπάρχει πια ούτε πόδι ούτε χέρι παρά μόνο ως (ίδια) λέξη, όπως, ας πούμε, αν

μιλούμε για πέτρινο χέρι (θα είναι, πράγματι, κάτι σαν κι αυτό, αν μια φορά πεθάνει): όλα τα πράγματα είναι αυτό που λέμε ότι είναι, αν τα κρίνουμε με κριτήριο τη λειτουργία και τις ιδιότητές τους: από τη στιγμή, επομένως, που θα πάψουν να έχουν αυτά τα χαρακτηριστικά, δεν θα πρέπει πια να λέμε ότι είναι ό,τι ήταν πριν, αλλ'ότι απλώς εξακολουθούν να λέγονται ακόμη με την ίδια λέξη. Είναι φανερό λοιπόν α) ότι η πόλη ήρθε στην ύπαρξη εκ φύσεως, β) ότι προηγείται από το κάθε επιμέρους άτομο. Γιατί αν είναι αλήθεια ότι ο καθένας μας χωριστά δεν είναι αυτάρκης, γίνεται λογικά φανερό ότι το κάθε μεμονωμένο άτομο θα βρεθεί στην ίδια ακριβώς κατάσταση που βρίσκονται, γενικά, τα μέρη προς το όλον: από τη άλλη μεριά, ο άνθρωπος που δεν μπορεί να ζει μαζί με άλλους σε κοινότητα, ο άνθρωπος που λόγω αυτάρκειας αισθάνεται πως δεν του λείπει τίποτε, αυτός ο άνθρωπος δεν αποτελεί με κανέναν τρόπο μέρος της πόλης- ένας τέτοιος όμως άνθρωπος είναι, τότε, ή ζώο ή θεός.

Θέμα : α.) ο λόγος ως αποδεικτικό στοιχείο της θέσης ότι ο άνθρωπος είναι ζών πολιτικόν

β) η πόλη προϋπόθεση για την ύπαρξη των μελών της.

Δομή : α) 1. η φωνή των ζώων και ο λόγος του ανθρώπου

2. η λειτουργία του λόγου

β) 1. το παράδειγμα με το σώμα – επιχειρηματολογία

2. παράθεση δύο παραδειγμάτων

3. πρόσθετο επιχείρημα

❖ Χρησιμοποιεί τη γενετική μέθοδο.

❖ Αξιολογική κλίμακα :

Δίκαιο – άδικο

Ωφέλιμο – βλαβερό

Ευχάριστο – δυσάρεστο

❖ Συλλογιστική πορεία :

Π1 : η φύση έδωσε στον άνθρωπο το λόγο, με τον οποίο αυτός αντιλαμβάνεται το ωφέλιμο και το βλαβερό, το καλό και το κακό, το δίκαιο και το άδικο.

Π2 : το ωφέλιμο και το βλαβερό, το καλό και το κακό, το δίκαιο και το άδικο είναι τα στοιχεία των οποίων η συνύπαρξη δημιουργεί την πολιτική κοινωνία.

Συμπέρασμα : Αφού η φύση έδωσε στον άνθρωπο το εργαλείο (τον λόγο) για να ζει σε πολιτική κοινωνία, αυτός είναι εκ φύσεως πολιτικό ζώο.

Π1 : στην τάξη της φύσης το όλον προηγείται του μέρους

Π2 : η πόλις είναι ένα όλον και τα μέρη της είναι η οικογένεια, η κώμη και το κάθε επιμέρους άτομο.

Συμπέρασμα : Η πόλις αποτελεί προϋπόθεση για την ύπαρξη των μερών της.

❖ **Λόγος:** διπλή σημασία: α)ο έναθρος λόγος και β)η λογική σκέψη

- ❖ Πέρα από την αντίθεση που υπάρχει με τον Πρωταγόρα στον μύθο (ενότητα 4^η), όπου ο σοφιστής αφηγούνταν ότι οι άνθρωποι συνέστησαν πολιτείες μόνο μετά την παρέμβαση του Δία, υπάρχει κι ένα κοινό στοιχείο: και στους δύο είναι απαραίτητη η συμμετοχή του ανθρώπου στη δικαιοσύνη για να μπορέσει να οργανωθεί σε πολιτικές κοινωνίες. (βλ.σχόλιο σελ. 188- η συμμετοχή σε όλα αυτά είναι που κάνει την οικογένεια και την πόλη)

Ενότητα 14^η

Είναι φυσική λοιπόν η τάση του ανθρώπου να συνυπάρχει μαζί με άλλους σε μια τέτοια κοινωνία. Κι εκείνος όμως που πρώτος τη συγκρότησε, υπήρξε ένας από τους πιο μεγάλους ευεργέτες του ανθρώπου. Γιατί όπως ο άνθρωπος είναι το ανώτερο από όλα τα όντα όταν φτάνει στην τελειότητά του, έτσι όταν σπάζει τη σχέση του με το νόμο και τη δικαιοσύνη γίνεται το χειρότερο από όλα. Δεν υπάρχει πιο ολέθριο πράγμα από την αδικία που διαθέτει όπλα. Ο άνθρωπος, από την άλλη, γεννιέται εφοδιασμένος από τη φύση με όπλα για να υπηρετήσει τη φρόνηση και την αρετή, που όμως μπορεί να τα χρησιμοποιήσει εξ ολοκλήρου και για αντίθετους σκοπούς. Γι' αυτό ο δίκως αρετή άνθρωπος είναι από όλα τα όντα το πιο ανόσιο και το πιο άγριο, το χειρότερο από όλα στις ερωτικές απολαύσεις και στις απολαύσεις του φαγητού. Η δικαιοσύνη είναι στοιχείο συστατικό της πόλης· είναι αυτό που συγκρατεί την τάξη στην πολιτική κοινωνία.

Θέμα : Οι ολέθριες επιπτώσεις που έχει για την κοινωνία η χρήση των φυσικών εφοδίων του ανθρώπου από όσους είναι χωρίς αρετή και άδικοι

Δομή : Α. Φυσική τάση του ανθρώπου να συνυπάρχει με τους άλλους

Β. Η χρήση των εφοδίων του ανθρώπου :

1. Στόχος των εφοδίων η υπηρετήση της δικαιοσύνης και της αρετής.
2. Ολέθρια αδικία με την κακή χρήση τους.

Γ. Η αξία της δικαιοσύνης για την πόλιν

- ❖ Βασικό θέμα της ενότητας αυτής είναι οι καταστροφικές για τον άνθρωπο και τις κοινωνίες, στις οποίες συμβιώνει με τους συνανθρώπους του, της μη απόκτησης της αρετής της δικαιοσύνης. Χωρίς αυτήν την αρετή, η οποία αποτελεί την κορωνίδα όλων, κατά τον Αριστοτέλη, ο άνθρωπος είναι το αγριότερο από όλα τα ζώα, επειδή είναι το καλύτερα προικισμένο από τη φύση. Διαθέτει το **λόγος**, δηλαδή τη δυνατότητα να αντιλαμβάνεται έννοιες ανώτερες, όπως αυτή της δικαιοσύνης, και να εκφράζει τις σκέψεις του στους συμπολίτες του σχετικές με αυτές. Το χάρισμα αυτό, λοιπόν, τον διαφοροποιεί και το κάνει να υπερέχει από τα άλλα ζώα, τα οποία διαθέτουν απλώς την ικανότητα να εκφράζουν τα ευχάριστα ή τα δυσάρεστα συναισθήματα. Ωστόσο, θα πρέπει να σταθούμε στο σημείο στο οποίο ο Αριστοτέλης υποστηρίζει ότι ο άνθρωπος είναι το ανώτερο από όλα τα ζώα μόνο όταν φτάσει στην τελειότητά του. Φυσικά, όπως υποστήριξε και στα «*Ἠθικά Νικομάχεια*», το στοιχείο εκείνο που τον οδηγεί στη φυσική του ολοκλήρωση είναι αρετή. Η απόκτησή της του επιτρέπει να ανταποκριθεί στο φυσικό του προορισμό, που δεν είναι άλλος από την συμβίωση με συνανθρώπους του σε πολιτικά οργανωμένες κοινωνίες, που κοσμούνται από την αρετή της δικαιοσύνης και έχουν κατακτήσει

το υπέρτατο αγαθό, την ευδαιμονία. Η δικαιοσύνη, λοιπόν, αποτελεί προϋπόθεση απαραίτητη για την απόδειξη της υπεροχής του ανθρώπου έναντι των άλλων ζώων, για την ολοκλήρωσή του ως φυσικού όντος, που λειτουργεί χρησιμοποιώντας τη **λογική** σκέψη, και για τη δημιουργία εύρυθμων και εύνομων – βιώσιμων κοινωνιών. Η απουσία της δικαιοσύνης αλλοτριώνει τη φύση του ανθρώπου, ο οποίος μετατρέπεται σε ένα αχρείο ον, χειρότερο από όλα όσα υπάρχουν, αφού το όπλο με το οποίο τον εφοδίασε η φύση, το χρησιμοποιεί με παράλογο και ανήθικο τρόπο, προβαίνοντας σε επιζήμιες και ολέθριες, για τον ίδιο και την κοινωνία, πράξεις. Από όλα αυτά καθίσταται σαφές γιατί ο Αριστοτέλης στο έργο του «Πολιτικά», το οποίο έχει ως αντικείμενο την πόλη, την πολιτική οργάνωση, τα πολιτεύματα κ.λπ. κάνει λόγο για την αρετή της δικαιοσύνης. Πίστευε ότι για να μπορέσει να υπάρξει και να λειτουργήσει σωστά μια πόλη – κράτος, θα πρέπει τα μέλη της, τα οποία την συγκροτούν, να συμμετέχουν στη δικαιοσύνη. Χωρίς αυτήν κάθε συζήτηση για την πολιτεία δεν έχει κανένα νόημα.

- ❖ Στις ενότητες 11-14, ο Αριστοτέλης ακολουθεί τη γενετική μέθοδο για να δείξει τον τρόπο δημιουργίας της πόλης-κράτους. Αυτή είναι 'τέλεια', δηλαδή βρίσκεται στο 'τέλος' (σκοπός) ενός εξελικτικού κύκλου (οἶκος – κώμη – πόλις).
- ❖ Εξ αντιθέτου αιτιολόγηση : μιλά για τα κακά της αδικίας, για να μας δείξει την αξία της δικαιοσύνης.
- ❖ Είναι φυσική τάση του ανθρώπου να συνυπάρχει με τους άλλους.
- ❖ Ο άνθρωπος γεννιέται εφοδιασμένος από τη φύση με όπλα (με τον λόγο και τα πάθη), για να υπηρετήση τη φρόνηση και την αρετή, οι οποίες στηρίζουν την κοινωνία.
- ❖ Τα όπλα αυτά, αν λείπει η φρόνηση και η αρετή, μπορεί ο άνθρωπος να τα χρησιμοποιήσει για κακούς σκοπούς και τότε γίνεται το πιο άγριο και το επικίνδυνο από όλα τα ζώα.
- ❖ Συστατικό στοιχείο της πόλης είναι η δικαιοσύνη, που συγκρατεί την τάξη.
- ❖ Ο Αριστοτέλης στη 14η ενότητα των 'Πολιτικών' εξηγεί πως ο άνθρωπος διαθέτει φυσικά όπλα, τα οποία πρέπει να χρησιμοποιήσει στα πλαίσια του νόμου και της δικαιοσύνης για να αποβούν ευεργετικά και ωφέλιμα σε όλους. Συνιστά, λοιπόν, κοινή διαπίστωση και θέση όλων πως η δικαιοσύνη είναι το βασικό συστατικό για τη συγκρότηση πόλεων και το στοιχείο εκείνο που συμβάλλει στην εξέλιξη του πολιτισμού

Ενότητα15η

Τῷ περὶ πολιτείας
ἐπισκοποῦντι, καὶ τίς ἐκάστη
καὶ ποία τις,
σχεδὸν
πρώτη σκέψις
περὶ πόλεως ἰδεῖν, τί ποτέ
ἔστιν ἡ πόλις.
νῦν γὰρ ἀμφισβητοῦσιν, οἱ
μὲν φάσκοντες τὴν πόλιν
πεπραχέναι τὴν πρᾶξιν, οἱ δ'
οὐ τὴν πόλιν
ἀλλὰ τὴν ὀλιγαρχίαν ἢ τὸν
τύραννον·

Για όποιον εξετάζει τον τρόπο διακυβέρνησης (μιας πόλης) και ποια είναι η φύση και ποια τα χαρακτηριστικά της κάθε επιμέρους πολιτείας (ή: του κάθε τρόπου διακυβέρνησης), το πρώτο σχεδόν θέμα για διερεύνηση είναι σχετικά με την πόλη, να δει τι είναι άραγε η πόλη.

Γιατί σήμερα υπάρχουν διαφορετικές γνώμες γι' αυτό το θέμα, άλλοι δηλαδή λένε πως την τάδε συγκεκριμένη πράξη την έχει κάνει η πόλη, ενώ άλλοι ότι δεν την έχει κάνει η πόλη, αλλά μια συγκεκριμένη ολιγαρχική κυβέρνηση ή ένας συγκεκριμένος τύραννος· εξάλλου, βλέπουμε ότι όλη η δραστηριότητα του

τοῦ δὲ πολιτικοῦ καὶ τοῦ νομοθέτου πᾶσαν ὀρώμεν τὴν πραγματείαν οὕσαν περὶ πόλιν, ἢ δὲ πολιτεία τῶν τὴν πόλιν οἰκούντων ἐστὶ τάξις τις.

ἐπεὶ δ' ἡ πόλις τῶν συγκειμένων, καθάπερ ἄλλο τι τῶν ὄλων μὲν συνεστώτων δ' ἐκ πολλῶν μορίων, δῆλον ὅτι πρότερον ὁ πολίτης ζητητέος·

ἢ γὰρ πόλις πολιτῶν τι πλῆθος ἐστίν. ὥστε τίνα χρὴ καλεῖν πολίτην καὶ τίς ὁ πολίτης ἐστὶ σκεπτέον. καὶ γὰρ ὁ πολίτης ἀμφισβητεῖται πολλάκις·

οὐ γὰρ τὸν αὐτὸν ὁμολογοῦσι πάντες εἶναι πολίτην·

ἔστι γὰρ τις ὃς ἐν δημοκρατίᾳ πολίτης ὢν ἐν ὀλιγαρχίᾳ πολλάκις οὐκ ἔστι πολίτης.

Σχόλια:

Θέμα : Η επισήμανση της ανάγκης για διερεύνηση των εννοιῶν της πόλης και του πολίτη στο πλαίσιο της διερεύνησης της έννοιας του πολιτεύματος.

Δομή : Α.Οι λόγοι για την εξέταση της έννοιας πόλις (εννοώντας την πόλη-κράτος)

1. Διχογνωμία ως προς την ουσία της έννοιας κράτος
2. Κατανόηση του τρόπου δράσης του πολιτικού και του νομοθέτη
3. Κατανόηση της οργάνωσης του κράτους σε σχέση με το πολίτευμα

B. Οι λόγοι για την εξέταση της έννοιας πολίτης

- 1.Ο πολίτης είναι μέρος του όλου(της πόλις)
2. Ανυπαρξία ομοφωνίας για τον ορισμό της έννοιας πολίτης

❖ Η πόλη δεν είναι απλώς το άθροισμα των πολιτών, είναι ένα οργανωμένο σύνολο, οδηγεί τους πολίτες.

❖ Άλλο πολίτης (έχει την εξουσία) κι άλλο υπήκοος (ανήκει στην εξουσία των άλλων)

❖ Όποιος εξετάζει το πολίτευμα πρέπει να δει τι είναι το κράτος

❖ Αυτό πρέπει να γίνει για τρεις λόγους:

α) Δεν συμφωνούν όλοι για τη φύση του κράτους. Και αυτό γίνεται φανερό όταν ψάχνουν να βρουν ποιος ευθύνεται για μια πολιτική πράξη, το κράτος ή το συγκεκριμένο καθεστώς που υπήρχε την εποχή της πράξης. φαίνεται να έχει υπόψη του το ιστορικό παράδειγμα της διένεξης των Πλαταιέων και των Θηβαίων που καταγράφεται στο τρίτο βιβλίο (III 62) των *Ιστοριών* του Θουκυδίδη. Εκεί αναφέρεται ότι οι Πλαταιείς κατηγορήσαν τους Θηβαίους για τον «μηδισμό» της πόλης τους κατά τους Περσικούς πολέμους και ότι οι Θηβαίοι απάντησαν στη βαριά αυτή κατηγορία με την εξής φράση: «δεν ήταν η *ξύμπασα πόλις* που έπραξε τούτο, αλλά η *δυναστεία ὀλίγων ἀνδρῶν* που τότε *εἶχε τὰ πράγματα*», που τότε είχε, δηλαδή, την εξουσία στην πόλη. Η «αμφισβήτηση» γίνεται πιο φανερή και πιο απτή, όταν κάποια στιγμή αλλάζει σε έναν τόπο το

καθεστώς. Σε τέτοιες περιστάσεις δεν είναι καθόλου σπάνιο το νέο καθεστώς να μην αναγνωρίζει ούτε τις συμφωνίες που είχε συνάψει το προηγούμενο καθεστώς. Η δικαιολογία - εξήγηση που προβάλλεται τότε είναι ότι «τις συμφωνίες δεν τις έκανε η πόλις –εμείς θα λέγαμε: το κράτος– αλλά ο συγκεκριμένος, κατά τη συγκεκριμένη εκείνη εποχή, φορέας της εξουσίας».

β) Η δραστηριότητα του νομοθέτη και του πολιτικού αναφέρεται ολοφάνερα στο κράτος. Είμαστε επομένως υποχρεωμένοι να καταλάβουμε τι είναι το κράτος για να καταλάβουμε αυτή τη δραστηριότητα.

γ) Ο τρόπος διακυβέρνησης είναι ένα σύστημα που αναπτύχθηκε για να ρυθμίσει την κατανομή της πολιτικής δύναμης μεταξύ των μερών, (δηλ. των κατοίκων), ενός συνθέτου συστήματος, (δηλ. της πόλης). Πρέπει λοιπόν πρώτα να καταλάβουμε τι

είναι η πόλη, αν είναι να καταλάβουμε το σύστημα διακυβέρνησης.

- ❖ Όλη η δραστηριότητα του πολιτικού και του νομοθέτη είναι σχετική με το κράτος
- ❖ Για να εξετάσουμε την έννοια κράτος (το όλον δηλαδή), πρέπει πρώτα να ψάξουμε να βρούμε τι είναι πολίτης, γιατί το κράτος είναι ένα σύνολο από πολίτες.
- ❖ Δε συμφωνούν όλοι για το περιεχόμενο της έννοιας πολίτης
- ❖ Ενώ μέχρι την ενότητα αυτή ο Αριστοτέλης χρησιμοποιούσε τη λεγόμενη «γενετική» μέθοδο, τη μέθοδο διερεύνησης δηλαδή βάση της οποίας είναι το ερώτημα «Πώς γεννήθηκε η πόλις;», εδώ χρησιμοποιεί την αναλυτική μέθοδο· προσπαθεί δηλαδή να βρει τα συστατικά στοιχεία (τον πολίτη εδώ) ενός πράγματος (της πόλις εδώ), με την ελπίδα ότι, αν δαικρίνει καθαρά και καταλάβει εκείνα, θα μπορέσει να έχει τον ορισμό και του πράγματος που δεν είναι παρά μια σύνθεση εκείνων. Γι' αυτό γράφει εδώ ότι για να κατανοήσουμε τι σημαίνει πόλις, επειδή η πόλις ανήκει στις σύνθετες έννοιες («ή πόλις τῶν συγκειμένων»), πρέπει πρώτα να κατανοήσουμε τι σημαίνει πολίτης («πρότερον ὁ πολίτης ζητητέος»), αφού η πόλις είναι τελικά ένα άθροισμα πολιτών («γὰρ πόλις πολιτῶν τι πλῆθος ἐστίν»). Εδώ, δηλαδή, ζητάμε να μάθουμε τί είδους ύπαρξη είναι μια πόλη, ποια είναι η ταυτότητά της, η ενοποιητική αρχή της· τί κάνει την πόλη να είναι ενιαία οντότητα. Επομένως, απαιτείται ορισμός όχι με το «γένος» και την «ειδοποιό διαφορά» της πόλης, αλλά με την «ύλη» και το «εἶδος» (τη «μορφή»), δηλαδή ο ορισμός που εξηγεί πώς συνεχονται τα συστατικά μέρη σε μια ολότητα ενιαία (όπου ύλη, δηλαδή τα συστατικά στοιχεία, είναι οι πολίτες, μορφή ή εἶδος είναι η δομική σχέση που τους ενοποιεί, ενώ η σύνθεση είναι η ενιαία πόλη).
- ❖ «ακόμα και μια συλλαβή δεν είναι άθροισμα γραμμάτων» *Αριστοτέλης, Μετά τα φυσικά*

Ετυμολογικά σχόλια- Λεξιλογικές παρατηρήσεις

1. ἐπισκοπέω -ῶ < ἐπί + σκοπέω -ῶ < ρίζα σκοF- και σκαF-. Θέματα: α) σκεπ- + πρόσφυμα τ + κατάληξη -ομαι > σκέπτομαι. β) Με ετεροίωση: σκεπ- + πρόσφυμα ε + κατάληξη -ω > σκοπέω -ῶ. ΟΜΟΡΡΙΖΑ. ν.ε.: σκέφτομαι, σκέψη, σκεπτικός, σκοπός, σκοπιά, σκόπιμος, σκόπελος -σκοπεύω, σκοπευτής · σκοποβολή · απερίσκεφτος, ανασκόπηση, (συν)διάσκεψη, επισκέπτομαι, επίσκεψη, επίσκοπος, κατασκοπεύω, περίσκεψη, περισκόπιο, πρόσκοπος, συσκέπτομαι · βολιδοσκοπώ, δημοσκόπηση, ενδοσκόπηση, καιροσκόπος, κερδοσκόπος, μικροσκόπιο, μικροσκοπικός, στηθοσκόπιο, τηλεσκόπιο, φασματοσκόπιο, ωροσκόπιο
2. σχεδόν < έχω < θέμα σχ- > έχ- (με τροπή του σ σε δασεία) > έχ- (με ανομοίωση της δασείας: έγινε ψιλή, επειδή ακολουθεί το δασύ χ) > σχ-.

3. ἀμφισβητέω -ῶ < ἀμφίς + βαίνω (θέμα βη-, πρβ. ἐ-βη-ν). ΣΥΝΩΝ. α .ε.: ἀμφιλέγω, διαφωνώ. ANT. α.ε.: ομολογώ, δέχομαι, συμφημι, συμφωνώ. ΟΜΟΡΡΙΖΑ. ν.ε.: αμφισβητώ, αμφισβήτηση, αμφισβητήσιμος, αμφισβητίας, αναμφισβήτητος.

4. φημί- από ρίζα φα- του φάω, ίδια με τη ρίζα του φαίνω (γιατί με τα λόγια φανερώνει κανείς κάτι): θέματα: 1) ισχυρό φη- και φω-, 2) ασθενές φα-. ΣΥΝΩΝ. α.ε.: αγορεύω, δημηγορώ, διαλέγομαι, λαλώ, λέγω, φάσχω, φράζω, φθέγγομαι. ANT. α.ε.: ἀπόφημι, αρνούμαι, σιγώ, σιωπώ. ΟΜΟΡΡΙΖΑ. ν.ε.: φήμη, φημιζώ, φάση, φωνή, φωνήεν, φωνάζω, φωναχτός · φημολογία, φημολογείται, φωνολήπτης, φωνομετρία · αφασία, άφατος, άφωνος, αναφωνώ, αντιφάσκω, απόφαση, διαφημιζώ, διαφωνώ, εκφωνώ, επευφημία, ευφημισμός, ξεφωνίζω, ομόφωνος, παραφωνία, περίφημος, πρόφαση, προφήτης, προσφωνώ, συμφωνητικό, συμφωνώ, τηλεφώνημα, τηλεφωνώ · κακόφημος, καλλίφωνος, μαγνητόφωνο, μεγάφωνο, μικρόφωνο (μεταλλόφωνο, σαξόφωνο κ.ά.), ραδιοφωνία, ραδιόφωνο, τετραφωνία, τριφωνία, υψίφωνος, χαμηλόφωνος · αγγλόφωνος, γαλλόφωνος, γερμανόφωνος, ελληνόφωνος κ.ά.

5. ὀλιγαρχία < ὀλιγαρχέομαι -οῦμαι < ὀλίγος (σκοτεινής ετυμολογίας) + ἀρχω < ρίζα ἀρχ-. ΟΜΟΡΡΙΖΑ. ν.ε. Α. για το πρώτο συνθετικό: λίγος · λιγομίλητος, λιγοστεύω , λιγοστός, λιγουρεύομαι, (ξε)λιγώνω, λιγόφαγος, ολιγάνθρωπος, ολιγάριθμος, ολιγαρκής, ολιγαρχία, ολιγαρχικός, ολιγόλεπτος, ολιγομελής, ολιγόχρονος, ολιγώωρος... Β. για το δεύτερο συνθετικό: αρχή, αρχαίος, αρχάριος, αρχείο, αρχίζω , άρχοντας, άρχω... · αρχαιρεσία, αρχηγός, αρχιεπίσκοπος, αρχιεργάτης, αρχιερέας, αρχιστράτηγος, αρχιτεκτονική, αρχομανής · αναρχία, άναρχος, έναρξη, επαρχία, συναρχηγός - υπάρχω, υπαρκτός, υπάρχοντα (τα), ανυπαρξία, προϋπάρχω , συνύπαρξη· ναύαρχος, ταξίαρχος, νομάρχης (γυμνασιάρχης, δασάρχης, καταστηματαρχής, πατριάρχης), πειθαρχώ

6. νομοθέτης < νόμος + τίθημι' νόμος < νέμω < ρίζα νεμ- + κατάληξη -ω· με μετάπτωση νομ- και ναμ-. ΟΜΟΡΡΙΖΑ. ν.ε.: νέμομαι, νομαδικός, νομή, νομιζώ, νομικός, νομική (η), νόμιμος, νόμισμα, νομός, νόμος · νομάρχης, νομιμοποιώ, νομιμότητα, νομισματοδέκτης · νομοθετώ, νομομαθής, νομοσχέδιο, νομοταγής · ανομία, απονέμω, διανέμω, κατανέμω, (ανα)κατανομή, παρανομώ, προνόμιο, υπονομεύω, υπόνομος · αγορανομία, αστρονομία, αστυνόμος, αυτονομία, δασονόμος, ευνομούμενος, κληρονομώ, (εξ)οικονομώ, οικονόμος, (παρα)οικονομία, ταξινομώ, τροχονόμος, χειρονομώ

7. οίκέω -ῶ < οίκος. ΣΥΝΩΝ. α.ε.: διατρίβω, δαιτώμαι. ΟΜΟΡΡΙΖΑ. ν.ε.: οίκος, οικείος, οικειότητα, οίκημα, οικισμός... · οικογένεια, οικογενειάρχης, οικοδεσπότης, οικοδομή, οικολογία, οικονομία, οικόπεδο, οικόσημο, οικοσύστημα, οικοτροφείο, οικουμένη -νοικοκυρά, νοικοκυριό · αποικία, διοίκηση, διοικητής, διοικητήριο, ενοίκιο i νοικιάζω, εξοικονομώ, κατοικώ, ακατοίκητος, κατοικίδιο, παροικία, συγκάτοικος, συνοικία · ιδιοκατοίκηση

8. τάξις < τάσσω < ρίζα ταγ- + -σις. ΟΜΟΡΡΙΖΑ. ν.ε.: τάξη, τάγμα, τακτός, τακτική, ταξικός, τάζω, τάξιμο, τάμα, ταχτικός, ταξίδι · ταγματάρχης, ταξιθέτης, ταχτοποιώ , ταχτοποιήμα · άταχτος, αταξία, ασύνταχτος, αντιτάσσω, διατάζω, διαταγή, διάταγμα, διάταξη, διατακτική, έκτακτος, εντάσσω, ένταξη, επιτάσσω, επιταγή, επιτακτικός, επίταξη, εύτακτος, κατατάσσω, κατάταξη, μετάταξη, παρατάσσω, παράταξη, παρατακτικός, προτάσσω, πρόταξη, προστάζω, πρόσταγμα, προσταγή , προστακτικός, προστακτική (η), συντάσσω, συντάκτης, σύνταξη, συντακτικό, σύνταγμα, συνταγματάρχης, συνταγματικός, υποτάσσω, υποταγή, υποτακτικός · ταξίαρχος, νομοταγής, λιποταξία, λιποτάκτης

9. σύγκειμαι < συν + κείμαι (ρίζα κει- και με μετάπτωση κοι-,κω- και κυ-). ΟΜΟΡΡΙΖΑ. ν .ε.: κείμενο, κειμενικός, κειμήλιο, κείτομαι, κοίτη, κοιτίδα, κοίτασμα, κοιτώνας, κώμη / κωμόπολη,

κωμικός, κώμα, κωματώδης, Κύμη · αντίκειμαι, αντικείμενο, αντικειμενικός, αντικειμενικότητα, διάκειμαι, έγκειται, επίκειται, κατάκοιτος, παρακείμενος , πρόκειται, πρόσκειμαι, υποκείμενο, υποκειμενικός, υποκειμενικότητα

10. πολύς < θέμα πολ- του *πίμπλημι* θέματα του *πίμπλημι*: α) ισχυρό *πλη-*, β) ασθενές *πλα-,γ) πλε-*, με μετάπτωση, δ) *πολ-* με μετάπτωση και ετεροίωση του ε σε ο. ΟΜΟΡΡΙΖΑ. ν.ε.: 1) πολύς, πολλαπλασιάζω, πολλαπλός, πολυαγαπημένος, πολυάριθμος, πολυκαιρία, πολυκατοικία, πολυμαθής, πολυλογάς, πολύπλευρος, πολύπλοκος, πολυτελής, πολύχρωμος κ.ά .π. 2) πλέον, πλεονάζω, πλεονασμός, πλεονέκτημα, πλεονέκτης - πλειοδότης, πλειο(νο)ψηφία... 3) πλείστος, πλειστηριασμός, πλειστόκαινος... 4) (από το *πίμπλημι*:) πλήθος, πληθυντικός, πληθυσμός, πληθωρικός, πλημμυρίζω, πλήρης, πλήρωμα, πληρώνω, πλούτος, πληροφορώ · απλήρωτος, άπληστος, άπλετος (= αυτός που ξεπερνά το μέτρο), αναπληρώνω, εκπληρώνω, ξεπληρώνω, συμπληρώνω · ακριβοπληρώνω, κακοπληρωτής, χρυσοπληρώνω

11. μόριον, υποκοριστικό του *μόρος* (= πεπρωμένο, μοίρα) < *μείρομαι* (παίρνω το μερίδιο μου)· θέματα: *μερ-, μοιρ-, μορ-*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ. ν.ε.: μοίρα, μοιράδι, μοιράζω, μοιραίος, μοίραρχος, μοιρασιά, μοίρασμα, μόριο · μοιρογνωμόνιο, μοιρολάτρης / μοιρολατρία, μοιρολόγι, μοιρολογίστρα, μοιρολογώ · άμοιρος, βαριόμοιρος, κακόμοιρος/κακομοίρης / μισοκακόμοιρος, Καλομοίρης, καλόμοιρος, μεμφίμοιρος, συμμορία · μεριά, μερίδα, μερίδιο, μερίζω, μερικός, μέρισμα, μερισμός, μέρος, μερτικό · απόμερος, επιμερίζω, επιμερισμός, καταμερισμός, παραμερίζω, παράμερος · ανωμερίτης, κατωμερίτης, κατώμερα, ξενομερίτης.

12. ζητητέος < *ζητέω -ῶ*. ΣΥΝΩΝ. α.ε.: *αιτώ, δοκιμάζω, εξετάζω, ερευνώ*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ. ν.ε.: ζήτημα, ζήτηση, ζητιανεύω, ζητιάνος, ζητώ · αζήτητος, αναζητώ, εκζήτηση, εξεζητημένος, επιζητώ, καταζητώ, καταζητούμενος, περιζήτητος, συζήτηση, συζητώ , συζητήσιμος

13. πλήθος < *πίμπλημι* (από το θέμα του ρήματος *πλη-*). ΟΜΟΡΡΙΖΑ, πλήρης, πλήρωμα, πληρώνω, πλησμονή, πολύς, πλούτος, πληροφορώ · απλήρωτος, άπληστος, άπλετος (= αυτός που ξεπερνά το μέτρο), αναπληρώνω, εκπληρώνω, ξεπληρώνω, προπληρώνω, συμπληρώνω · ακριβοπληρώνω, κακοπληρωτής, χρυσοπληρώνω

14. καλέω -ῶ < ρίζα *καλ-*, με μετάθεση > *κλα-* και με έκταση > *κλη-*. ΣΥΝΩΝ. α.ε.: *ονομάζω, προσαγορεύω, φωνώ*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ. ν.ε.: καλώ, κάλεσμα, καλεσμένος, κλήση, κλητήρας, κλητεύω, κλήτευση, κλητικός, κλητική (η), κλητός · ανακαλώ, ανάκληση, αντίκλητος, αποκαλώ, εγκαλώ, έγκληση, έγκλημα, εγκληματικός, έκκληση, εκκλησία, εκκλησιάζομαι, εκκλησιαστικός, επικαλούμαι, επίκληση, μετακαλώ, αμετάκλητος, παρακαλώ, παράκληση, παρακάλια, παρακλητικός, προκαλώ, πρόκληση, προκλητικότητα, προκλητικός, απρόκλητος, προσκαλώ, πρόσκληση , προσκλητήριο, απρόσκλητος, συγκαλώ, σύγκληση, σύγκλητος, συγκλητικός · αυτόκλητος, ετερόκλητος

15. αυτός. ΟΜΟΡΡΙΖΑ. ν.ε.: αυτός, αυτοματισμός, (ημι)αυτόματος, αυτόγραφο, αυτοδίδακτος, αυτοδύναμος, αυτοκίνητο, αυτοκράτορας, αυτοκριτική, αυτοκτονώ, αυτοκυριαρχία, αυτόνομος, αυτοπροσώπως, αυτόπτης, αυτοσχέδιος, αυτοτελής, αυτόφωρος, αυτόχθονος, αυθόρμητος

16. όμολογέω -ῶ(παρασύνθετο) < *ομόλογος* < *όμοῦ* + *λέγω*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ. ν.ε.: ομολογώ , ομολογία, ομόλογο, ομολογουμένως, ανομολόγητος, εξομολογώ, εξομολογητικός, εξομολόγηση, εξομολογητής, εξομολόγος, εξομολογητήριο, συνομολογώ, πανθομολογούμενος

34. δημοκρατία (παρασύνθετο) < *δημοκρατέομαι -οῦμαι* < *δήμος* [< ρίζα *δα-* του ρήματος *κατέομαι* (= μοιράζω) ή ρίζα *δα-* του *δαμάζω*] + *κρατέω -ῶ* < ρίζα *κρα-*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ. ν.ε. Α. Για το πρώτο συνθετικό: δήμος, δημεύω, δήμιος, δημόσιος, δημοσιεύω, δημότης, δημοτικό (το), δημοτικότητα, δημοτικισμός · δημαγωγός, δήμαρχος, δημηγορία, δημιουργώ, δημιουργός, δημογραφικός, δημοκρατία, δημοπρασία, δημοσίευμα, δημοσκόπηση, δημοτολόγιο, δημοφιλής,

δημοψήφισμα · αδημοσίευτος, αντιδημοτικός, επιδημία, συνδημότης Β. Για το δεύτερο συνθετικό:
 κρατώ, κράτος, κράτημα, κράτηση, κρατητήριο, κραταιός · ακράτητος, εγκράτεια, εγκρατής,
 επικρατώ, επικράτηση, κατακρατώ, κατακράτηση, παρακρατώ, παρακράτηση, συκρατώ,
 συγκράτηση · αυτοκράτορας, αυτοκρατορία, αυτοκρατορικός, κλειδοκράτορας, κοσμοκράτορας,
 παγκράτιο

Ενότητα 16^η

Ὁ δὲ πολίτης οὐ
 τῷ οἰκεῖν που πολίτης ἐστίν
 (καὶ γὰρ μέτοικοι καὶ δοῦλοι
 κοινωνοῦσι τῆς οἰκίσεως),
 οὐδ' οἱ τῶν δικαίων
 μετέχοντες οὕτως ὥστε καὶ
 δίκην ὑπέχειν
 καὶ δικάζεσθαι (τοῦτο γὰρ
 ὑπάρχει καὶ τοῖς ἀπὸ
 συμβόλων κοινωνοῦσιν)...
 πολίτης δ' ἀπλῶς οὐδενὶ τῶν
 ἄλλων ὀρίζεται μᾶλλον ἢ τῷ
 μετέχειν κρίσεως καὶ
 ἀρχῆς... τίς μὲν οὖν ἐστὶν ὁ
 πολίτης, ἐκ τούτων φανερόν·
 ὃ γὰρ ἐξουσία κοινωνεῖν
 ἀρχῆς βουλευτικῆς καὶ
 κριτικῆς, πολίτην ἤδη λέγομεν
 εἶναι ταύτης τῆς πόλεως,
 πόλιν δὲ τὸ τῶν τοιούτων
 πλῆθος ἰκανὸν πρὸς
 αὐτάρκειαν ζωῆς,
 ὡς ἀπλῶς εἰπέειν.

Ο πολίτης δεν είναι πολίτης με κριτήριο το ότι
 είναι εγκατεστημένος σε έναν συγκεκριμένο τόπο
 (γιατί και μέτοικοι και δούλοι
 μοιράζονται (με τους πολίτες) έναν κοινό τόπο),
 ούτε (είναι πολίτες) αυτοί που (από όλα τα
 πολιτικά δικαιώματα) έχουν μόνο το δικαίωμα να
 εμφανίζονται στο δικαστήριο και ως εναγόμενοι
 και ως ενάγοντες (γιατί το δικαίωμα αυτό το
 έχουν και όσοι μοιράζονται (έναν τόπο) χάρη σε
 ειδικές συμφωνίες)· ...

Με την ακριβέστερη σημασία της λέξης με τίποτε
 άλλο δεν ορίζεται τόσο ο πολίτης παρά με τη
 συμμετοχή του στις δικαστικές λειτουργίες και
 στα αξιώματα. ... Τι είναι λοιπόν ο πολίτης, από
 αυτά γίνεται φανερό·

σε όποιον δηλαδή υπάρχει η δυνατότητα να
 μετέχει στην πολιτική και
 δικαστική εξουσία λέμε ότι είναι πια πολίτης της
 συγκεκριμένης πόλης
 και πόλη από την άλλη είναι
 το σύνολο από τέτοια άτομα, που είναι αρκετό
 για την εξασφάλιση της αυτάρκειας στη ζωή τους,
 για να το πούμε γενικά.

Σχόλια:

Θέμα : ο ορισμός της έννοιας του πολίτη

Δομή : Στοιχεία που συνιστούν την έννοια πολίτης

Γνωρίσματα που αποδίδονται στην έννοια πολίτης

Γνωρίσματα της έννοιας πόλις

- ❖ Την ιδιότητα του πολίτη στην Αθήνα δεν είχαν: οι μέτοικοι και οι δούλοι («ὁ δὲ πολίτης οὐ τῷ οἰκεῖν που πολίτης ἐστίν»= κριτήριο για τον πολίτη δεν είναι το ότι ζει σ'ένα συγκεκριμένο τόπο), ούτε οι κάτοικοι με μοναδικό δικαίωμα να συμμετέχουν στις δικαστικές λειτουργίες ως εναγόμενοι και ως ενάγοντες («οὐδ' οἱ τῶν δικαίων μετέχοντες οὕτως ὥστε καὶ δίκην ὑπέχειν καὶ δικάζεσθαι»), ούτε τα παιδιά, οι εξόριστοι και οι γέροντες.
- ❖ αναφέρεται σε δύο χαρακτηριστικά, δύο ιδιότητες, που τελικά δεν μπορούν να είναι ιδιότητες ουσίας ώστε να ορισθεί κάποιος πολίτης. Πρόκειται για την *εγκατάσταση σε ένα κοινό τόπο* –το διαθέτουν και οι μέτοικοι και οι δούλοι- και το πολιτικό δικαίωμα της *συμμετοχής στα δικαστήρια* με την ιδιότητα του *ενάγοντος* ή του *εναγομένου*· το δικαίωμα αυτό έχουν αποκτήσει και άλλοι με ειδικές συμφωνίες. Ο Αριστοτέλης

χρησιμοποιεί εδώ το σχήμα άρσης και θέσης, γνωστό κι από τα δημοτικά τραγούδια, πρώτα δηλαδή εξηγεί τι δεν ορίζει τον πολίτη κι έπειτα καταλήγει στον ορισμό. Το σχήμα αυτό είναι μάλιστα τριαδικό, όπως και στα δημοτικά.

- ❖ τα «**σύμβολα**» ήταν ειδικές συμφωνίες, κυρίως εμπορικές. Σε άλλο σημείο του τρίτου βιβλίου των *Πολιτικών* (1280a 35) ο Αριστοτέλης κάνοντας πάλι αναφορά στα «σύμβολα» φέρνει ως παράδειγμα τους Τυρρηνοίους και τους Καρχηδόνιους, οι οποίοι ενώνονταν με εμπορικές και στρατιωτικές συμφωνίες. Αυτές όμως δεν ήταν αρκετές για να θεωρηθούν ότι ανήκουν στην ίδια πολιτική κοινωνία ως πολίτες. Ωστόσο, οι οικονομικές συμφωνίες και εμπορικές συμβάσεις ανάμεσα στις πόλεις προστατεύονταν από νόμους που επέτρεπαν σε κάποιον να παρουσιαστεί ως διάδικος στο δικαστήριο χωρίς να είναι πολίτης της συγκεκριμένης πόλης.
- ❖ **Ορισμός του πολίτη:** Πολίτης είναι αυτός που έχει τη δυνατότητα να μετέχει στην πολιτική και δικαστική εξουσία ενός κράτους. (« πολίτης δ' άπλως ούδενι τῶν ἄλλων ὀρίζεται μάλλον ἢ τῷ μετέχειν κρίσεως καὶ ἀρχῆς»).
- ❖ Ο ορισμός αποδίδει την ίδια την ουσία της πόλης, γιατί η πόλη είναι συμβιωτική κοινότητα που διέπεται από σχέσεις εξουσίας μεταξύ των μελών της με το εξής όμως γνώρισμα: η εξουσία ασκείται μεταξύ ίσων. Ο πολίτης, το ίδιο και όλοι οι άλλοι, έχει κάποια μορφή βουλευτικής και δικαστικής εξουσίας στην πόλη. Ανεξάρτητα από το είδος του πολιτεύματος, πολίτης είναι αυτός που αναδέχεται κάποια δικαστική ή βουλευτική εξουσία, αλλά οι συνθήκες για την απόκτηση της ιδιότητας του πολίτη μεταβάλλονται ανάλογα με τα πολιτεύματα. Οι πολίτες είναι εξ ορισμού ελεύθεροι, γιατί υπάρχουν και πράττουν για χάρη του εαυτού τους και όχι για χάρη άλλων. Υπάρχουν και πράττουν για χάρη της ευδαιμονίας τους που αποτελεί τον τελικό σκοπό της ύπαρξης της πόλης. Εν ολίγοις, ο «αριστοτελικός» πολίτης είναι αυτός που συμμετέχει στη νομοθετική, την εκτελεστική και τη δικαστική αρχή. Αυτή η συμμετοχή παρουσιάζεται από τον φιλόσοφο ως το σπουδαιότερο δικαίωμά του, διότι χάρη σε αυτό ο πολίτης διαχειρίζεται τα πολιτικά πράγματα, πολιτεύεται. Ισοδυναμεί με τη συμμετοχή στο σύνολο σχεδόν των λειτουργιών της πόλης - κράτους. Φυσικά, ο φιλόσοφος αναφέρεται στην πόλη της δημοκρατικής Αθήνας, την πόλη της άμεσης δημοκρατίας, αλλά και σε όσες πόλεις-κράτη είχαν παρόμοια πολιτεύματα, γιατί σε πολιτεύματα ολιγαρχικά ή τυραννικά, όπως αυτά της Σπάρτης και της Κρήτης δεν είχαν όλοι οι πολίτες το δικαίωμα να συμμετέχουν στις λειτουργίες του κράτους.
- ❖ **Ορισμός της πόλης:** Κράτος(πόλις) είναι το σύνολο από τέτοια άτομα (πολίτες), που είναι αρκετό για να εξασφαλίζεται η αυτάρκεια στη ζωή τους. (« πόλιν δὲ τὸ τῶν τοιούτων πλῆθος ἰκανὸν πρὸς αὐτάρκειαν ζωῆς»).
- ❖ Με δεδομένο ότι πόλη είναι ένα σύνολο πολιτών, που διαθέτει εξουσίες, διατηρείται ως ενιαία ολότητα που υπηρετεί τον τελικό της σκοπό, την ευδαιμονία, η οποία όμως προϋποθέτει αυτάρκεια, γιατί η αυτάρκεια που επιτυγχάνεται στην πόλη, όταν ικανοποιούνται όλες οι ανάγκες ζωής, είναι συνώνυμη με την ευτυχία, το «εὖ ζῆν» . Οι άνθρωποι, ως άτομα και σύνολα, επειδή είναι ελλιπή όντα, είναι δυνατόν να είναι ευτυχείς, μόνο αν είναι σε θέση να έχουν επάρκεια, την οποία βρίσκουν μέσα στην πόλη και από την πόλη. Η πολιτική κοινωνία ως πλήρης ύπαρξη, που δεν της λείπει τίποτε και μπορεί να εγγηθηί το «εὖ ζῆν», είναι αποτέλεσμα της συνειδητής πολιτικής πράξης των πολιτών. Έτσι, ο Αριστοτέλης προοικονομεί τη συνέχεια των αναλύσεών του, όπου θα εκθέσει τις απόψεις του για την ποιότητα του πολίτη και του πολιτικού και για τα γνωρίσματα του σπουδαίου πολίτη και πολιτικού άρχοντα.

Σε άλλο σημείο των *Πολιτικών* (1328b 16) ο Αριστοτέλης διδάσκει ότι: «ή ... πόλις πλῆθός ἐστιν οὐ τὸ τυχόν ἀλλὰ πρὸς ζωὴν αὐτάρκες, ... ἔὰν δὲ τι τυγχάνῃ τούτων ἐκλείπον, ἀδύνατον ἀπλῶς αὐτάρκη τὴν κοινωνίαν εἶναι ταύτην», και, ὅπως ἤδη ἔχει αναφέρει στη 12^η ενότητα, η αὐτάρκεια της πόλης συνδέεται με το «εὖ ζῆν», την ευδαιμονία των πολιτών, και δεν αφορά απλῶς τα υλικά αγαθά και την εμπορική της ανάπτυξη, αλλά και την ὑπαρξη αμυντικῶν δυνατοτήτων, συστήματος χρηστής διοίκησης και απονομῆς δικαιοσύνης. Ἐτσι, η πόλη καθίσταται αὐτόνομη σε ὅλους τους τομείς.

- ❖ Ο κατ'ἐξοχήν πολίτης ορίζεται μόνο μέσα σε δημοκρατικό πολίτευμα.
- ❖ Η πόλη είναι ένας, ὄχι τυχαίος αριθμός ατόμων που συμμετέχουν στη δικαστική και πολιτική εξουσία, αλλά τόσος, ὥστε να εξασφαλίζει μια αὐτάρκεια στη ζωή τους. Αν κάτι λείπει ἀπὸ αυτά, είναι τελείως ἀδύνατο η κοινωνία αὐτή να είναι αὐτάρκης.
- ❖ Η συμμετοχή στη δικαστική εξουσία δείχνει προχωρημένο επίπεδο πολιτισμοῦ – ο πολίτης μπορεί να βρίσκει το δίκαιο (το αἶσθημα του δικαίου είναι ἔμφυτο) μέσα ἀπὸ τους νόμους, μπορεί να απευθυνθεῖ στη δικαιοσύνη. Η συμμετοχή στις δικαστικές λειτουργίες είναι, κατὰ τον Αριστοτέλη, ἀπολύτως σημαντική για τον ορισμό της ἔννοιας «πολίτης». Και ο ἴδιος ο Πλάτωνας, ἄλλωστε, τόνιζε στους *Νόμους* ὅτι η μη συμμετοχή σε αὐτές ἰσοδυναμοῦσε με μη συμμετοχή στο σύνολο των λειτουργιῶν της πόλης («ὁ γὰρ ἀκοινώνητος ὢν ἐξουσίας τοῦ συνδικάζειν ἡγεῖται τὸ παράπαν τῆς πόλεως οὐ μέτοχος εἶναι» 768b 2). Μια πόλη με σωστό σύστημα ἀπονομῆς δικαιοσύνης, που λειτουργεῖ με ὀρθοῦς νόμους, ἀμεροληψία και ελευθερία, διαφυλάσσει τα δικαιώματα των πολιτῶν (την ἰσονομία, την ἰσηγορία και την παρρησία), συμβάλλει στην ἀποφυγή κοινωνικῶν συγκρούσεων και ἀναταραχῶν, και εξασφαλίζει ηρεμία, γαλήνη, ἀσφάλεια και κατ' ἐπέκταση την ευδαιμονία, που είναι και ο ὑψιστος σκοπός της πόλης. Ὅλα αὐτά ὄμως μπορούν να επιτευχθοῦν μόνο με τη συμμετοχή ὄλων των πολιτῶν στις δικαστικές λειτουργίες.

Ετυμολογικά σχόλια- Λεξιλογικές παρατηρήσεις

(ἔχει πολλές κοινές λέξεις με τις προηγούμενες ενότητες)

- 1 δούλοι (δούλος) < (ἴσως) *δέω* (= δένω). ΟΜΟΡΡΙΖΑ. ν.ε.: δένω, δέμα, δεμάτι, δέση, δέσιμο, δεσμά, δέσμευση, δεσμευτικός, δεσμεύω, δέσμη, δεσμίδα, δέσμιος, δεσμός, δεσμώτης, δεσμοπῆριον, δετός, δούλος · δεσμοφύλακας · ἀδετος, ἀνυπόδητος, ἀσύνδετος, διάδημα, ἐπίδεσμος, πρόσδεση, σύνδεση, σύνδεσμος, συνδετήρας, συνδετικός, συνδέω, ὑπόδεση, ὑπόδημα · ἀλληλένδετος, κεφαλόδεσμος, κηλεπίδεσμος, κομπόδεμα, σιδηροδέσμιος, στηθόδεσμος
2. κοινωνέω -ῶ < *κοινωνός* < *κοινός* < θέμα *κοιν-*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ. ν .ε.: κοινός, κοινότητα, κοινωνῶ, κοινωνία, κοινωνικός · κοινόβιο, κοινοβούλιο, κοινοκτημοσύνη, κοινολογῶ, κοινωνικοποιῶ, κοινωνιολογία, κοινοποιῶ, κοινοπολιτεία, κοινοπραξία, κοινοτάρχης, κοινόχρηστος, κοινωφελής · ἀκοινώνητος, ἀνακοινῶνω, ἀνακοινῶθέν, ἀντικοινωνικός, διακοίνωση, ἐπικοινωνῶ, συγκοινωνῶ · πᾶγκοινος
3. δίκαιος < *δίκη* < ρίζα *δικ-* του *δείκνυμι*. ΣΥΝΩΝ. α.ε. *χρηστός, ἐπιεικής*. ΑΝΤ. α.ε.: *ἀδίκος*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ. ν.ε.: δικάζω, δίκαιος, δικαιοσύνη, δικαίωμα, δικαστήριον, δίκη · δικαιολογῶ, δικηγόρος · ἀδικῶ, ἀντίδικος, διαδικασία, καταδικάζω, ὑπόδικος · ἀρχιδικαστής, χειροδικῶ

4. σύμβολον (παρασύνθετο) < *συμβάλλω* < συν + *βάλλω* < ρίζα *βαλ-* + πρόσφυμα ; + κατάληξη -ω· με μετάπτωση > *βελ-*, με ετεροίωση *βολ-* και με μετάθεση και έκταση > *βλη*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ. ν.ε.: βαλάντιο, βαλβίδα, βάζω, βαλτός -βέλος, βελόνα -βολή, βολίδα -βλήμα · αμφιβάλλω, αμφιβολία, αναμφίβολος, αναβάλλω, αναβολή, αναβολέας, αποβάλλω, αποβολή, διαβάλλω, διαβλητός / αδιάβλητος, εισβάλλω, εισβολή, εισβολέας, εκβάλλω, εκβολή, εμβάλλω, εμβόλιο, εμβόλιμος, έμβλημα, επιβάλλω, επιβολή, επιβλητικός, καταβάλλω, καταβολή, μεταβάλλω, μεταβολή, μεταβλητός / αμετάβλητος / ευμετάβολος, παραβάλλω, παραβολή, περιβάλλω, περιβολή, περίβολος, περιβόλι, προβάλλω, προβολή, πρόβλημα, προσβάλλω, προσβολή, συμβάλλω, συμβολή, σύμβολο, υπερβάλλω, υπερβολή, ανυπέμβλητος, υποβάλλω, υποβολή · αεροβόλο, ακτινοβολία, δισκοβόλος, δροσοβόλος, ευθύβολος, ιοβόλος, κεραυνοβόλος, μεγαλεπήβολος, μοσχοβολώ, πυροβόλο, σπινθηροβόλος, σφαιροβόλος, φεγγοβόλος, φλογοβόλο, φυλλοβόλος
5. όρίζω < *όρος* (= όριο, σύνορο), πρωτότυπη λέξη. ΣΥΝΩΝ. α.ε.: *διακρίνω, διαστέλλω, διαχωρίζω*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ. ν.ε.: ορίζω, ορίστε, ορισμός, οριστικός, οριστική (η), ορίζοντας, ορίζοντιος, όριο, οριακός · οριοθετώ, οριοθέτηση · αόριστος, αφορίζω, αφορισμός, αφοριστικός, διορίζω, διορισμός, αδιόριστος, εξορίζω, εξόριστος, εξορία, καθορίζω, καθοριστικός, ακαθόριστος, μεθόριος / παραμεθόριος, περιορίζω, περιορισμός, περιοριστικός, απεριοριστος, προορίζω, προορισμός, προσδιορίζω, προσδιοριστικός, απροσδιόριστος, σύνορο, συνορεύω
6. κρίσις < *κρίνω* < θέμα *κρι-* + πρόσφυμα *ν* + πρόσφυμα; + κατάληξη -ω* με αφομοίωση του / σε *ν* > *κρίνω*- με απλοποίηση των *νν* και αντέκταση > *κρίνω* (το *ι* μακρόχρονο). ΟΜΟΡΡΙΖΑ. ν .ε.: κρίνω, κρίση, κρίμα, κρίσιμος, κριτής, κριτήριο, κριτικός · άκριτος, ακρισία, ανακρίνω, ανάκριση, ανακριτής, αποκρίνομαι, απόκριση, ανταποκρίνομαι, ανταπόκριση, ανταποκριτής, διακρίνω, διάκριση, διακριτικός / αδιάκριτος, εγκρίνω, έγκριση, επικρίνω, επικριτής, επίκριση, επικριτικός, κατακρίνω, κατάκριση, κατακριτικός, κατακριτέος, προκρίνω, πρόκριση, προκριματικός, πρόκριτος, συγκρίνω, σύγκριση, συγκριτικός, συγκεκριμένος, υποκρίνομαι, υποκρισία, υποκριτικός
7. φανερός < θέμα *φαν-* του ρήματος *φαίνω*. ΣΥΝΩΝ. α.ε.: *δήλος*. ANT. α.ε.: *αφανής, άδηλος*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ. ν .ε.: φαίνομαι, φανερώνω, φανερός, φανάρι, φάση, φάσμα, φαινόμενο, φαντάζομαι, φαντασία, φάντασμα, φαιδρός, φαινός, φως « *φάος*) · φανοστάτης, φαντασιόπληκτος, φασματοσκόπιο, φαντασμαγορικός · αφάνεια, άφαντος, αναφαίνομαι, αποφαίνομαι, αποφασίζω, διαφαίνομαι, διαφάνεια, διαφανής, εμφανής, έμφαση, εμφανίζω, εξαφανίζω, επιφάνεια, επιφανής, καταφαίνομαι, προφανής · αληθοφανής, οφθαλμοφανής, πρωτοφανής, σοβαροφανής, συκοφάντης
8. εξουσία (παρασύνθετο) < *έξ+* *ούσία* < *ούσα* (μετοχή του *ΕΙμί*)
9. βουλευτικός < *βουλευτής* < *βουλεύω* < *βουλή* < *βούλομαι* < θέμα *βουλ-* < *βολ-*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ. ν.ε.: βουλή, βούληση -βούλευμα, βουλευτής · βουλευσιαρχία, βουλή-σιοκρατία · άβουλος, διαβουλεύομαι, επιβουλεύομαι, συμβουλεύω, συμβουλή, σύμβουλος · ευρωβουλή, κοινοβούλιο, εξωκοινοβουλευτικός, κακόβουλος, πρωτοβουλία, υστερόβουλος
10. ικανός < *ικνέομαι* -*ούμαι* ή *ίκω* / *ικάνω* (επικ.) = έρχομαι. ΟΜΟΡΡΙΖΑ ν.ε.: ικανός, ανικανότητα, ικανοποίηση, ικανοποιητικός, ανικανοποίητος, ικανοποιώ
11. αὐτάρκεια (παρασύνθετο) < *αὐτάρκης* < *αὐτός* + *άρχέω* -*ώ* < ρίζα *άρκ-* του ουσ. *άρχος* (= αμυντήριο)· *άρχ*· + *εσ* + -ω > *άρχέω*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ. ν.ε. Α. για το πρώτο συνθετικό: αυτός, αυτοματισμός, (ημι)αυτόματος, αυτόγραφο, αυτοδίδακτος, αυτοδύναμος, αυτοκίνητο, αυτοκράτορας, αυτοκριτική, αυτοκτονώ, αυτοκυριαρχία, αυτόνομος, αυτοπροσώπως, αυτόπτης, αυτοσχέδιος, αυτοτελής, αυτόφωρος, αυτόχθονος, αυθόρμητος κ.ά. Β. για το δεύτερο συνθετικό: αρκετός, αρκούντως, διαρκώ, διάρκεια, διαρκής, επαρκώ, επαρκής, επάρκεια / ανεπάρκεια, ανεπαρκής · αυτάρκης, αυτάρκεια, ολιγαρκής, ολιγάρκεια

12. ζωή <ζήω-ῶ ρίζα φ-. ΟΜΟΡΡΙΖΑ. ν.ε.: ζώο, ζώυφιο, ζώδιο, ζωή, ζωηρός, ζωηρεύ-ω, ζωικός, ζωτικός, ζωντανεύω, ζωντάνια, ζωώδης, ζήτω · ζωγράφος, ζωγραφιστός, ζωέμπορος, ζωογονώ, ζωοδότης, ζωοκλοπή, ζωογόνος, ζωολογία, ζωόμορφος, ζωοπανήγυρη, ζωοτροφή, ζωόφιλος, ζωφόρος -ζητωκραυγάω, ζητωκραυγή, αναζωογονώ, επιζώ, ευζωία, συζώ · πειραματόζωο, πρωτόζωο, φιλόζωος

Ενότητα 17^η

Ύστερα από όσα είπαμε δίνοντας όλες τις απαραίτητες εξηγήσεις για τα θέματα που μας απασχόλησαν, σειρά στη διερεύνησή μας έχει τώρα το θέμα των πολιτευμάτων, να δούμε πόσα είναι και ποια η φύση του καθενός τους. Και πρώτα, βέβαια, τα ορθά· γιατί οι παρεκκλίσεις και οι διαστρεβλώσεις θα γίνουν φανερές μόλις θα έχουν καθοριστεί τα ορθά πολιτεύματα.

Επειδή όταν λέμε «πολίτευμα» εννοούμε «αρχή, το σώμα δηλαδή που ασκεί τη διακυβέρνηση στην πόλη», και η «κυβέρνηση» είναι η ύψιστη αρχή στις πόλεις, αναγκαστικά η ύψιστη αρχή θα είναι ή ένα μόνο άτομο ή λίγα άτομα ή το σύνολο των πολιτών.

Όταν λοιπόν ο ένας ή οι λίγοι ή το πλήθος ολόκληρο ασκούν την εξουσία για την εξυπηρέτηση του κοινού συμφέροντος, αυτά τα πολιτεύματα δεν μπορεί παρά να είναι ορθά· όταν, αντίθετα, η εξουσία ασκείται για την εξυπηρέτηση του ιδιαίτερου συμφέροντος είτε του ενός είτε των λίγων είτε του πλήθους, τα πολιτεύματα αυτά είναι παρεκκλίσεις και διαστρεβλώσεις των ορθών. Γιατί ή το όνομα του πολίτη δεν πρέπει να δίνεται σε ανθρώπους που είναι κατά το πολίτευμα μέλη της πόλης (ενν. μια και δεν λαμβάνονται υπόψη τα δικαιώματά τους), ή (ενν. αν τους δίνεται το όνομα του πολίτη) πρέπει να έχουν το μερτικό τους στα πλεονεκτήματα που ανήκουν στα μέλη της πόλης.

Συνηθίζουμε λοιπόν να ονομάζουμε: «βασιλεία» τη μοναρχία που αποβλέπει στο κοινό συμφέρον και «αριστοκρατία» το πολίτευμα στο οποίο τη διακυβέρνηση ασκούν λίγα (περισσότερα του ενός) άτομα (το όνομα οφείλεται είτε στο ότι κυβερνούν οι *άριστοι* είτε στο ότι ασκούν την εξουσία αποβλέποντας σε ό,τι είναι *άριστο* για την πόλη και για τα μέλη της)· όταν, τέλος, κυβερνά ο λαός αποβλέποντας στο κοινό συμφέρον, αυτό το πολίτευμα (στα αρχαία ελληνικά: αυτή η *πολιτεία*) πήρε το όνομα «πολιτεία», μια λέξη που είναι κοινή για όλα τα πολιτεύματα (στα αρχαία ελληνικά: για όλες τις *πολιτείες*). ...

Παρεκκλίσεις και διαστρεβλώσεις των πολιτευμάτων που αναφέραμε είναι: της βασιλείας η «τυραννία», της αριστοκρατίας η «ολιγαρχία», της πολιτείας η «δημοκρατία». Η τυραννία είναι, πράγματι, μια μοναρχία που υπηρετεί το συμφέρον του μονάρχη, η ολιγαρχία υπηρετεί το συμφέρον των πλουσίων και η δημοκρατία το συμφέρον των απόρων, κανένα όμως από τα πολιτεύματα αυτά δεν υπηρετεί το συμφέρον του συνόλου των πολιτών.

Θέμα : Ο αριθμός των πολιτευμάτων και η φύση του καθενός

Δομή : α. προβολή του θέματος

β. πολίτευμα- «κυβέρνηση»

γ. κριτήριο για τη διάκριση των πολιτευμάτων σε ορθά και παρεκκλίσεις τους:
το συμφέρον όλων των πολιτών

δ. τα ορθά πολιτεύματα (βασιλεία, αριστοκρατία, `πολιτεία`)

ε. παρεκκλίσεις των ορθών πολιτευμάτων (τυραννία, ολιγαρχία, `δημοκρατία`)

- ❖ Πολιτεία και πολίτευμα είναι το ίδιο (αφού τη μορφή της πολιτείας την προσδιορίζουν το περιεχόμενο, η οργάνωση και η λειτουργία του πολιτεύματος)
- ❖ Πολίτευμα = ο τρόπος με τον οποίο κυβερνιέται μια πόλη, η ύψιστη αρχή στις πόλεις· και ο φορέας της ύψιστης αρχής, ο οποίος ασκεί την εξουσία, είναι είτε ένα πρόσωπο, είτε λίγα πρόσωπα, είτε το σύνολο των πολιτών.

ΕΙΔΗ ΠΟΛΙΤΕΥΜΑΤΩΝ

ΟΡΘΑ ΠΟΛΙΤΕΥΜΑΤΑ

1. βασιλεία

→ κυβερνά ένας

→ στόχος το κοινό συμφέρον

2. αριστοκρατία

→ κυβερνούν λίγοι

→ στόχος το κοινό συμφέρον

3. `πολιτεία`

→ κυβερνάει ο λαός

→ στόχος το κοινό συμφέρον

ΠΑΡΕΚΒΑΣΕΙΣ

1. τυραννίδα

→ κυβερνά ένας

→ στόχος το προσωπικό του
συμφέρον

2. ολιγαρχία

→ κυβερνούν λίγοι

→ στόχος το συμφέρον των
λίγων(των πλουσίων)

3. `δημοκρατία`

→ κυβερνά ο λαός

→ στόχος το συμφέρον των
απόρων

- Τα κριτήρια που εφαρμόζει ο Αριστοτέλης για τη ταξινόμηση των πολιτευμάτων διακρίνονται σε **ποσοτικά**, **ποιοτικά** και **ταξικά**. Συγκεκριμένα, σε πρώτο στάδιο αναφέρει ότι η εξουσία ασκείται είτε από ένα πρόσωπο είτε από λίγα είτε από πολλά. Επομένως, χωρίς να προβαίνει Προτεινόμενα απαντημένα θέματα στα

σε κάποια αξιολογική εκτίμηση, μας λέει ότι ο αριθμός των αρχόντων είναι καθοριστικός για τη μορφή του πολιτεύματος. Σε ένα δεύτερο επίπεδο, ορίζει ως παράγοντα διάκρισης και αξιολογικής ιεράρχησης τον στόχο του κάθε πολιτεύματος. Ο στόχος στο σημείο αυτό ταυτίζεται με το συμφέρον, στη εξυπηρέτηση του οποίου προσβλέπει ο άρχων ή οι άρχοντες. Έτσι, προκύπτουν πολιτεύματα ορθά, ανεξάρτητα από τον αριθμό των συμμετεχόντων στην εξουσία, και πολιτεύματα που αποτελούν παρεκβάσεις των ορθών. Τα ορθά πολιτεύματα εξυπηρετούν το συλλογικό συμφέρον (βασιλεία, αριστοκρατία, πολιτεία), ενώ οι παρεκβάσεις τους το ατομικό ή το συμφέρον

των λίγων. Τελευταία, και όχι τόσο ευδιάκριτη, είναι η ταξική διάκριση, που αφορά στις παρεκβάσεις των ορθών πολιτευμάτων: την τυραννία, την ολιγαρχία και τη δημοκρατία. Κρίνοντας από το όνομα των πολιτευμάτων αυτών, συμπεραίνουμε ότι το πρώτο αποσκοπεί στην ικανοποίηση του συμφέροντος του ενός, το δεύτερο των λίγων, ενώ το τρίτο του δήμου, των πολλών. Όμως, επειδή σε κάθε πολιτεία οι πλούσιοι αποτελούν μειοψηφία έναντι των πολλών που υπερτερούν αριθμητικά, η οικονομική κατάσταση, δηλαδή η κοινωνική τάξη στη οποία ανήκουν οι άρχοντες και οι επιδιώξεις τους παίζουν καθοριστικό ρόλο για τη διάκριση των πολιτευμάτων.

- **οι «άριστοι»:** Κατά τον Αριστοτέλη, οι άριστοι ορίζονται με βάση την παιδεία, τη μόρφωση που έχουν, η οποία είναι σύμφωνη με τον νόμο («ὑπὸ τοῦ νόμου κειμένη»). Επομένως, η αριστοκρατία στηρίζεται στην **«κατ' ἀρετὴν» υπερροχή ὄχι του ενός, ὅπως στη βασιλεία, ἀλλὰ περισσοτέρων**. Σύμφωνα με την πολιτική σκέψη του Αριστοτέλη η αριστοκρατία περιλαμβάνει τρεις κατηγορίες πολιτών: τους εύπορους, τους άπορους και τους «κατ' ἀρετὴν διαφέροντες». Όταν υπερέχει το τελευταίο στοιχείο, τότε η αριστοκρατία πλησιάζει στην ιδανική πολιτεία και στόχος της είναι το κοινό καλό (Πολιτικά 1293b και 1307a 9).
- Τον ὄρο **«πολιτεία»** τον συναντάμε τον 4ο π.Χ. αἰώνα να χρησιμοποιείται κι από άλλους, πέραν του Αριστοτέλη, συγγραφείς, ιδίως ρήτορες. Δηλώνονταν μ' αυτόν είτε τα μη μοναρχικά πολιτεύματα είτε η θετική εκδοχή της δημοκρατίας. Εκτροπή αυτού του πολιτεύματος ήταν η εκδοχή της «δημοκρατίας» που απέβλεπε στην εξυπηρέτηση του συμφέροντος μόνο των άπορων, την οποία κατατάσσει ο φιλόσοφος στα παρεκκλίνοντα πολιτεύματα.

Για τον Αριστοτέλη λοιπόν, η «πολιτεία» είναι το τρίτο αξιολογικά ορθό πολίτευμα, ένα πολίτευμα-μεσότητα, το οποίο αποβλέπει στο συμφέρον του συνόλου των πολιτών και όχι μονομερώς στο συμφέρον μιας τάξης. Στο πολίτευμα αυτό κυβερνούν, κατά τον φιλόσοφο, οι πολίτες της μέσης κοινωνικά και οικονομικά τάξης, οι οποίοι υπακούουν εύκολα στη λογική, γι' αυτό δεν είναι ούτε δεσποτικοί ούτε ιδιοτελείς στην άσκηση της εξουσίας. Ο φιλόσοφος αποδίδει στο πολίτευμα αυτό το όνομα «πολιτεία», ένα όνομα κοινό για όλες τις μορφές πολιτευμάτων. Έτσι, και ιδιαίτερα με τις φράσεις «συνηθίζουμε να ονομάζουμε» και «πήρε το όνομα πολιτεία», το πολίτευμα αυτό εξάιρεται ως το «κατεξοχήν» πολίτευμα **(σχῆμα «κατεξοχήν»), το πολίτευμα δηλαδή που κατά την κοινή αντίληψη είναι το καλύτερο από τα άλλα.**

- Να συγκρίνετε τις απόψεις του Πλάτωνα για την άσκηση της εξουσίας απ' τους φύλακες με τις απόψεις του Αριστοτέλη για τα ορθά πολιτεύματα και τις παρεκκλίσεις τους ὅπως παρουσιάζονται στα Πολιτικά [Ενότητα 17η]: Ο Αριστοτέλης στα Πολιτικά διέκρινε τα πολιτεύματα σε ορθά και παρεκβάσεις (παρεκκλίσεις-διαστρεβλώσεις). Τα κριτήρια που εφάρμοσε είναι ο αριθμός των συμμετεχόντων στην άσκηση της εξουσίας και η εξυπηρέτηση του δημόσιου συμφέροντος. Όταν ο ένας, οι λίγοι ή οι πολλοί, το πλήθος ασκούν την εξουσία για το καλό του κοινού συμφέροντος τότε τα πολιτεύματα είναι ορθά. Αν αντίθετα η εξουσία δεν ασκείται για την εξυπηρέτηση του δημοσίου αλλά του ιδιαίτερου συμφέροντος του ενός, των λίγων ή των πολλών τότε τα πολιτεύματα που προκύπτουν είναι παρεκκλίσεις απ' τα ορθά πολιτεύματα. Ο Πλάτωνας στην Πολιτεία θέλοντας να παρουσιάσει έναν ιδανικό τρόπο διακυβέρνησης κι οργάνωσης της πόλης τονίζει την ακαταλληλότητα των απαίδευτων για την άσκηση της

εξουσίας όχι μόνο λόγω της απειρίας τους και της απαιδευσίας αλλά και γιατί δεν έχουν έναν υψηλό σκοπό να υπηρετήσουν παρά μόνο το προσωπικό τους συμφέρον. Αντίθετα θεωρεί τους «εν παιδεία» τους φύλακες πλέον κατάλληλους, γιατί μπορούν να υπηρετήσουν πιστά και ανιδιοτελώς ολόκληρη την πόλη. Και στον Αριστοτέλη επομένως και στον Πλάτωνα αυτό που έχει καθοριστική σημασία είναι η ικανοποίηση του δημοσίου συμφέροντος απ' τους φορείς της εξουσίας για να μπορέσει έτσι να εξασφαλιστεί η ευδαιμονία ως «τέλος» της πόλης και του ατόμου. Ωστόσο ο Αριστοτέλης, σε αντίθεση με τον Πλάτωνα που συγκεκριμένα ορίζει ως πιο κατάλληλους φορείς της εξουσίας τους φύλακες, δεν αποκλείει τη δυνατότητα ανάληψης της εξουσίας από ένα μόνο άτομο (βασιλεία) ή απ' το λαό (πολιτεία) για την πραγμάτωση του συλλογικού καλού. Βέβαια απ' τα τρία ορθά πολιτεύματα που διακρίνει ο Αριστοτέλης (Βασιλεία, Αριστοκρατία, Πολιτεία) καλύτερο θεωρούσε τη μοναρχία με τον όρο ο μονάρχης να είναι μία εξαιρετική προσωπικότητα, ένας άνθρωπος που υπερέχει όλων των άλλων σε αρετή και φρόνηση. Ελλείπει τέτοιου μονάρχη προτιμότερη θεωρούσε την αριστοκρατία στην οποία κυβερνούν ενάρετοι και σοφοί άνθρωποι. Ενώ το πολίτευμα που περιγράφει ως ιδανικό ο Πλάτωνας, όπως απορρέει απ' την Αλληγορία του Σπηλαίου είναι η Αριστοκρατία, το πολίτευμα δηλαδή εκείνο που κυβερνούν οι άριστοι, οι άριστοι όχι με βάση την καταγωγή αλλά σύμφωνα και με τον Αριστοτέλη και τον Πλάτωνα με βάση την παιδεία, τη μόρφωση που έχουν, η οποία είναι σύμφωνη με το νόμο (υπό του νόμου κειμένη), μια Αριστοκρατία του πνεύματος που εξουσιάζει και συνάμα υπηρετεί

το πλήθος.

Ενότητα 18^η

Η άποψη ότι την εξουσία στην πόλη πρέπει μάλλον να την ασκεί το πλήθος παρά οι άριστοι που είναι λίγοι, νομίζω ότι μπορεί να συζητηθεί –με το νόημα ότι είναι μια άποψη που παρουσιάζει, βέβαια, κάποιες δυσκολίες, που περιέχει όμως ίσως και κάποια αλήθεια.

Για το πλήθος μπορεί κανείς να πει τούτο: το κάθε επιμέρους άτομο μπορεί να μην είναι τίποτε το αξιόλογο, ενωμένοι όμως όλοι μαζί είναι ενδεχόμενο να είναι, όχι σαν άτομα αλλά σαν σύνολο, καλύτεροι από εκείνους - όπως ακριβώς τα δείπνα που γίνονται με τη συνεισφορά πολλών είναι καλύτερα από εκείνα που γίνονται με έξοδα ενός μόνο ανθρώπου. Πολλοί καθώς είναι, ο καθένας διαθέτει ένα μέρος αρετής και φρόνησης, και έτσι, ενωμένοι οι πολλοί γίνονται, κατά κάποιο τρόπο, ένας άνθρωπος με πολλά πόδια, με πολλά χέρια και με πολλές αισθήσεις –και με ανάλογη, βέβαια, αρετή και εξυπνάδα. Γι' αυτό και οι πολλοί είναι σε θέση να κρίνουν καλύτερα τα έργα της μουσικής και των ποιητών: ο ένας κρίνει ένα μέρος, ο άλλος ένα άλλο, και όλοι μαζί το σύνολο.

Από την άλλη όμως μεριά, οι αξιόλογοι άνθρωποι είναι ανώτεροι από το κάθε επιμέρους άτομο ενός πλήθους, ακριβώς γιατί στο πρόσωπό τους συνενώνονται στοιχεία που εκεί είναι διάσπαρτα και χωριστά – έτσι δεν λέμε ότι συμβαίνει και στην περίπτωση των ωραίων και μη ωραίων ανθρώπων, των ζωγραφισμένων και αληθινών μορφών; Αν τα στοιχεία αυτά τα πάρουμε χωριστά, μπορούμε, βέβαια, τότε να

πούμε ότι το τάδε συγκεκριμένο άτομο έχει πιο όμορφο μάτι από το μάτι του ανθρώπου της ζωγραφιάς, ή ότι ένα άλλο άτομο έχει πιο όμορφο κάποιο άλλο μέλος του σώματός του.

Θέμα : «τι δει το κύριον είναι της πόλεως» (= ποιοι πρέπει να έχουν την εξουσία στο κράτος). Αν πρέπει να κυβερνούν τη πόλη οι πολλοί και όχι οι λίγοι και άριστοι.

Δομή : α. διατύπωση του θέματος

β. η καταλληλότητα των πολλών για την άσκηση της εξουσίας (παραδείγματα)

γ. η καταλληλότητα των αξιόλογων για την άσκηση της εξουσίας (παραδείγματα)

- ❖ Ο Αριστοτέλης εξετάζει εδώ το κατά πόσο είναι προτιμότερο να ασκούν την εξουσία οι πολλοί παρά οι λίγοι και άριστοι.
- ❖ καθένας από τους πολλούς μπορεί να μην είναι αξιόλογος, όμως όλοι μαζί οι πολλοί, ενωμένοι σαν σύνολο, ενδέχεται να είναι καλύτεροι από τους λίγους και άριστους.(αθροιστική θεωρία)
- ❖ Οι αξιόλογοι άνθρωποι (οι άριστοι) από την άλλη, είναι ανώτεροι από το κάθε επιμέρους άτομο του πλήθους, γιατί συγκεντρώνουν στο πρόσωπό τους στοιχεία και χαρίσματα που στο πλήθος είναι διάσπαρτα.
- ❖ Όσο πιο αξιόλογο το πλήθος τόσο «απλώνεται» η εξουσία – ισχύει η αθροιστική θεωρία. Προϋπόθεση είναι να μην είναι το πλήθος ανδραποδώδες.
- ❖ Το πλήθος μπορεί να μην είναι καλύτερο από τους ολίγους, πάντως δεν είναι χειρότερο.
- ❖ Ο Αριστοτέλης αναλύοντας την αθροιστική του θεωρία υποστηρίζει ότι το πλήθος ως σύνολο έχει ορθότερη κρίση από το μεμονωμένο άτομο (όσο χαρισματικό και αν είναι αυτό) , σε όλα τα πολιτικά θέματα υπό την προϋπόθεση ότι το κάθε άτομο που αποτελεί το πλήθος να διαθέτει ένα μόριο αρετής και φρόνησης , το σύνολο των οποίων όταν αθροίζεται στο πλήθος δημιουργεί πολλαπλάσια εξυπνάδα και αρετή. Οι τελευταίες με τη σειρά τους μπορούν να οδηγήσουν στη λήψη των σωστών αποφάσεων που είναι ορθότερες κι από αυτές που μπορούν να λαμβάνουν με την εξαιρετική τους ικανότητα και κρίση οι άριστοι που είναι λιγότεροι σε αριθμό.
- ❖ Αρκετά διστακτικός είναι ο Αριστοτέλης (μάλλον, ίσως, μπορεί κτλ) σχετικά με την αθροιστική θεωρία. Δεν διατυπώνει βέβαια ξεκάθαρη προτίμηση σε κανένα από τα δύο είδη πολιτεύματος.
- ❖ Στην αθροιστική θεωρία ισχύει καθαρά η άθροιση, όχι κάποια διαλεκτική σχέση.
- ❖ Η 'πολιτεία' είναι η καλή δημοκρατία (το ορθό πολίτευμα)- δυνατότητα εξουσίας σε όλους. Ο Αριστοτέλης ζει σε μια εκπεπτωκυία δημοκρατία – δυνατότητα εξουσίας στους απόρους(δημοκρατία-παρέκβαση της 'πολιτείας').
- ❖ Το εμπειρικό παράδειγμα από τις εικαστικές τέχνες, υποδεικνύει την υπεροχή του πλήθους των πολιτών. Πρέπει εξ αρχής να τονισθεί ότι εδώ ο Α. δεν προβαίνει σε παρουσίαση αισθητικών αντιλήψεών του, αλλά εφαρμόζει την επαγωγική του μέθοδο βάσει της οποίας χρησιμοποιεί απλουστευτικά παραδείγματα από τον ευρύ χώρο του επιστητού για να τεκμηριώσει την υποστηριζόμενη θέση του. Όπως δηλαδή στη ζωγραφική μια ωραία προσωπογραφία είναι αποτέλεσμα συνένωσης ωραίων στοιχείων που βρίσκονται διάσπαρτα σε επιμέρους άτομα, έτσι και στην πόλη μπορεί το κάθε επιμέρους άτομο να μην είναι αξιόλογο, ενωμένοι όμως όλοι αυτοί οι πολίτες μπορούν να είναι καλύτεροι και αποτελεσματικότεροι από τους λίγους και

άριστους. Οι τελευταίοι μπορεί ως άτομα να είναι αξιόλογοι, αυτό όμως που μετράει είναι η συνένωση των θετικών στοιχείων που μπορούν να συνεισφέρουν οι πολλοί.

- ❖ Αντίθετοι με την άποψη του Αριστοτέλη, ότι κριτική μπορεί να ασκεί κάθε επιμέρους άτομο, ήταν ο Σωκράτης και ο Πλάτωνας. Ο Σωκράτης σύμφωνα με όσα μας διηγείται ο βιογράφος των αρχαίων φιλοσόφων Διογένης ο Λαέρτιος στις αρχές του 3ου μ.Χ. αιώνα (*Βίοι φιλοσόφων* II 42), έλεγε πως η γνώμη μας για την αρετή δεν μπορεί τελικά να διαμορφώνεται με τον τρόπο με τον οποίο καταλήγουν στις αποφάσεις τους οι δικαστές· ήθελε δηλαδή να πει πως τέτοια θέματα είναι θέματα των ειδικών και όχι του πλήθους. Άλλωστε κι ο ίδιος υπήρξε θύμα της «γνώμης» των πολλών. Ο Πλάτωνας από την άλλη, μίλησε στους «Νόμους» του (*Νόμοι* 700a – 701b, και στο 670b) για «άμουςους βοὰς πλήθους», ή «γελοῖος γὰρ ὁ γε πολὺς ὄχλος ἡγούμενος ἰκανῶς γινώσκειν τὸ τε εὐάρμοστον καὶ εὐρυθμον καὶ μη» και παραπονέθηκε στο τέλος, ότι «τὰ θεάτρα ἐξ ἀφώνων φωνήεντ' ἐγένοντο» (= «το κοινό του θεάτρου απέκτησε [δυστυχώς] φωνή, από άφωνο που ήταν πρώτα») και «άντι άριστοκρατίας έν αύτῇ θεατροκρατία τις πονηρά γέγονεν».
- ❖ **Συμπέρασμα Αριστοτέλη:** Πρόθεση του Αριστοτέλη στο σημείο αυτό δεν είναι να παρουσιάσει κάποιες αισθητικές του αντιλήψεις, αλλά χρησιμοποιώντας την επαγωγική μέθοδο, να δημιουργήσει μία αναλογία μεταξύ αισθητικής και πολιτικής θεωρίας, ώστε να παρουσιάσει με μεγαλύτερη ευκολία και σαφήνεια τα δύσκολα πολιτικά θέματα που πραγματεύεται. Έτσι, από τα παραδείγματα αυτά προκύπτουν τα εξής: όπως στη ζωγραφική μια ωραία προσωπογραφία είναι αποτέλεσμα της συνένωσης πολλών επιμέρους ωραίων στοιχείων που υπάρχουν στον κόσμο της πραγματικότητας διάσπαρτα σε πολλά επιμέρους άτομα, έτσι **και στην πόλη μπορεί το κάθε επιμέρους άτομο να μην είναι από μόνο του τίποτε το αξιόλογο, ενωμένοι όμως όλοι μαζί αυτοί οι πολίτες μπορούν να είναι καλύτεροι και αποτελεσματικότεροι από τους λίγους και άριστους.** Αν δηλαδή στη διοίκηση της πόλης και στις συνελεύσεις της εκκλησίας του δήμου εκμεταλλευτούμε τις θετικές ιδιότητες του καθενός, τότε η εξουσία θα ασκείται με σωστότερο, αντικειμενικότερο και συνεπώς αποτελεσματικότερο τρόπο. Τα παραπάνω μας βοηθούν να καταλάβουμε ποιο πολίτευμα κρίνεται σωστότερο, κατά τη γνώμη του Αριστοτέλη. Αυτό είναι η «πολιτεία», ή υγιής δημοκρατία, όπου κυβερνά το πλήθος με αρετή και φρόνηση και η οποία αποβλέπει στην τέλεια και αυτάρκη ζωή. Είναι σαφές ότι ο φιλόσοφος αναγνωρίζει ότι υπάρχουν κάποιοι άνθρωποι αξιόλογοι, οι οποίοι είναι ανώτεροι από το κάθε επιμέρους άτομο του πλήθους, επειδή συγκεντρώνουν στο πρόσωπό τους όλες εκείνες τις θετικές ιδιότητες που στο πλήθος είναι διάσπαρτες. Μάλιστα, λίγο μετά στο κείμενο, σε σημείο που δεν περιλαμβάνεται στις ενότητες που εξετάζουμε, αναφέρεται ο φιλόσοφος στο ιστορικό παράδειγμα, του Σόλωνα και άλλων νομοθετών, οι οποίοι με τις μεταρρυθμίσεις τους επεξέτειναν το δικαίωμα εκλογής δημοσίων υπαλλήλων και ελέγχου τους στους απλούς πολίτες, οι οποίοι ως άτομα δεν επιτρεπόταν να αναλαμβάνουν αξιώματα (*Πολιτικά* 1281b 30-31: «διόπερ καὶ Σόλων καὶ τῶν ἄλλων τινές νομοθετῶν τάπτουσιν ἐπὶ τε τὰς ἀρχαιρεσίας καὶ τὰς εὐθύνας τῶν ἀρχόντων, ἄρχειν δὲ κατὰ μόνας οὐκ ἔῴσιν»). Επίσης, από την «Αθηναίων Πολιτεία» (28,5 και 33,2) μαθαίνουμε ότι ο Αριστοτέλης θεωρούσε τον Θηραμένη, τον Νικία και τον Θουκυδίδη σημαντικούς δημόσιους άνδρες της Αθήνας. Βέβαια και η διαλλακτικότητα του χαρακτήρα του και η επιστημονική του σκέψη τον οδηγούν στο **να μη διατυπώσει με ενάργεια και σαφήνεια την προτίμησή του αυτή.** Αυτό συμβαίνει γιατί ο Αριστοτέλης βρίσκεται ακόμα στην αναζήτηση του ιδανικού

κράτους, συζητώντας σε επίπεδο αρχών πώς κυβερνάται ένα κράτος, πώς μπορεί και πώς πρέπει να κυβερνάται.

- ❖ **Παραλληλισμός των αξιόλογων ανθρώπων με τις ζωγραφισμένες μορφές:** οι αξιόλογοι άνθρωποι μοιάζουν με τις μορφές που φιλοτεχνεί ένας ζωγράφος. Ένας ζωγράφος δηλαδή, προκειμένου να δημιουργήσει μια όμορφη μορφή, θα δανειστεί όμορφα χαρακτηριστικά που υπάρχουν διάσπαρτα στους πραγματικούς ανθρώπους. Έτσι και οι αξιόλογοι άνθρωποι έχουν συγκεντρωμένες πάνω τους όλες τις θετικές ιδιότητες που υπάρχουν διάσπαρτες στους πραγματικούς ανθρώπους. Ενδέχεται, όμως, ένας πραγματικός άνθρωπος να έχει ένα χαρακτηριστικό ωραιότερο από αυτό της ζωγραφισμένης μορφής (ή του αξιόλογου ανθρώπου). Στην τακτική του ζωγράφου αναφέρεται και το απόσπασμα από τα «Απομνημονεύματα» του Ξενοφώντα (*Απομνημονεύματα* III 10, 2). Εκεί ο Σωκράτης συζητώντας με το ζωγάφο Παρράσιο τον υποχρέωσε να παραδεχτεί ότι «δεν είναι και τόσο εύκολο να συναντήσεις άνθρωπο αψεγάδιαστο σε όλα γι' αυτό και οι ζωγράφοι παίρνουν από πολλούς ό,τι πιο όμορφο έχει ο καθένας τους, και έτσι κάνουν στις ζωγραφίες τους τα σώματα να φαίνονται όμορφα στο σύνολό τους». Είναι, μάλιστα, γνωστό για το σπουδαίο ζωγάφο του 5ου π.Χ. αιώνα Ζεύξη ότι απέδωσε την ομορφιά της Ελένης με αυτό τον τρόπο.

Ενότητα 19^η

Πρώτο είδος δημοκρατίας είναι αυτή που παίρνει το όνομά της από την όσο γίνεται πιο πιστή εφαρμογή της αρχής της ισότητας. Η ισότητα, σύμφωνα με τον νόμο αυτής της δημοκρατίας, συνίσταται στο ότι οι φτωχοί δεν έχουν περισσότερα δικαιώματα και προνόμια από τους πλούσιους· σε καμιά περίπτωση οι δύο αυτές ομάδες δεν είναι κυρίαρχες η μια της άλλης· και οι δύο είναι όμοιες. Γιατί αν είναι αλήθεια αυτό που υποστηρίζουν μερικοί, πως η ελευθερία και η ισότητα υπάρχουν κατά κύριο λόγο στη δημοκρατία, αυτό θα ήταν έτσι στον μέγιστο δυνατό βαθμό εκεί όπου οι πολίτες –δίχως καμιά εξαίρεση– συμμετέχουν με τον ίδιο τρόπο στη διακυβέρνηση. Από τη στιγμή που ο λαός (ο *δήμος*) είναι η πλειοψηφία και οι αποφάσεις της πλειοψηφίας είναι αυτό που τελικά επικρατεί, το πολίτευμα αυτό δεν μπορεί παρά να είναι δημοκρατία. Αυτό λοιπόν είναι το πρώτο είδος δημοκρατίας. Ένα δεύτερο είδος είναι αυτό στο οποίο οι πολίτες καταλαμβάνουν τα αξιώματα με κριτήριο την περιουσία τους, εν πάση περιπτώσει χαμηλή· ο κανόνας είναι: όποιος αποκτά τα προβλεπόμενα οικονομικά μέσα, αποκτά το δικαίωμα να καταλαμβάνει αξιώματα· αν τα χάσει, χάνει αυτό το δικαίωμα. Μια τρίτη μορφή δημοκρατίας είναι αυτή στην οποία μπορούν να καταλαμβάνουν αξιώματα όλοι οι πολίτες που δεν έχουν κάποιο κώλυμα (αν είναι, λ.χ., υπόλογοι για κάτι), η υπέρτατη όμως αρχή είναι ο νόμος· μια άλλη μορφή είναι αυτή στην οποία μπορούν όλοι να καταλαμβάνουν αξιώματα αρκεί να είναι πολίτες, η υπέρτατη όμως αρχή είναι ο νόμος. Μια άλλη μορφή δημοκρατίας είναι αυτή στην οποία ισχύουν όλα τα προηγούμενα, η υπέρτατη όμως αρχή είναι τώρα ο λαός, όχι ο νόμος· είναι η περίπτωση κατά την οποία τα ψηφίσματα έχουν μεγαλύτερη ισχύ από τον νόμο· αυτό συμβαίνει όταν στην πόλη υπάρχουν και δρουν δημαγωγοί. Στις δημοκρατικές πόλεις που κυβερνούνται κατά τον νόμο, δεν κάνει ποτέ την εμφάνισή του δημαγωγός, αλλ' είναι οι άριστοι πολίτες που έχουν την

πρωτοκαθεδρία. Οι δημαγωγοί κάνουν την εμφάνισή τους εκεί όπου οι νόμοι δεν αποτελούν την υπέρτατη αρχή.

Θέμα : τα είδη δημοκρατίας

Δομή : α. δημοκρατία με κριτήριο την ισότητα των πολιτών

β. δημοκρατία με κριτήριο την περιουσία

γ. δημοκρατία με κριτήριο την απουσία κωλύματος και με υπέρτατη αρχή το νόμο

δ. δημοκρατία με κριτήριο την ιδιότητα του πολίτη και με υπέρτατη αρχή το νόμο

ε. δημοκρατία με κριτήρια τα προηγούμενα και με υπέρτατη αρχή το λαό με ψηφίσματα – οι δημαγωγοί

- ❖ Ο Αριστοτέλης απαριθμεί τις μορφές της δημοκρατίας:
- ❖ - Πρώτη -και καλύτερη- μορφή είναι η δημοκρατία στην οποία εφαρμόζεται η αρχή της ισότητας. Σύμφωνα με αυτήν την αρχή όλοι οι πολίτες, πλούσιοι και φτωχοί, είναι όμοιοι· επομένως όλοι ανεξαιρέτως συμμετέχουν με τον ίδιο τρόπο στη διακυβέρνηση. Πρέπει πάντως να τονισθεί ότι η ισότητα ή καλύτερα η απαίτηση να θεωρούνται όλοι οι πολίτες ίσοι μεταξύ τους βασίζεται στον αριθμό, στο πλήθος, και όχι στην αξία.
- ❖ -Δεύτερη μορφή είναι αυτή στην οποία κριτήριο για την κατάληψη των αξιωμάτων είναι η περιουσία. Κάθε δηλαδή πολίτης, που διαθέτει την προβλεπόμενη κατώτατη περιουσία, έχει το δικαίωμα να συμμετέχει στη διακυβέρνηση· αν όμως χάσει την περιουσία του, χάνει και αυτό το δικαίωμα. Ο Α. δεν διατυπώνει κάποιο ιδιαίτερο σχόλιο για αυτήν τη δημοκρατία. Στη συνέχεια, με περιληπτικό τρόπο, περιγράφει τις λοιπές μορφές της.
- ❖ -Στην τρίτη περίπτωση τα αξιώματα τα καταλαμβάνουν όλοι οι πολίτες που δεν έχουν κάποιο προβλεπόμενο κώλυμα. Υπέρτατη αρχή είναι ο νόμος.
- ❖ Παραλλαγή αυτής της μορφής είναι η ακόλουθη (τέταρτη)· τα αξιώματα μπορούν να τα καταλαμβάνουν *όλοι*, αρκεί να διαθέτουν την ιδιότητα του πολίτη. Υπέρτατη αρχή είναι και τώρα ο νόμος.
- ❖ Υπέρτατη αρχή είναι και τώρα ο νόμος. Οι αρχαίοι Έλληνες αναγνώριζαν ότι ο νόμος είναι ανώτερος από τη βούληση ενός βασιλιά ή ενός τυράννου. Αυτό φαίνεται καθαρά στη γνωστή διήγηση του Ηροδότου (7,104) για την απάντηση που έδωσε ο Δημάρατος, εξόριστος βασιλιάς της Σπάρτης, στον Ξέρξη, που του είχε προσφέρει άσυλο. Εκεί ο νόμος φαίνεται ότι καθορίζει τη συμπεριφορά των στρατιωτών, οδηγώντας τους στην ανάπτυξη ελεύθερου ήθους. Σαν δείγμα έκφρασης αθηναϊκής υπερηφάνειας για τον νόμο, μπορεί κανείς να παραθέσει τα λόγια του Θησέα στον Ευριπίδη (*Ίκέτιδες*, 429 κ.ε.) όπου ο ήρωας αναφέρει ότι, όταν ισχύουν οι γραπτοί νόμοι, η δικαιοσύνη απονέμεται αμερόληπτα στους φτωχούς και τους πλούσιους, και ο αδύνατος νικά τον ισχυρό αν έχει το δίκιο με το μέρος του. Παρόμοιο εγκώμιο πλέκει για τον νόμο στον «Επιτάφιο» ο Θουκυδίδης (II 37), όπου βλέπουμε ότι η δημοκρατία συσχετίζεται με το κύρος των νόμων. Και ο Λυσίας στους λόγους του και ο Ισοκράτης στον «Πανηγυρικό» (18-19) αναφέρεται στον σεβασμό των αρχαίων Αθηναίων στους νόμους. Κατά τον Πίνδαρο, τον ποιητή που ύμνησε τους νικητές στους μεγάλους πανελλήνιους αθλητικούς αγώνες (το πρώτο μισό του 5ου π.Χ. αιώνα), ο νόμος ήταν «ο πάντων βασιλεύς». Διατυπώσεις όπως αυτές ήθελαν βέβαια να πουν ότι η δημοκρατία είναι πιο δυνατή εκεί όπου οι πολίτες φοβούνται τον νόμο σαν «αφέντη τους και βασιλιά τους». Η σημασία πάντως της διερεύνησης την έννοιας του νόμου για την αρχαιοελληνική σκέψη και ζωή φαίνεται καθαρά από τη θέση που είχε στην φιλοσοφική διαμάχη που

αναπτύχθηκε κατά τον 4ο και 5ο αιώνα π.Χ. Οι όροι «Νόμος-Φύση» έγιναν λέξεις-κλειδιά για την αρχαιοελληνική φιλοσοφία και η εξέταση της αντίθεσης αυτής, γέννησε γόνιμες φιλοσοφικές αντιπαραθέσεις για την ηθική και την πολιτική ζωή. Ο σοφιστής Ιππίας, που φιλοσοφικά ανήκε στο ρεύμα των υποστηρικτών της φύσης, στον διάλογο «Πρωταγόρας» του Πλάτωνα επαινεί τη φύση, γιατί καταρρίπτει τους φραγμούς με τους οποίους ο νόμος έχει χωρίσει τον έναν άνθρωπο από τον άλλον, και αλλού καταλήγει στη διατύπωση ότι ο νόμος (το θετό δίκαιο, όχι οι άγραφοι νόμοι) είναι «τύραννος τῶν ἀνθρώπων».

- ❖ -Η τελευταία (Πέμπτη) περίπτωση σηκώνει περισσότερη συζήτηση. Είναι η μορφή της δημοκρατίας στην οποία ισχύουν όλα τα προηγούμενα, ανώτατη όμως αρχή δεν είναι ο νόμος, αλλά ο λαός, που κυβερνά με ψηφίσματα. Πρόκειται βέβαια για εκφυλισμό του κράτους και του πολιτεύματος. Τα ψηφίσματα, τα οποία προτείνουν οι δημαγωγοί στην εκκλησία του δήμου, αναιρούν στην ουσία τους νόμους και ισχύουν σύμφωνα με τη βούληση του εκάστοτε δημαγωγού. Φαίνεται επομένως το πόσο καθοριστικό στην κατάκτηση και διατήρηση της υγιούς δημοκρατίας είναι ο νόμος. Τόσο το πρόβλημα της ασάφειας των ψηφισμάτων, όσο και το πρόβλημα της εμφάνισης των δημαγωγών απορρέει κυρίως από τον άμεσο χαρακτήρα της αθηναϊκής δημοκρατίας που, λόγω της συμμετοχής χιλιάδων πολιτών με διαφορές στην καλλιέργεια, στις ικανότητες, στην πολιτική ωριμότητα κατά την άσκηση της εξουσίας, επέτρεπε με την ελάχιστη χαλάρωση των πολιτικών ηθών, την εμφάνιση πολιτικών δυσλειτουργιών. Έτσι, λοιπόν, καταλήγει ο φιλόσοφος ότι, για να μπορέσει να λειτουργήσει σωστά ένα δημοκρατικό πολίτευμα, απαραίτητη προϋπόθεση είναι να κυριαρχούν οι νόμοι. Αν οι νόμοι έχουν θεσπιστεί με σωστές διαδικασίες, που απαιτούν τη συμμετοχή του συνόλου των πολιτών, αν εφαρμόζονται από όλους τους πολίτες και δεν αλλάζουν σύμφωνα με τις περιστάσεις ή τα συμφέροντα κάποιων ισχυρών ή της πλειοψηφίας, η οποία μπορεί να παραπλανηθεί από επιτήδειους πολιτικούς, τότε διασφαλίζεται η δημοκρατία, κατοχυρώνονται τα δικαιώματα του πολίτη, οριοθετούνται οι υποχρεώσεις του και κατά συνέπεια επικρατεί η δικαιοσύνη που προστατεύει το σύνολο των πολιτών. Μέσα σε τέτοιες επομένως συνθήκες δεν υπάρχουν περιθώρια να κάνουν την εμφάνισή τους οι δημαγωγοί. Αντιθέτως, θα είναι κι αυτοί υποχρεωμένοι να τηρούν τον νόμο και να προσαρμόζονται στις επιταγές του.
- ❖ **οι δημαγωγοί:** Αυτοί εμφανίστηκαν στην αθηναϊκή πολιτική σκηνή μετά τον θάνατο του Περικλή (429 π.Χ.). Ήταν γέννημα της νέας αστικής τάξης που δημιουργήθηκε τότε στην Αθήνα με την ανάπτυξη του εμπορίου και της «βιομηχανίας». Έχοντας συχνά το χάρισμα του λόγου και πάντως δίχως επίσημες θέσεις στην πολιτεία και άρα δίχως συγκεκριμένες υποχρεώσεις, ασκούσαν μεγάλη επιρροή στον λαό προτείνοντας ευχάριστες στον πολύ κόσμο πολιτικές δίχως να έχουν την ευθύνη της υλοποίησής τους. Σχηματισμένη από το ουσιαστικό «δῆμος» (= λαός) και από το θέμα του ρήματος «ἄγω» (= οδηγώ) η λέξη είχε σε αρκετούς συγγραφείς τη σημασία του οδηγητή, του ηγέτη του λαού ἄ γρήγορα όμως (ασφαλώς στην εποχή του Αριστοτέλη) πήρε αρνητικό περιεχόμενο, επειδή οι δημαγωγοί κατόντησαν απλώς να παρασέρνουν τον λαό σε ψηφίσματα για την εξυπηρέτηση των προσωπικών τους φιλοδοξιών και συμφερόντων. Ο Αριστοτέλης σε άλλο σημείο των «Πολιτικών» του αναφέρει ότι ο δημαγωγός είναι του «δήμου κόλαξ» και κάνει λόγο για την «ἀσέλγειαν» των δημαγωγών.
- ❖ Ξαναθυμόμαστε εδώ ότι η δημοκρατία είναι παρέκκλιση της ἑπολιτείας, άρα δεν είναι ορθό πολίτευμα.

- ❖ Η ελευθερία και η ισότητα είναι τα βασικά γνωρίσματα της δημοκρατίας.
- ❖ Ελευθερία σημαίνει να ζει κανείς όπως θέλει και να μπορεί να συμμετέχει στη διακυβέρνηση του κράτους.
- ❖ Στη δημοκρατία φτωχοί και πλούσιοι έχουν τα ίδια δικαιώματα.
- ❖ Στη δημοκρατία ισχύει η αρχή της πλειοψηφίας.
- ❖ Σε κάθε μορφή δημοκρατίας ελλοχεύει ο κίνδυνος των δημαγωγών, όμως, όταν οι νόμοι είναι κυρίαρχοι έχουν ακλόνητο κύρος και ακατάλυτη ισχύ· δεν αλλάζουν κατά τις περιστάσεις και τα συμφέροντα των ισχυρών, ούτε με αποφάσεις της πλειοψηφίας, η οποία είναι δυνατό να παραπλανηθεί από επιτήδειους πολιτικούς και δημαγωγούς. Όλοι είναι υποχρεωμένοι να ακολουθήσουν το νόμο, προσαρμόζοντας στις απαιτήσεις του και μόνο τις υποχρεώσεις τους προς το λαό και γενικά τα πολιτικά τους προγράμματα.
- ❖ Όπως όμως πολύ σωστά επισημαίνει ο Αριστοτέλης, σε μια ευνομούμενη πολιτεία, οι δημαγωγοί δεν μπορούν να δράσουν, αφού οι νόμοι είναι εκείνοι που περιβάλλονται από απόλυτο κύρος και είναι αδύνατον να αντικατασταθούν από κάποιο ψήφισμα, ακόμη και αν αυτό αποτελεί απόφαση της πλειοψηφίας. Οι πολιτικοί, όσο ικανοί και να είναι, δεν μπορούν να ασκήσουν καμία επιρροή στο λαό, ώστε να ανατρέψουν τα νόμιμα. Έτσι, οι νόμοι είναι εκείνοι που ακυρώνουν την ύπαρξη των δημαγωγών και όχι οι δημαγωγοί τους νόμους. Επιπροσθέτως, οι πολίτες γνωρίζουν τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις τους και δεν έχουν ανάγκη από τις κολακείες και τις ψεύτικες υποσχέσεις κανενός. Για να είναι, ωστόσο, σε θέση να λειτουργήσουν οι πολίτες κατ' αυτόν τον τρόπο, θα πρέπει να έχουν αποκτήσει αυτόνομη προσωπικότητα και πολιτική και κοινωνική συνείδηση. Ποιο είναι όμως το στοιχείο εκείνο που θα τους ωθήσει στην κατεύθυνση αυτή; Την απάντηση τη δίνει ο Αριστοτέλης στην επόμενη ενότητα, στη οποία γίνεται λόγος για την παιδεία. Η παιδεία, μας λέει, θα πρέπει να είναι ευθύνη της πολιτείας, γιατί μόνο αυτό το αγαθό μπορεί να καλλιεργήσει την προσωπικότητα των πολιτών, και έτσι να προστατευθεί από τον κίνδυνο της εμφάνισης δημαγωγών.

Ενότητα 20^η

Ὅτι μὲν οὖν νομοθετητέον
περὶ παιδείας καὶ ταύτην
κοινήν ποιητέον,
φανερὸν· τίς δ' ἔσται ἡ
παιδεία
καὶ πῶς χρὴ παιδεύεσθαι, δεῖ
μὴ
λανθάνειν. νῦν γὰρ
ἀμφισβητεῖται περὶ
τῶν ἔργων. οὐ γὰρ ταῦτ' αὖ
πάντες ὑπολαμβάνουσι δεῖν
μανθάνειν τοὺς νέους οὔτε
πρὸς ἀρετὴν οὔτε πρὸς τὸν
βίον τὸν ἄριστον, οὐδὲ
φανερὸν πότερον πρὸς τὴν
διάνοιαν πρέπει μᾶλλον

Ὅτι πρέπει, λοιπόν, να θεσπίσουμε νόμους για την παιδεία και ότι αυτήν πρέπει να (την) κάνουμε ίδια για όλους (ή: να έχει δημόσιο χαρακτήρα), είναι φανερό· ποιος λοιπόν θα πρέπει να είναι ο χαρακτήρας αυτής της παιδείας και με ποιον τρόπο πρέπει αυτή να παρέχεται, (αυτά) είναι ανάγκη να μη διαφύγουν της προσοχής μας. Γιατί σήμερα υπάρχουν διαφορετικές απόψεις ως προς το εκπαιδευτικό πρόγραμμα. Πράγματι, δεν έχουν όλοι τη γνώμη ότι πρέπει να μαθαίνουν οι νέοι τα ίδια, ούτε με στόχο την αρετή ούτε με στόχο την άριστη ζωή ούτε είναι φανερό αν (η παιδεία) πρέπει να έχει στόχο της περισσότερο την άσκηση και την καλλιέργεια

ἢ πρὸς τὸ τῆς ψυχῆς ἦθος· ἔκ
 τε τῆς ἐμποδῶν παιδείας
 ταραχώδης ἢ σκέψις
 καὶ δῆλον οὐδὲν
 πότερον ἀσκεῖν δεῖ
 τὰ χρήσιμα πρὸς τὸν βίον ἢ τὰ
 τείνοντα πρὸ ἀρετῆν ἢ
 τὰ περιττά (πάντα γὰρ
 εἴληφε ταῦτα κριτάς τινας)·
 περὶ τε τῶν πρὸς
 ἀρετῆν οὐθέν ἐστιν
 ὁμολογούμενον (καὶ γὰρ τὴν
 ἀρετῆν οὐ τὴν αὐτὴν εὐθύς
 πάντες τιμῶσιν, ὥστ' εὐλόγως
 διαφέρονται καὶ πρὸς τὴν
 ἄσκησιν αὐτῆς). ὅτι μὲν οὖν
 τὰ ἀναγκαῖα δεῖ διδάσκεισθαι
 τῶν χρησίμων, οὐκ ἄδηλον·
 ὅτι δὲ οὐ πάντα,
 διηρημένων τῶν τε
 ἐλευθερίων ἔργων καὶ τῶν
 ἀνελευθερίων φανερόν,
 <καὶ> ὅτι τῶν τοιούτων δεῖ
 μετέχειν ὅσα τῶν χρησίμων
 ποιήσῃ τὸν μετέχοντα μὴ
 βάνουσον. βάνουσον
 δ' ἔργον εἶναι δεῖ τοῦτο
 νομίζειν καὶ τέχνην ταύτην καὶ
 μάθησιν, ὅσα πρὸς τὰς
 χρήσεις καὶ τὰς πράξεις τὰς
 τῆς ἀρετῆς ἄχρηστον
 ἀπεργάζονται τὸ σῶμα τῶν
 ἐλευθέρων ἢ τὴν διάνοιαν.

του νου ἢ τη διαμόρφωση ηθικού χαρακτήρα· αν
 ξεκινήσουμε από την εκπαίδευση που παρέχεται
 σήμερα, η έρευνά μας θα βρεθεί αντιμέτωπη με
 μεγάλη σύγχυση και δεν είναι καθόλου φανερό αν
 (η παιδεία) οφείλει να επιδιώκει αυτά που είναι
 χρήσιμα για τη ζωή ἢ αυτά που
 οδηγούν στην αρετή ἢ
 αυτά που απλώς προάγουν τη γνώση (γιατί όλες
 αυτές οι απόψεις έχουν βρει κάποιους
 υποστηρικτές)· και σχετικά με αυτά που οδηγούν
 στην αρετή δεν υπάρχει καμιά απολύτως
 συμφωνία (εξάλλου καταρχήν δεν έχουν ὅλοι την
 ἴδια ιδέα για την αρετή που τιμούν· επομένως,
 είναι φυσικό
 να υποστηρίζουν διαφορετικές γνώμες και ως
 προς την άσκησή της). Είναι λοιπόν φανερό ὅτι
 (οι νέοι) πρέπει να διδάσκονται από τα χρήσιμα τα
 πιο απαραίτητα·
 ὁμως είναι φανερό ὅτι ὄχι ὅλα,
 δεδομένου ὅτι οι ασχολίες διακρίνονται σε αυτές
 που ταιριάζουν σε ελεύθερους ανθρώπους και σε
 αυτές που δεν ταιριάζουν σε ελεύθερους
 ανθρώπους και ὅτι
 από τα χρήσιμα πράγματα πρέπει να μαθαίνουν
 ὅσα δεν θα κάνουν αὐτὸν που τα μαθαίνει
 βάνουσο. Και πρέπει να θεωρούμε ὅτι είναι
 βάνουση αὐτή η ασχολία και
 αὐτή η τέχνη και
 η μάθηση, που κάνει
 για την άσκησι και τα έργα
 της αρετῆς ακατάλληλο
 το σῶμα ἢ
 το μυαλό των ελεύθερων ανθρώπων.

Σχόλια:

Θέμα : η αγωγή των παιδιών και των εφήβων

Δομή : α. ανάγκη για νομοθετική ρύθμιση θεμάτων της παιδείας – η παιδεία να είναι ὁμοια για ὅλους
 β. προβληματισμοί σχετικά με τον χαρακτήρα της παιδείας, με το περιεχόμενό της, τους στόχους της κτλ.
 γ. θέσεις για το περιεχόμενο της παιδείας

- ❖ Η φροντίδα για την παιδεία πρέπει να είναι θέμα κρατικής μέριμνας :
 Α. τα θέματα της παιδείας πρέπει να ρυθμίζονται με νόμους
 Β. σε ένα κράτος η παιδεία πρέπει να είναι μία και ενιαία για ὅλους τους νέους.
- ❖ Δεν έχουν ὅλοι την ἴδια ἀποψη για τους στόχους που πρέπει να ἔχει η εκπαίδευση.

❖ «**Νῦν γὰρ ἀμφισβητεῖται περὶ τῶν ἔργων... τῆς ψυχῆς ἦθος**: Ο Αριστοτέλης, για να δικαιολογήσει γιατί χρειάζεται να καθοριστούν τα γνωρίσματα της παιδείας και ο τρόπος με τον οποίο οι νέοι εκπαιδεύονται, αναφέρεται σε διαπιστώσεις για τον χαρακτήρα της παιδείας και το εκπαιδευτικό πρόγραμμα στην εποχή του. Επισημαίνει τη διαφωνία για τον σκοπό και το περιεχόμενο της παρεχόμενης παιδείας. Οι άνθρωποι διαφωνούν για το αν οι νέοι είναι καλό να εκπαιδεύονται με σκοπό την κατάκτηση της **αρετῆς** και του **ἀριστου βίου** και αν πρέπει να αποβλέπουν με την παιδεία **στην πνευματική καλλιέργεια ή στη διάπλαση ἦθους**. Έτσι, άλλοι υποστηρίζουν ότι η παιδεία πρέπει να στοχεύει:

- **«πρὸς ἀρετὴν»**: Η αρετή αναφέρεται και στο καθαρά λογικό μέρος της ψυχῆς (διανοητικές αρετές) και σε ενέργειες της βούλησης, που ελέγχονται όμως από τη λογική, αλλά γεννιούνται με τον εθισμό (ηθικές αρετές). Η αρετή αποτελεί τη βάση του «αίρετωτέρου βίου».
- **«πρὸς τὸν βίον τὸν ἄριστον»**: Ο ἄριστος βίος απασχόλησε τον Αριστοτέλη στα τρία πρώτα κεφάλαια του ἑβδομου βιβλίου των *Πολιτικῶν* και οπωσδήποτε στα *Ἠθικά Νικομάχεια*. Εννοεί μάλλον τον ἄριστο βίο που προβάλλει κάθε πολιτική κοινωνία στα μέλη της ως «αίρετώτερον βίον» (=προτιμότερο βίο). Στο σύνολο των αριστοτελικῶν αναφορῶν η αρετή αποτελεί την προϋπόθεση του «αίρετώτερου βίου», ὅπως φαίνεται και στα *Ἠθικά Νικομάχεια* (1172a24). Επιπλέον, χρειάζεται να αναγνωρίσουμε ἕνα πλάτος στην ἔννοια της αρετῆς, σύμφωνα με το οποίο π.χ. οι Σπαρτιάτες ταύτιζαν το περιεχόμενο της αρετῆς με την πολεμική ανδρεία και κατά συνέπεια ο βίος που θεμελιώνεται στην πολεμική ανδρεία ἦταν ο ἄριστος γι' αυτούς. Γίνεται σαφές ότι ο ἄριστος βίος συνδέεται με το ἄριστο πολίτευμα. Ἄριστη πολιτεία είναι εκείνη που εξασφαλίζει τον «αίρετώτατον βίον», την ἄριστη ζωή για το άτομο και το σύνολο συγχρόνων. Αυτό σημαίνει ότι δεν υπάρχει ἕνας και μοναδικός ἄριστος βίος, ἀλλὰ τόσοι ὅσα και τα πολιτεύματα. Σύμφωνα πάλι με μελετητές, ο ἄριστος βίος ἀνήκει στο «λόγον ἔχον», το θεωρητικό και ἀνώτερο μέρος της ψυχῆς.
- Επίσης, άλλοι υποστηρίζουν ότι η παιδεία πρέπει να στοχεύει:
- **«πρὸς τὴν διάνοιαν»**: Ορισμένοι θεωροῦν ότι η παιδεία ἔχει νόημα ως **ἀσκησις τοῦ νοῦ**, ως μαθητεία μόνο του πνεύματος.
- **«πρὸς τὸ τῆς ψυχῆς ἦθος»**: Από την ἄλλη η διαμόρφωση **ἠθικοῦ χαρακτήρα** αποτελεί και αυτή κύριο διακύβευμα της παιδείας, το οποίο ἔχει υποστηρικτές, ἀλλὰ και αρνητές.

❖ **«ἔκ τε τῆς ἐμποδῶν... ἄσκησιν αὐτῆς»**

Τύποι παιδείας: Ο ρεαλιστικός και εμπειρικός χαρακτήρας της αριστοτελικῆς σκέψης φαίνεται και στη διαπίστωση ότι η ἔρευνα για την παιδεία δεν διευκολύνεται ἀπὸ την παρατήρηση της τότε παρεχόμενης ἐκπαίδευσης. Κρίνει, λοιπόν, ο Αριστοτέλης ότι η ἀπουσία νομικοῦ πλαισίου για την ἐκπαίδευση και ο ιδιωτικός της χαρακτήρας προσανατολίζουν τους ἀνθρώπους σε ἀνόμιες ἐπιλογές παιδείας με πολιτικές βέβαια ἐπιπτώσεις στην ἐνότητα και στην ευδαιμονία της πόλης. Διακρίνει στην εποχή του και μας παραδίδει τρεις τύπους παιδείας:

α) την ωφελιμιστική παιδεία, με την οποία ἐπιδιώκεται το πρακτικό και το ωφέλιμο, τα **χρήσιμα για τη ζωή** («τὰ χρήσιμα πρὸς τὸν βίον»)

β) τη «γνωσιοκεντρική / νοησιарχική, η οποία δίνει προτεραιότητα στην καλλιέργεια του νου, σε **αυτά που απλώς προάγουν τη γνώση** («τὰ περιττά»).

γ) την ηθοπλαστική η οποία προτάσσει τη διάπλαση του ήθους των παιδιών, **αυτά που τείνουν προς την αρετή** («τὰ τείνοντα πρὸς ἀρετήν»).

Κανένας τύπος παιδείας από αυτούς δεν ικανοποιεί απόλυτα τον Αριστοτέλη, γιατί ο κάθε τύπος από μόνος του δεν είναι σε θέση να προσφέρει όλα εκείνα τα γνωρίσματα που απαιτούνται για τη συγκρότηση της προσωπικότητας του σπουδαίου πολίτη και πολιτικού. Μας παραδίδει ο Αριστοτέλης τον προβληματισμό που είχε ανακύψει για τις τρεις κατευθύνσεις της παιδείας: κατάρτιση για βιοπορισμό, ή διάπλαση ενάρετου χαρακτήρα, ή καθαρή μόρφωση. Όπως θα διευκρινίσει στη συνέχεια του βιβλίου αυτού, η παιδεία που υπηρετεί πραγματικά τις αρχές της πόλης και διαπλάθει τον σπουδαίο πολίτη και πολιτικό χρειάζεται να διέπεται από τρεις αρχές: α) τη μεσότητα, β) το δυνατό που αφορά το ανθρωπίνως εφικτό και γ) το πρόπον. Η τριπλή αυτή βάση παιδείας υπαγορεύει ένα διαφορετικό πρόγραμμα σπουδών από αυτό που παρέχονταν τότε και το οποίο ο Αριστοτέλης το κρίνει ως συγκεχυμένο και ανεπαρκές. Όλοι αυτοί οι προβληματισμοί οφείλονται στο ότι όλοι τιμούν την αρετή, ο καθένας όμως δίνει διαφορετικό περιεχόμενο σε αυτή και επομένως, διαφοροποιείται και ο τρόπος με τον οποίο πρέπει να ασκείται. Παρόμοιο προβληματισμό είχε διατυπώσει και ο Πλάτωνας στον διάλογο *Λάχης* (*Λάχης* 190 b 7), όπου αναφέρει: «Αν δεν ξέρουμε καν τι είναι η αρετή, με ποιον τρόπο θα συμβουλευόμαστε κάποιον πώς να την κατακτήσει πιο εύκολα;».

❖ **«ἔκ τε τῆς ἐμποδῶν παιδείας»:** Η παιδεία στη εποχή του Αριστοτέλη: Με τη φράση «ἐμποδῶν παιδείας» ο Αριστοτέλης εννοεί την παιδεία με την οποία είμαστε καθημερινά σε επαφή, την παιδεία που ισχύει στην κοινωνία μας. Σε ένα παρακάτω χωρίο των *Πολιτικών* (*Πολιτικά* 1337 b 23) αναφέρει τι αποτελούσε συνήθως την παιδεία του καιρού του. Τα μαθήματα, λοιπόν, που διδάσκονταν εκείνη την εποχή, τα διακρίνει σε τέσσερεις κλάδους και ήταν:

α) **ανάγνωση και γραφή**, αντικείμενα τα οποία θεωρούνταν χρήσιμα για τη ζωή («χρήσιμα πρὸς τὸν βίον»), β) **γυμναστική**, η οποία συντελούσε στην καλλιέργεια της ανδρείας, γ) **μουσική**, η οποία θεωρούνταν και χρήσιμη για τη ζωή και ασκούσε ηθική επίδραση στον άνθρωπο, δ) μερικές φορές **σχέδιο και ζωγραφική**, δεξιότητες που θεωρούνταν κι αυτές χρήσιμες για τη ζωή.

Η **αριθμητική** δεν αναφέρεται, επειδή ίσως στην Αθήνα αυτή διδασκόταν στο σπίτι και όχι στο σχολείο. Κατά τον Παναγή Γ. Λεκατσά με τον όρο «γράμματα» που αναφέρεται στο κείμενο εννοείται όχι μόνον ανάγνωση, γραφή, αλλά και στοιχεία γραμματικής και μαθηματικά.

➤ Μάλιστα, σε παρακάτω απόσπασμα των *Πολιτικών* (*Πολιτικά* 1340 a 5 κ.ε.) ο Αριστοτέλης θεωρεί ότι ένα παιδευτικό αγαθό όχι μόνον ευχάριστο και διασκεδαστικό, αλλά χρήσιμο και για ηθικούς σκοπούς και για τη διαμόρφωση του άριστου βίου είναι η μουσική. Συγκεκριμένα αναφέρει: «... πρέπει να θεωρούμε ότι η μουσική ασκεί πάνω μας κάποια επίδραση προς την κατεύθυνση της αρετής, καθώς έχει τη δύναμη ... να δίνει μια ορισμένη ποιότητα στον χαρακτήρα μας, δεδομένου ότι μας ασκεί στο να αισθανόμαστε ευχαρίστηση με τον σωστό τρόπο· με έναν άλλο τρόπο μπορούμε να πούμε ότι η μουσική συμβάλλει στο

να καθορίσουμε την πορεία του βίου μας και να καλλιεργήσουμε τον νου μας». Ως παραδείγματα αναφέρει τη χρήση των λατρευτικών ασμάτων στις γιορτές, όπου οι συμμετέχοντες αρχικά διεγείρονται στο άκουσμα της γεμάτης πάθος μουσικής και στη συνέχεια πάλι ηρεμούν με τα ιερά τραγούδια που ακολουθούν σαν να βρήκαν ίαση και καθαρισμό, δηλαδή ψυχική ανακούφιση, η οποία συνδέεται με απόλαυση.

- ❖ Η εκπαίδευση πρέπει να έχει τους ακόλουθους στόχους : τη διαμόρφωση ηθικού χαρακτήρα από τους νέους, τον καλύτερο τρόπο ζωής, την άσκηση και καλλιέργεια του νου.
- ❖ Δεν έχουν όλοι την ίδια γνώμη για την αρετή: Οι διαφορετικές προτάσεις για την παιδεία εντοπίζονται, συνεχίζει ο φιλόσοφος, στον τομέα που σήμερα αποκαλούμε σκοποθεσία του εκπαιδευτικού συστήματος. Ο φιλόσοφος αναφέρει ως χαρακτηριστικές περιπτώσεις προβληματισμού για το νόημα τις παιδείας τις παρακάτω: Η παιδεία οφείλει να έχει ως πρώτιστο σκοπό ό,τι χρειάζεται για τη ζωή ή αυτά που οδηγούν τον νέο στην απόκτηση της αρετής ή όσα είναι απαραίτητα για τις καθημερινές πρακτικές ανάγκες; Στην απάντησή του ο Α. φαίνεται ότι προκρίνει την άσκηση της αρετής. Αυτό αποκομίζει ο αναγνώστης από την αναφορά του σε όσους τιμούν την αρετή και δεν συμφωνούν στον τρόπο -σπουδές το λέμε σήμερα- με τον οποίο οι νέοι θα οδηγηθούν σε αυτήν.
- ❖ Από τα χρήσιμα οι νέοι πρέπει να διδάσκονται τα αναγκαία κι από αυτά μόνο όσα ταιριάζουν σε ελεύθερους ανθρώπους.
- ❖ Στον Αριστοτέλη η παιδεία είναι πολιτικό θέμα διότι: α.έχει μεγάλη σημασία για το πολίτευμα κι έχει θετική επίδραση στη λειτουργία της πόλεως. (αν η εκπαίδευση στοχεύει στην αρετή, η αρετή έχει ως αποτέλεσμα την ευδαιμονία των πολιτών, που είναι ο ύψιστος στόχος της πόλης)-αν παραμεληθεί η παιδεία βλάπτεται το πολίτευμα. β. το κράτος είναι αυτό που πρέπει να ρυθμίζει με σχετικούς νόμους τα θέματα της παιδείας γ. όλοι οι πολίτες ανήκουν στο κράτος, επομένως η παιδεία είναι υπόθεση του κράτους.
- ❖ *Περί παιδείας* :(βλ.σχόλιο σελ.208) στο κείμενο αυτό ο Αριστοτέλης θίγει τα εξής:
 - α) πρέπει να υπάρχουν νόμοι του κράτους, οι οποίοι θα ρυθμίζουν θέματα της παιδείας
 - β) η μόρφωση των νέων πρέπει να ταιριάζει με το πολίτευμα του κράτους
 - γ) η παιδεία προετοιμάει τους νέους για την άσκηση κάποιας τέχνης και για τις πράξεις της αρετής
 - δ) η παιδεία των νέων θα πρέπει να είναι μία και ίδια για όλους
 - ε) τα θέματα της παιδείας πρέπει να ανήκουν στην αρμοδιότητα του κράτους
 - στ) το καλύτερο εκπαιδευτικό σύστημα είναι αυτό των Λακεδαιμονίων
- ❖ Ο σημαντικότερος λόγος για τον οποίο πρέπει η παιδεία να έχει δημόσιο χαρακτήρα και να είναι κοινή και ίδια για όλους είναι αυτό που χαρακτηριστικά γράφει στο σχόλιο (βλ.σελ.208) : όλοι οι πολίτες ανήκουν όχι στον εαυτό τους, αλλά στην πόλη και καθώς όλοι οι πολίτες έχουν να επιτελέσουν σα σύνολο έναν σκοπό, είναι φανερό ότι και η παιδεία πρέπει να είναι μία και η ίδια για όλους.

Ο Αριστοτέλης προτείνει την περαιτέρω εκπαίδευση των νέων, στην οποία ουσιαστικό ρόλο παίζει τόσο ο πολιτικός που χαράσσει την εκπαιδευτική πολιτική όσο και ο νομοθέτης. Οι δυο τους θα συμπεριλάβουν στο πρόγραμμα αγωγής τα θέματα πρώτης πρακτικής ανάγκης, όχι όμως όλα· αυτά μόνον που αρμόζουν σε ελεύθερους πολίτες, όχι σε δούλους. Η ενότητα ολοκληρώνεται με μία ακόμη εκπαιδευτική πρόταση. Οι νέοι οφείλουν να μάθουν πράγματα που δεν θα τους μεταβάλουν

σε βάνουσους, δηλαδή σε ευτελείς και τιποτένιες προσωπικότητες. Τέτοια πράγματα -κάποια τέχνη ή και μάθηση- είναι αυτά που αχρηστεύουν το σώμα ή το μυαλό των ελεύθερων ανθρώπων στην άσκηση και την εφαρμογή της αρετής. οι χρήσιμες γνώσεις είναι απαραίτητες, αλλά δεν πρέπει να αποτελούν αυτοσκοπό. Ο χαρακτήρας της παιδείας, κατά τον Αριστοτέλη, πρέπει να είναι κυρίως ηθοπλαστικός και να στοχεύει τόσο στη διαμόρφωση του σώματος όσο και του πνεύματος του ελεύθερου ανθρώπου.

Ειδικότερα:**1.** Ο Αριστοτέλης στην ενότητα αυτή δίνει τα όρια ανάμεσα στη γνώση που προάγει συνολικά τον άνθρωπο και σε εκείνη που τον «υποδουλώνει» από μία άποψη. Φαίνεται ότι δεν αποδοκιμάζει απολύτως καμιά διάσταση γνώσης (χρήσιμη, αναγκαία, επιστημονική και ηθοπλαστική), απορρίπτει όμως τη μονοδιαστατικότητα της παρεχόμενης γνώσης και μάλιστα της πρακτικά / επαγγελματικά προσανατολισμένης. Προβάλλει ένα πρότυπο γνώσης που συνθέτει τη χρησιμότητα, την αναγκαιότητα, την επιστημονική αλήθεια με κυρίαρχο τον ηθοπλαστικό προσανατολισμό. Στο παιδευτικό πρόγραμμα του Αριστοτέλη έχει θέση και το χρήσιμο και η ελεύθερη απασχόληση και η επιστημοσύνη, αποκλείεται όμως ό,τι θα έθιζε τον νέο στην ευτέλεια και την ποταπότητα (βάνουσον ἔργον).

1. «**Βάνουσον δ' ἔργον**» (< βάνουσος από το βᾶννος < αὔω: η λέξη σήμαινε τον τεχνίτη, τον σιδηρουργό, που έμενε μόνιμα στην πόλη και εργαζόταν εκεί. Οι τεχνίτες ήταν απαραίτητοι και πολύτιμοι για την πολιτεία, αλλά οι νομαδικοί και φιλοπόλεμοι λαοί τους περιφρονούσαν. Οι βάνουσοι ή το βάνουσον αναφέρονται στην τάξη των εργατών που ασκούν μηχανική και ταπεινή τέχνη). Τα έργα που δεν ταιριάζουν στους ελεύθερους ανθρώπους είναι αυτά που καθιστούν τον άνθρωπο που τα επιτελεί βάνουσο, δηλαδή ανίκανο να κατακτήσει την αρετή και να πράξει σύμφωνα με αυτή. Έτσι η επαγγελματική εκπαίδευση συνδέεται με τους «βανούσους», δηλαδή με τους ανθρώπους που διαθέτουν τη γνώση και την κατασκευαστική τους ικανότητα στην υπηρεσία των άλλων με αμοιβή, αλλά αυτό είναι στοιχείο δουλικότητας. Φαίνεται ότι ο Αριστοτέλης διακρίνει τη γνώση από την κοινωνική λειτουργία της, από την άποψη ότι η γνώση που οδηγεί σε επαγγελματική εξειδίκευση στο πλαίσιο του κοινωνικού καταμερισμού της εργασίας δεν αναιρεί τον αλλοτριωτικό χαρακτήρα της μισθωτής εργασίας, γιατί ο άνθρωπος «εμπορευματοποιεί» την επαγγελματική γνώση του, δηλαδή ένα ποιοτικό γνώρισμα της ύπαρξής του, και το υποτάσσει στη βούληση του άλλου. Αυτό δεν μπορεί όμως να είναι έργο παιδείας που ταιριάζει σε πολίτη, δηλαδή σε άνθρωπο ελεύθερο και αγαθό που υπηρετεί συνειδητά την πόλη.

Ετυμολογικά σχόλια- Λεξιλογικές παρατηρήσεις

1. νομοθετητέον < νομοθετέω -ω (παρασύνθετο) < νομοθέτης < νόμος + τίθημι· νόμος < νέμω < ρίζα νεμ- + κατάληξη -ω· με μετάπτωση νομ- και νωμ-.ΟΜΟΡΡΙΖΑ. ν .ε.: νέμομαι, νομαδικός, νομή, νομίζω, νομικός, νομική (η), νόμιμος, νόμισμα, νο -μός, νόμος · νομάρχης, νομιμοποιώ, νομιμότητα, νομισματοδέκτης · νομοθετώ, νομομαθής, νομοσχέδιο, νομοταγής · ανομία, απονέμω, διανέμω, κατανέμω, (ανα)κατανομή, παρανομώ, προνόμιο, υπονομεύω, υπόνομος · αγορανομία, αστρονομία, αστυνόμος, αυτονομία, δασονόμος, ευνομούμενος, κληρονομώ, (εξ)οικονομώ, οικονόμος, (παρα)οικονομία, ταξινομώ, τροχονόμος, χειρονομώ

2. παιδεία < παιδεύω < παις (παιδός). ΟΜΟΡΡΙΖΑ. ν.ε.: παιδί, παιδικός, παιδεία, παιδεύω, παιδίαριζω, παίζω, παιχνίδι, παίχτης · παιδαγωγός, παιδαγωγική, (δια)παιδαγωγήση, διαπαιδαγωγώ, παιδίατρος, παιδομάζωμα, παιδότοπος · απαίδευτος, εκπαιδεύω, εκπαιδευτήριο, εκπαιδευτικός, συμπαίγνια, συμπαίχτης · αθλοπαιδιά

3. κοινός < θέμα κοίν-. ΟΜΟΡΡΙΖΑ. ν .ε.: κοινός, κοινότητα, κοινωνών, κοινωνία, κοινωνικός · κοινόβιο, κοινοβούλιο, κοινοκτημοσύνη, κοινολογώ, κοινωνικοποιώ, κοινωνιολογία , κοινοποιώ, κοινοπολιτεία, κοινοπραξία, κοινοτάρχης, κοινόχρηστος, κοινωφελής · ακοινώνητος, ανακοινώνω, ανακοινωθέν, αντικοινωνικός, διακοίνωση, επικοινωνών, συγκοινωνώ · πάγκοινος

4. ποιητέον < ποιέω -ῶ < ρίζα πο- και ποι- (θέμα ποι- + πρόσφυμα ε + κατάληξη -ω > ποι-έ-ω). ΣΥΝΩΝ. α.ε.: πράττω, κατασκευάζω, επιτελώ, εργάζομαι, δρω... ΑΝΤ. α.ε.: αδρανών. ΟΜΟΡΡΙΖΑ. ν.ε.: ποιητής, ποίημα, ποίηση, ποιητικός · τεκνοποιώ, κρατικοποιώ, χειροποίητος · εκποίηση, μεταποίηση, παραποίηση, περιποίηση, προσποίηση (και τα αντίστοιχα ρήματα) · αρτοποιός, γονιμοποιώ, θορυβοποιός, ικανοποιώ, ισχυροποιώ, κακοποιώ, μονιμοποιώ, πολτοποιώ, πολτοποίηση, σταθεροποιώ , στεγανοποίηση, ταχτοποιήση, τελειοποίηση, τυποποίηση, χαροποιώ, χειροποίητος, χρησιμοποιώ, ωραιοποιώ κ.ά.π. · ανικανοποίητος, αχρησιμοποίητος

• Υπάρχουν επίσης πολλά σύνθετα με δεύτερο συνθετικό το -ποιώ ή -ποίηση (ή άλλο) και πρώτο ένα από τα: αδρανο-, αναισθητο-, αξιο-, απλό-, γελοίο-, γόνιμο-, ένοχο-, ευαίσθητο-, ισχυρό-, κακό-, κινητό-, κοινό-, μόνιμο-, νόμιμο-, ομαλό-, πιστό- , πολτό-, σταθερό-, τέλειο-, τρόπο-, τύπο-, υλο- κ.ά.

5. φανερός < θέμα φαν- του ρήματος φαίνω. ΣΥΝΩΝ. α.ε.: δήλος. ΑΝΤ. α.ε.: αφανής, άδηλος. ΕΤΥΜ. ΟΙΚΟΓ. ν.ε.: φαίνομαι, φανερώνω, φανερός, φανάρι, φάση, φάσμα, φαινόμενο, φαντάζομαι, φαντασία, φάντασμα, φαιδρός, φαινός, φως « φάος) · φανοστάτης, φαντασιόπληκτος, φασματοσκόπιο, φαντασμαγορικός · αφάνεια, άφαντος, αναφαίνομαι, αποφαίνομαι, αποφασίζω, διαφαίνομαι, διαφάνεια, διαφανής, εμφανής, έμφαση, εμφανίζω, εξαφανίζω, επιφάνεια, επιφανής, καταφαίνομαι, προφανής, αληθοφανής, οφθαλμοφανής, πρωτοφανής, σοβαροφανής, συκοφάντης

6. είμι-ρίζα έσ- + κατάληξη -μι > έσμι· με αφομοίωση του σ σε μ > έμμι με απλοποίηση των δύο μ και με αντέκταση > είμι. ΣΥΝΩΝ. α.ε. του ειμί: γίγνομαι, ζώ, υπάρχω. ΑΝΤ. α .ε.; θνήσκω, τελεστώ, εκλείπω, απολείπω, απόλλυμαι. ΟΜΟΡΡΙΖΑ. ν .ε.: όντως, ουσία, ουσιαστικός · ανούσιος, απουσία, απών, εξουσία, επουσιώδης, παρουσία, παρουσιάσιμος, παρόν (το), παρών, περιουσία · αυτούσιος, αυτεξούσιος...

7. δέω (= έχω ανάγκη, στερούμαι) < ρίζα δεF, συγγενική με τη ρίζα του δέω, δω (= δένω). ΣΥΝΕΝ. α.ε. του απρόσωπου δεΐ: πρέπει, χρή, προσήκει. ΟΜΟΡΡΙΖΑ. ν.ε.: δέηση , ενδεής, ένδεια, σιτοδεία

8. λανθάνω < ρίζα λαθ-. Θέματα: α) ισχυρό ληθ-, β) ασθενές λαθ-. Ο ενεστώτας σχηματίζεται έτσι: θέμα λαϋ- + πρόσφυμα ν πριν από το χαρακτήρα και αν μετά το χαρακτήρα + κατάληξη -ω. ΣΥΝΩΝ. α.ε.: διαφεύγω, κρύπτομαι, άμνημονώ. ΑΝΤ. α.ε.: μέμνημαι, φαίνομαι, μιμνήσκομαι. ΟΜΟΡΡΙΖΑ. ν .ε.: λήθη, λήθαργος, λησμονώ, λησμονιά, λησμοσύνη · λαθεύω, λαθεμένος, λάθος, λάθρα, λαθραίος · λαθραλιεία, λαθραναγνώστης, λαθρεμπόριο, λαθρέμπορος, λαθρεπιβάτης, λαθρόβιος, λαθροθηρία, λαθροκυνηγός, λαθρομετανάστης, λαθροχειρία · αλήθεια, αληθεύω, αληθής, αληθινός, αναληθής, αληθοφάνεια, αληθοφανής, αλάθητος, αλάνθαστος, αλησμόνητος, επιλήσμων :

9. έργον < ρίζα Fern- του έργω. ΟΜΟΡΡΙΖΑ. ν.ε.: έργο, εργάζομαι, εργασία ,εργάτης, εργατικότητα, εργαστήρι(ο), εργαλείο · αργία, άεργος, ακατέργαστος, ανεργία, απεργία, ενεργώ, επενεργώ, επεξεργάζομαι, ευεργετώ, κατεργάζομαι, πάρεργο, περιεργάζομαι, περιέργεια,

προεργασία, συνεργάζομαι, συνεργός · εργαλειοθήκη, εργασιομανής, εργοδότης, εργολάβος, εργοστάσιο, εργοτάξιο, εργόχειρο, όργανο, οργανισμός · αγαθοεργία, αμπελουργός, αριστούργημα, αυτενέργεια, αυτουργός, γεωργός, δημιουργώ, δραματοουργός, ελαιουργός, θαυματουργώ, καινούριος, κακούργος, καλλιεργώ, κατεργασία, κωλυσιεργώ, λειτουργώ, λειτούργημα, μεγαλουργώ , μεταξουργείο, μηχανουργείο, ξυλουργός, πανούργος, παρενέργεια, περίεργος, ραδιενεργός, ραδιουργώ, σιδηρουργός, στιχουργός, συνεργώ, συνεργείο, σύνεργο, ταχυδακτυλουργός, τεχνουργός, (πρωθ)υπουργός, υφαντουργείο, χαλκουργός, χαλυβουργείο, χειρουργείο

10. άπολαμβάνω < *άπό + λαμβάνω* < ρίζα *λαβ-* θέματα: α) ασθενές *λαβ-*, β) ισχυρό *ληβ-*. ΣΥΝΩΝ. α.ε.: *δέχομαι, δανείζομαι, μισθοῦμαι, ώνοῦμαι, αίρομαι, κτώμαι*. ΑΝΤ. *α,ε.ιδίδωμι, δωροῦμαι, παρέχω, προσφέρω*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ. ν.ε.: λαμβάνω λαβή , λαβίδα, λαβώνω, λάφυρο, λήμμα, λήψη · ανεπίληπτος, ασύλληπτος, αναλαμβάνω, αντιλαμβάνομαι, απολαμβάνω, εκλαμβάνω, επαναλαμβάνω, επανειλημμένος, επιλαμβάνομαι, επιλήψιμος, εύληπτος, ευυπόληπτος / ανυπόληπτος, καταλαβαίνω, καταλαμβάνω, κατάληψη, κατειλημμένος, καταληπτός / ακατάληπτος, μετάληψη, παραλαμβάνω, παραλήπτης, περιλαμβάνω, περίληψη, προλαβαίνω , πρόληψη, προσλαμβάνω, συλλαμβάνω, συλλαβή, υπόληψη · δίλημμα, δωροληψία , εργολάβος, ευλαβικός, ηχοληψία, θρησκόληπτος, μεσολαβώ, μεσολαβητής, χειρολαβή

11. μανθάνω < ρίζα *μαθ-* (εκτεταμένος τόπος της ρίζας *μα-* του ρήματος *μάω* = επιθυμώ : θέμα *μαθ-* + προσφύματα *ν και αν* πριν από το χαρακτήρα και μετά από αυτόν + κατάληξη *-ω*: *μα-ν-θ-άν-ώ*). ΟΜΟΡΡΙΖΑ. ν .ε.: μάθημα, μάθηση, μαθαίνω, μαθημένος, μαθητής, μαθητικός, μαθηματικά -μαθητεύω, μαθητευόμενος, μαθεύομαι · μαθητόκοσμος, μαθητοπατέρας · αμάθεια, αμάθητος, αμαθής, εκμάθηση, ημιμάθεια, ξεμαθαίνω, συμμαθητής · γλωσσομάθεια, ευρυμάθεια, ημιμαθής, κακόμαθημένος, νομομαθής, πολυμάθεια, φιλομαθής

12. νέος < ρίζα *νέP-* + κατάληξη *-ος*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ. ν.ε.: νεανίας, νεανίδα,νεανικός,νεαρός , νεάζω, νεοσσός, νεολαία, νεότητα, νεωτερίζω, νεωτεριστής · νεογέννητος, νε -ογνό, νεόδημος, νεοελληνικός, νεομάρτυρας, νεόνυμφος, νεόπλουτος, νεοσύλλεκτος, νεοφερμένος, νεοφώτιστος, νεόχτιστος... · ανανέωση, ανανεώνω

13. άρετή < ρίζα *άρ-*, *άπό* την οποία και τα ρήματα *άρέσκω και άραρίσκω και τα* παράγωγα τους. ΑΝΤ. *α.ε.: κακία*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ. ν.ε.: αρετή / ενάρετος, αρθρίτιδα, αρθριτικός, αρθρικά (τα), άρθρο, άρθρωση, αρμός, αρμόζω, αρμονία, αριθμός (αριθμητική, αριθμητής...), άρτιος, άριστος, άρέσω · αρθροπάθεια, αρθρογραφία ·

(ανα)διαρθρώνω, διάρθρωση, έναρθρος, εξαρθρώνω, συνάρθρωση · αυτάρεσκος, δυσάρεστος, ευάρεστος

14. βίος· ίσως η λέξη να είναι σχετική με το *βίος* (= τόξο), που ήταν απαραίτητο για τη ζωή. ΣΥΝΩΝ. α.ε.: *ζωή*. ΑΝΤ. α.ε.: *τελευτή, Θάνατος*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ. ν.ε.: βίος, βιοτικός, βιώνω, βίωμα ,βιώσιμος · βιογραφία, βιογραφικό (το),βιολογία, βιομηχανία, βιοπαλαιστής, βιοποριστικός, βιοτεχνία, βιότοπος, βιοχημεία · αβίωτος, διαβίωση, έμβιος, επιβίωση; συμβιώνω · αερόβιος, αιωνόβιος, αμφίβιο, βραχύβιος, ισόβιος, καφενόβιος, κοινόβιος, κοινόβιο (το), μακροβιότητα, μηχανόβιος, μικρόβιο, νυχτόβιος, σωσίβιο, υδρόβιος

15. διάνοια (παρασύνθετο) < *διανοοῦμαι* < *δια + νοέω -ώ* < *νοῦς (νόος)*. ΕΤΥΜ. ΟΙΚΟΓ. ν .ε.: νους, νοερός, νόημα, νόηση, νοητός, νοημοσύνη, νοιάζομαι · νοθετώ, νουνεχής · (α)διανόητος, άνοια, ακατανόητος, ανοησία, απρονοησία, διάνοια, διανόηση, διανοούμενος, δυσνόητος, έννοια, έγνοια, επινώώ, ευνώώ, ευνόητος, κατανώώ, κατανοητός , μετανώώ, μετάνοια, ομόνοια,

παρανόηση, προνώ, συνεννοούμαι, υπονώ · αγχίνια, αυτονόητος, διχόνοια, δυσκολονόητος, ευκολονόητος

16. πρέπω- πρωτότυπη λέξη. ΣΥΝΩΝ. α.ε. (του *πρέπει*): *προσθήκει, ξοικε, άρμόζει*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ. ν.ε.: αναξιοπρεπής, ανδροπρεπής, ανδροπρέπεια, αξιοπρεπής, αξιοπρέπεια, απρεπής, απρέπεια, άπρεπος, αρχαιοπρεπής, διαπρέπω, διαπρεπής, δουλοπρεπής, δουλοπρέπεια, ευπρεπής, ευπρέπεια, θηλυπρεπής, θηλυπρέπεια, μεγαλοπρεπής, μεγαλοπρέπεια, μικροπρεπής, μικροπρέπεια, σεμνοπρεπής, σεμνοπρέπεια

17. ψυχή < *ψύχω* (αβέβαιης ετυμολογίας) = α) φυσώ,β) δροσίζω, παγώνω. ΟΜΟΡΡΙΖΑ. ν.ε. α) για την πρώτη σημασία: ψυχή, ψύχωση, ψυχωμένος · ψυχαγωγώ, ψυχαγωγία , ψυχανάλυση, ψυχανώματος, ψυχασθένεια, ψυχίατρος, ψυχοβγάλτης, ψυχοπαίδι, ψυχογραφώ, ψυχοθεραπεία, ψυχολογία, ψυχοπάθεια, ψυχοπλάκωμα, ψυχορραγώ , ψυχομαχητό, ψυχοσάββατο, ψυχοσύνθεση, ψυχοφάρμακο, ψυχοφθόρος,-παραψυχολογία · άψυχος, εμψυχώνω, ξεψυχώ, ξεψυχισμένος · εφτάψυχος, ολόψυχος, ομοψυχία... β) για τη δεύτερη σημασία: ψύξη, ψύχος, ψύχω, ψυχρός, ψυχρότητα, ψύχρα, ψυχραίνω, ψυκτικός · ψυχραιμία, ψυχρόαιμος, ψυχρολουσία · αναψυκτήριο, αναψυχή, απόψυξη, κατάψυξη

18. ήθος < ρίζα *σφεθ-* (από όπου και το *εθος*), εδώ ο εκτεταμένος τύπος. ΟΜΟΡΡΙΖΑ. ν.ε.: εθίζω, έθιμο, εθισμός, ηθική, ηθικός, ηθικότητα, ήθος · εθιμοτυπικός, ηθικολογώ, ηθικοποιώ, ηθογραφία, ηθοπλαστικός, ηθοποιός · ανήθικος, ασυνήθιστος, ευήθης, συνηθίζω, συνήθεια · κακοήθης, καλοήθης

19. έμποδών < *εν + ποσίν + ών*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ. ν.ε. α) για όλη τη λέξη: εμποδίζω, εμπόδιο, ανεμπόδιστος, παρεμποδίζω... β) για το *πους* (ρίζα *πεδ-* και με μετάπτωση *ποδ-*): πόδι, ποδαρικό, πεζός, πεζικό(ς), (ξε)πεζεύω, πεζοπόρος, πεζοπορία -τραπέζι « *τράπεζα < τετράπεζα* = με τέσσερα πόδια),τράπεζα, τραπεζικός -πέδιλο, πηδάλιο / πηδαλιούχος, βατραχοπέδιλο - πεδιάδα, πεδινός, πεδίο, εμπεδώνω, οροπέδιο, υψίπεδο, στρατόπεδο, στρατοπεδεύω, τροχοπέδη

20. ταραχώδης < *ταραχή* < ταραττω (απτ. *ταράσσω*) < θέμα *ταράχ-* + πρόσφυμα *j* + κατάληξη *-ω*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ. ν.ε.: ταραχή, ταραχώδης, ταραζώ/ταραγμένος,ταραξίας ταραχοποιός · ατάραχος, αταραξία, αναταράσσω, αναταραχή, διαταράσσω, διαταραχή, συνταράζω

21. σκέψις < *σκέπτομαι* (*σκοπέω -ώ*). ΟΜΟΡΡΙΖΑ. ν.ε.: σκέφτομαι, σκέψη, σκεφτικός, σκοπός, σκοπιά, σκόπιμος, σκόπελος -σκοπεύω, σκοπευτής · σκοποβολή · απερίσκεφτος, ανασκόπηση, (συν)διάσκεψη, επισκέπτομαι, επίσκεψη, επίσκοπος, κατασκοπεύω, περίσκεψη, περισκόπιο, πρόσκοπος, συσκέπτομαι · βολιδοσκοπώ, δημοσκοπήση, ενδοσκοπήση, καιροσκόπος, κερδοσκόπος, μικροσκόπιο, μικροσκοπικός , στηθοσκόπιο, τηλεσκόπιο, φασματοσκόπιο, ωροσκόπιο

22. άσκέω -ώ (αβέβαιης ετυμολογίας). ΟΜΟΡΡΙΖΑ. ν.ε.: άσκηση ,άσκημα, ασκώ, ασκητής , ασκητήριο, ασκητικός · εξασκώ, ξιφασκία, φωνασκώ, φωνασκία

23. χρήσιμος < *χρήσις < χρήομαι -ώμαι* < ρίζα *χρη-*. ΣΥΝΩΝ. α.ε.: *ωφέλιμος, επωφελής*. ΑΝΤ. α .ε.: *ανωφελής, άχρηστος*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ. ν.ε.: χρήση, χρήμα (χρηματικός, χρηματιστήριο ...), χρησιμεύω, χρήσιμος · χρηστός, χρωστώ (χρεωστώ), χρέος, χρεώστης, χρεία· χρεόγραφο, χρησιμοθηρία, χρησιμοποιώ· άχρηστη, κατάχρηση, καταχρηστικός, καταχρώμαι · κοινόχρηστος, πολύχρηστος

24. τείνω < ρίζα *ταν-* ή *τεν-*. Θέματα: α) *τεν-j-ω > τέννω > τένω > τείνω*, β) *τον-* και *τα-,γ)* με ετεροίωση *τον-*, ΟΜΟΡΡΙΖΑ. ν.ε.: τείνω, τάση, ταινία, τένοντας -ανάταση , αντιτείνω, διατείνομαι, διάταση, εκτείνω, έκταση, έκτατος, εκτενής, εντείνω, ένταση, εντατικός, επιτείνω, επίταση, επιτατικός, κατατείνω, παρατείνω, παράταση , προτείνω, πρόταση, συντείνω, υπέρταση, υποτείνω, υποτείνουσα, υπόταση · τόνος, τονικός, τονώνω, τόνωση, τονωτικός - άτονος, ατονία, βαρύτονος,

διατονικός, εκτονώνω, εκτόνωση, εκτονωτικός, έντονος, ημιτόνιο, οξύτονος, παράτονος, συντονίζω, υποτονικός, χειροτονώ, χειροτονία

24. κριτής < κρίνω < θέμα κρι- + πρόσφυμα ν + πρόσφυμα; + κατάληξη -ω· με αφομοίωση του ; σε ν > κρίνω- με απλοποίηση των νν και αντέκταση > κρίνω (το *ι* μακρόχρονο). ΟΜΟΡΡΙΖΑ. ν.ε.: κρίνω, κρίση, κρίμα, κρίσιμος, κρισιμότητα, κριτής, κριτήριο, κριτικός, κριτικάρω · άκριτος, ακρισία, ανακρίνω, ανάκριση, ανακριτής, αποκρίνομαι, απόκριση, ανταποκρίνομαι, ανταπόκριση, ανταποκριτής, διακρίνω, διάκριση, διακριτικός / αδιάκριτος / ευδιάκριτος, εγκρίνω, έγκριση, έγκριτος, επικρίνω, επικριτής, επίκριση, επικριτικός, ευκρινής, κατακρίνω, κατάκριση, κατα-κριτικός, κατακριτέος, προκρίνω, πρόκριση, προκριματικός, πρόκριτος, συγκρίνω, σύγκριση, συγκριτικός, συγκεκριμένος, υποκρίνομαι, υποκρισία, υποκριτικός

25. τιμάω -ῶ < τιμή < τίω (= τιμώ). ΟΜΟΡΡΙΖΑ. ν.ε.: τιμώ, τίμημα, τιμητής, τιμητικός, τίμιος, τιμιότητα · τιμαφή, τιμωρός (και τα παράγωγα του: τιμωρώ, τιμωρία, ατιμώρητος) · άτιμος, ατιμία, ατίμητος, ανεκτίμητος, ανατίμηση, αντίτιμο, αποτιμώ, αποτίμηση, διατίμηση, εκτιμώ, εκτίμηση, έντιμος, εντιμότητα, επιτιμώ, επιτίμηση, επιτίμιο, επίτιμος, ομότιμος, προτιμώ, προτίμηση, πρόστιμο, υπερτίμηση, υποτιμώ, υποτίμηση

26. εύλογος < εὔλογος < εύ + λόγος < λέγω· τα κυριότερα θέματα του λέγω: λεγ-, λογ-, ρη|-. ΟΜΟΡΡΙΖΑ. ν .ε.: λέω, λόγος, λογική, λογιστής, λογαριάζω, λέξη, λεξικό · λογοδοτώ , λογοκρισία, λογομαχώ, λογοπαίγνιο, λογοτέχνης · άλογο (το), ανείπωτος, αντιλέγω, διαλέγομαι, διάλεξη, διάλογος, επιλέγω, επίλογος, εύλογος, ευλογία, παραλέω, παράλογος, προλέγω, πρόλογος, συλλογίζομαι, υπόλογος, αμφιλεγόμενος · αξιόλογος, ετοιμόλογος, κοντολογίς, ξαναλέω, πολυλογάς, φιλόλογος · ρήμα, ρήτορας, αντίρρηση, απόρρητος

27. άναγκαῖος < ανάγκη· αβέβαιης ετυμολογίας· ίσως από το επιτατικό ά- + ἄγχω (ρίζα άγκ-). ΟΜΟΡΡΙΖΑ. ν.ε.: άνάγκη, (εξαναγκάζω, αναγκαῖος, αναγκαιότητα, αναγκαστικός, εξαναγκασμός

28. διδάσκω < ενεστωτικός αναδιπλασιασμός δι- + ρίζα δακ- + πρόσφυμα σκ + κατάληξη -ω > δι- δάκ-σκ-ω· με αποβολή του κ > δι-δά-σκ-ω. ΣΥΝΠΝ. α.ε.: συμβουλεύω, παραινώ, νουθετώ, παρακελεύομαι, δείκνυμι, εισηγούμαι, -σωφρονίζω. ΟΜΟΡΡΙΖΑ ν .ε.: διδάσκω, δίδαγμα, διδαχή, διδασκαλία, διδασκαλείο, διδακτήριο, διδακτικός, διδακτός, διδάκτορας, διδασκαλικός, διδάκτρα - δάσκαλος (< διδάσκαλος), δασκάλα , δασκαλεύω, δασκάλεμα, δασκαλίστικος · δασκαλοπαίδι, αδίδακτος, αυτοδίδακτος

29. άνελευθέριος < ανά + ελευθέριος < ελεύθερος < από το μέλλοντα ελεύσομαι του άχρηστου ρήματος έλευθω (= έρχομαι) ή < πρόθημα έ- + ρίζα λευθ-. ΑΝΤ. α.ε.: δοῦλος. ΟΜΟΡΡΙΖΑ ν.ε.: (απε)λευθερώνω, (απ)ελευθέρωση, ελεύθερος, ελευθερία, ελευθέριος, ελευθερωτής, ελευθεριάζω, ελευθεριότητα, ελευθεριάζων · ελευθεροστομία / ελευθερόστομος, ελευθεροτυπία, ελευθεροφροσύνη

30. τέχνη < θέμα τεκ- (του τίκτω, πρβ. έ-τεκ-ον). ΟΜΟΡΡΙΖΑ. ν.ε.: τέχνη, τέχνασμα, τεχνική, τεχνίτης · τεχνοκράτης, τεχνολογία, τεχνοτροπία · άτεχνος, έντεχνος, ομότεχνος, περίτεχνος · αριστοτέχνης, βιοτέχνης, δεξιοτέχνης, ερασιτέχνης, ευρεσιτεχνία, κακοτεχνία, λογοτέχνης, καλλιτέχνης, κομψοτέχνημα, πυροτέχνημα, φιλότεχνος , χειροτεχνία — ηλεκτροτεχνίτης, πολυτεχνίτης

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΤΟΥ ΚΕΕ

Ενότητα 11^η

1. Αρχίζοντας από την τελευταία πρόταση της ενότητας να δώσετε τον ορισμό της πόλης που συνάγεται από το κείμενο. Ποια είναι η έννοια γένους της πόλης και ποια η ειδοποιός της διαφορά;
2. Έχοντας υπόψη σας ότι τελεολογική σκέψη ονομάζουμε αυτή που αναζητεί τελικό ή τελικά αίτια (τέλος = σκοπός) για την εξήγηση των πραγμάτων (φαινομένων, πράξεων, όντων κτλ.), α) να γράψετε τις φράσεις της ενότητας που δηλώνουν τελικό αίτιο και β) να τις αναλύσετε με απλά λόγια.
3. Να καταγράψετε τις προκείμενες του συλλογισμού του Αριστοτέλη και το συμπέρασμα στο οποίο καταλήγει σχετικά με την πόλη. Να προσέξετε ότι τα σημεία που επεξηγούν όρο ή όρους μιας προκείμενης θα πρέπει να παραλειφθούν, ενώ αντίθετα θα πρέπει να γραφούν οι προτάσεις που υπονοούνται.
4. Να εντοπίσετε το σημείο της ενότητας που ο Αριστοτέλης συνδέει τον πολίτη με την πόλη και να εξηγήσετε πώς το αντιλαμβάνεσθε.
5. Να εξηγήσετε τη σύνδεση ηθικής και πολιτικής στη σκέψη του Αριστοτέλη (για την οποία συζητήσατε στα Ήθικα Νικομάχεια) με βάση το κείμενο της ενότητας.
6. Η παρατήρηση του Αριστοτέλη δήλον ὡς πᾶσαι (=κοινωνίαι) μὲν ἀγαθοῦ τινος στοχάζονται νομίζετε ότι είναι δυνατόν να ισχύει για τις κοινωνίες της εποχής μας; Να στηρίξετε την απάντησή σας με παραδείγματα.
7. Να συγκρίνετε την άποψη του Αριστοτέλη για τη σύσταση της πόλης με την άποψη του Πρωταγόρα στον ομώνυμο διάλογο και την άποψη του Πλάτωνα στην Πολιτεία, επισημαίνοντας πέρα από τις διαφορές και τα κοινά τους σημεία.

Ενότητα 12^η

1. Να εντοπίσετε όλους τους χαρακτηρισμούς που ο Αριστοτέλης αποδίδει στην πόλη (στην 11η και 12η ενότητα) και να τους χρησιμοποιήσετε για να συνθέσετε έναν ορισμό, όσο το δυνατόν πληρέστερο, που θα τους περιλαμβάνει όλους.
2. Με βάση το κείμενο της ενότητας και τα σχόλια του βιβλίου σας να προσδιορίσετε τα κοινά σημεία και τις διαφορές ανάμεσα στις διάφορες «κοινωνικές οντότητες».
3. Ποιο είναι το γένος της έννοιας πόλη και ποια η ειδοποιός διαφορά της, όπως συνάγεται από την ενότητα;
4. Να ορίσετε τις έννοιες «φύση», «αυτάρκεια», «εκ φύσεως», «τέλος», «τέλειος», «τελικός λόγος» με βάση το κείμενο της ενότητας.
5. Πώς θεμελιώνει ο Αριστοτέλης τη θέση του ότι ο άνθρωπος είναι φύσει ζῷον πολιτικόν;
6. Πώς χαρακτηρίζει ο φιλόσοφος τον άνθρωπο που ζει, εκ φύσεως, δίχως πόλη; Πώς εξηγείται ο χαρακτηρισμός αυτός;
7. Να συγκρίνετε τη θέση του Αριστοτέλη για τον άνθρωπο ως ζῷον πολιτικόν με όσα αναφέρει ο Πρωταγόρας για τον άνθρωπο (στο

βιβλίο σας ενότητα 4η και 5η του Πρωταγόρα, σ. 80 και 84). Να λάβετε υπόψη σας και τα ανάλογα σχόλια στις ενότητες αυτές.

8. Να επισημάνετε στο κείμενο στοιχεία της τελεολογικής σκέψης του Αριστοτέλη και να τα αναλύσετε με λίγα λόγια.
9. Να εξηγήσετε τη συλλογιστική πορεία που ακολουθεί ο Αριστοτέλης. Να γράψετε έναν από τους συλλογισμούς σε τυπική μορφή (προκείμενες - συμπέρασμα).

Ενότητα 13^η

1. Ο Αριστοτέλης αναγνωρίζει και σε ορισμένα ζώα την ιδιότητα του πολιτικού (= κοινωνικού) αλλά όχι με την ίδια έννοια που δίνει στον όρο για τον άνθρωπο. Ποιο περιεχόμενο έχει η έννοια όταν αναφέρεται στα ζώα και ποιο όταν αναφέρεται στον άνθρωπο; Ποια είναι η ειδοποιός διαφορά του ανθρώπου από τα αγελαία ζώα;
2. Ο Αριστοτέλης υποστηρίζει ότι η φύση δεν κάνει τίποτε χωρίς λόγο και αιτία. Γιατί λοιπόν α) προίκισε τα ζώα με φωνή, β) έδωσε στον άνθρωπο την ικανότητα του λόγου;
3. Να εντοπίσετε και να καταγράψετε τα αντιθετικά ζεύγη των εννοιών που χρησιμοποιεί ο Αριστοτέλης στο κείμενο και με βάση αυτά να εξηγήσετε ποια είναι η ειδοποιός διαφορά του «λόγου» από τη «φωνή».
4. «Η συμμετοχή σε όλα αυτά είναι που κάνει την οικογένεια και την πόλη»: Να συσχετίσετε τη θέση του Αριστοτέλη με το νόμο του Δία στο μύθο του Πρωταγόρα «τὸν μὴ δυνάμενον αἰδοῦς καὶ δίκης μετέχειν κτείνειν ὡς νόσον πόλεως», την εξήγηση του σοφιστή «ὡς παντὶ προσῆκον ταύτης γε μετέχειν τῆς ἀρετῆς (= πολιτικῆς ἀρετῆς) ἢ μὴ εἶναι πόλεις» (σχολ. βιβλίο σ. 80) και με τη θέση του Ηράκλειτου (σχολ. βιβλίο σ. 101).
5. «Ὡρα ὁμως να προσθέσουμε ...»: Ποια είναι η θέση της πρότασης στη δομή της επιχειρηματολογίας του Αριστοτέλη;
6. Με ποια επιχειρήματα αποδεικνύει ο Αριστοτέλης α) ότι η πόλη ήρθε στην ύπαρξη «εκ φύσεως» και β) ότι προηγείται από κάθε επιμέρους άτομο;
7. Να εντοπίσετε τα σημεία στα οποία φαίνεται η τελεολογική σκέψη του Αριστοτέλη και να τα εξηγήσετε με λίγα λόγια.
8. Πώς αντιλαμβάνεσθε τη θέση του Αριστοτέλη ότι η πόλη προηγείται από την οικογένεια και από τον καθένα μας ως άτομο; Συμφωνείτε με τη θέση αυτή;
9. Να συσχετίσετε τη θέση του Αριστοτέλη για την ύπαρξη της πόλης «εκ φύσεως» με όσα υποστηρίζει ο Γλαύκων στην Πολιτεία (σχολ. βιβλίο σ. 104).
10. Αφού διαβάσετε την άποψη του Περικλή για τη σχέση πολίτη - πόλης (στο βιβλίο σας, σ. 123 - Θουκ. ΙΙ, 60), να τη συσχετίσετε με την υποχρέωση που αναθέτει ο Πλάτων στους φύλακες της Πολιτείας του (αλληγορία σπηλαίου, σχολ. βιβλίο σ. 121) και με τις αντιλήψεις του Αριστοτέλη για το ίδιο θέμα. Στη συσχέτιση να λάβετε υπόψη σας τη χρονική απόσταση των κειμένων μεταξύ τους.
11. «Ο άνθρωπος που δεν μπορεί να ζει με τους άλλους ... ή ζώο ή θεός»: Να αναλύσετε τις θέσεις που διατυπώνονται στο χωρίο αυτό, προσθέτοντας δικά σας επιχειρήματα (μπορεί να είναι και παραδείγματα από την εμπειρία σας ή από την ιστορία).
12. Να δώσετε το περιεχόμενο της έννοιας της αὐτάρκειας στον Αριστοτέλη με βάση τις ενότητες 12 και 13.

Ενότητα 14^η

1. Πώς εξηγεί ο Αριστοτέλης την τάση του ανθρώπου για ζωή στην κοινωνία;
2. Στην προηγούμενη ενότητα είδαμε την άποψη του Αριστοτέλη για την ύπαρξη της πόλης «εκ φύσεως». Εδώ αναφέρεται σ' εκείνον «που πρώτος τη συγκρότησε». Να δείξετε ότι δεν υπάρχει αντίφαση μεταξύ των δύο χωρίων.
3. Ο φιλόσοφος στο κείμενο της προηγούμενης ενότητας θεωρούσε τον άνθρωπο το ανώτερο από όλα τα όντα. Εδώ θέτει έναν περιορισμό και αποδεικνύει την ορθότητά του. Ποιος είναι ο περιορισμός και ποια συλλογιστική πορεία ακολουθεί ο Σταγειρίτης για την απόδειξη της θέσης του;
4. Ποια ήταν η σημασία της δικαιοσύνης στην αρχαία πόλη; Στην απάντησή σας να αξιοποιήσετε τις γνώσεις σας από τα κείμενα της αρχαίας γραμματείας που διδαχτήκατε και από την αρχαία Ιστορία. Νομίζετε ότι η δικαιοσύνη έχει την ίδια σημασία στη σύγχρονη κοινωνία;
5. «Ο άνθρωπος γεννιέται ... αρετή»: Να συσχετίσετε την άποψη αυτή με τις αντίστοιχες θέσεις του φιλοσόφου για την αρετή στα *Ἠθικά Νικομάχεια*.
6. Ποιο νόημα έχει ο χαρακτηρισμός "άνόσιος" που δίνει ο Αριστοτέλης στον χωρίς αρετή άνθρωπο;
7. Ο Αριστοτέλης στο έργο του *Ἠθικά Μεγάλα* γράφει: *ὅταν γάρ τινα παντελῶς ἴδωμεν φαῦλον, οὐδ' ἄνθρωπὸν φαμεν εἶναι ἀλλὰ θηρίον, ὡς οὔσαν τινὰ κακίαν θηριότητα* (βιβλίο Β', 5, 1, 2-4). Να αναλύσετε την άποψη που εκφράζει ο Αριστοτέλης στην ενότητα που διδαχτήκατε για τον δίχως αρετή άνθρωπο χρησιμοποιώντας και το παραπάνω χωρίο.
8. Να εξηγήσετε τη θέση που διατυπώνει ο Αριστοτέλης για τη δικαιοσύνη (στην ενότητα που διδαχτήκατε) με επιχειρήματα από το επόμενο χωρίο των ΗΝ (1129 b 27 - 32) *αὕτη μὲν οὖν ἡ δικαιοσύνη ἀρετὴ μὲν ἐστὶ τελεία, ἀλλ' οὐχ ἀπλῶς ἀλλὰ πρὸς ἕτερον (...)* καὶ *παροιμαζόμενοι φαμεν «ἐν δικαιοσύνῃ συλλήβδην πᾶσ' ἀρετὴ ἓν»* καὶ *τελεία μάλιστα ἀρετὴ (...)* ὅτι ὁ ἔχων αὐτὴν καὶ πρὸς ἕτερον δύναται τῇ ἀρετῇ χρῆσθαι. (= «Ἡ τοιαύτη δικαιοσύνη είναι τελεία αρετή, όχι όμως αυτή καθ' εαυτήν, ἀλλ' εφόσον σχετίζεται προς άλλους. (...) Διό και αναφερόμεν την παροιμίαν : εις την δικαιοσύνην συμπεριλαμβάνεται κάθε άλλη αρετή. Ἡ δικαιοσύνη είναι τελειοτάτη αρετή (...) διότι ο κατέχων αὐτήν δύναται ν' ασκεῖ την αρετήν και ως προς τους άλλους». (Μετάφραση: Α. Δαλέζιος).
9. Να εκθέσετε σε ένα μικρό δοκίμιο τα κοινά σημεία και τις διαφορές Πρωταγόρα - σοφιστών - Πλάτωνα με τις βασικές θέσεις του Αριστοτέλη, όπως τις συζητήσατε στις ενότητες 11 - 14.

Ενότητα 15^η

1. Ποιο είναι το θέμα του τρίτου βιβλίου των Πολιτικών, όπως προκύπτει από το κείμενο; Να συμπεριλάβετε στην απάντησή σας το σχετικό χωρίο.
2. Πώς ορίζει ο Αριστοτέλης την πολιτεία στο κείμενο;
3. τί ποτέ ἐστὶν ἡ πόλις: Ποιες απόψεις παραθέτει ο φιλόσοφος σχετικά με το περιεχόμενο της έννοιας της πόλης (για τη φύση της πόλης); Να τις διατυπώσετε αναλυτικότερα και να γράψετε τα συμπεράσματα που μπορούν να εξαχθούν.

4. Από ποιο σημείο του κειμένου υποστηρίζεται ο τίτλος που δόθηκε στο απόσπασμα;
5. Ο άνθρωπος ως πολίτης, κατά τον Αριστοτέλη, ασκεί εξουσία έναντι των άλλων. Να επισημάνετε στο κείμενό σας το σημείο στο οποίο διακρίνεται η θέση αυτή.
6. Πώς ορίζεται η σχέση του πολίτη με την πόλη στο κείμενό σας από τον Αριστοτέλη; Η σχέση που σκιαγραφείται από τον φιλόσοφο κινείται αμφίδρομα, ή όχι, και γιατί;
7. Γιατί ο Αριστοτέλης αναζητεί στην ενότητα αυτή ένα νέο ορισμό της πόλης, αφού την έχει ήδη ορίσει; Ποια είναι η διαφορά του ορισμού αυτού με ό,τι προηγήθηκε (είτε ήταν ορισμοί, είτε διευκρινίσεις, συμπληρώσεις κ.τ.λ.);
8. Ο Αριστοτέλης προκειμένου να εξετάσει την ουσία και τις ειδικές διαφορές των ποικίλων μορφών του πολιτικού βίου (τίς ἐκάστη τῶν πολιτειῶν καὶ ποία τις) θεωρεί αναγκαίο να διευκρινίσει τα εννοιολογικά εργαλεία (τις έννοιες) που θα χρησιμοποιήσει. α) Ποιες έννοιες διευκρινίζει στην ενότητα αυτή; β) Ποιες αμφισβητήσεις διατυπώνονταν στην εποχή του γι' αυτές; γ) Πού νομίζετε ότι οφείλονταν οι αμφισβητήσεις και πόσο μπορεί να απασχολούν παρόμοια θέματα τη σύγχρονη κοινωνία;
9. Ο Αριστοτέλης με τις πρώτες φράσεις του διατυπώνει ένα ζήτημα: τίς ἐκάστη τῶν πολιτειῶν καὶ ποία τις. Εκτιμάτε ότι αυτό αποτελεί μόνο μια θεωρητική αναζήτηση του φιλοσόφου ή ότι είχε για εκείνον αλλά και για μαζικότερο πρακτικό ενδιαφέρον; Να παρουσιάσετε τεκμηριωμένα τις εκτιμήσεις σας.
10. Να αναλύσετε με συντομία το ακόλουθο χωρίο του Αριστοτέλη από την ενότητα: νῦν γὰρ ἀμφισβητοῦσιν, οἱ μὲν φάσκοντες τὴν πόλιν πεπραχέναι τὴν πρᾶξιν, οἱ δ' οὐ τὴν πόλιν ἀλλὰ τὴν ὀλιγαρχίαν ἢ τὸν τύραννον, με σκοπό να περιγράψετε ποια νοοτροπία αποκαλύπτει και αν αυτή ισχύει και σήμερα.
11. Ο ρόλος του πολίτη σύμφωνα με τον Αριστοτέλη προσδιορίζεται με διαφορετικό τρόπο σε κάθε πολίτευμα. Να αναλύσετε τη θέση αυτή αντλώντας παραδείγματα από την προσωπική σας εμπειρία (τις εφημερίδες που διαβάσατε, τις ειδήσεις που ακούσατε, την ελληνική ιστορία που διδαχτήκατε κ.λπ.).

Ενότητα 16¹

1. Ο Αριστοτέλης προσδιορίζει με σαφήνεια τα κριτήρια σύμφωνα με τα οποία μπορούσε κάποιος να αποκαλείται πολίτης. Ποια ήταν αυτά;
2. α) Ποιοι (ποιες κοινωνικές ομάδες) δεν είναι πολίτες σύμφωνα με τον Αριστοτέλη και με ποια κριτήρια αποκλείονται, αν και μετέχουν στην οικονομική και κοινωνική ζωή της πόλης (κράτους); β) Γιατί τα κριτήρια με τα οποία θα μπορούσε κάποιος να τους θεωρήσει πολίτες δεν είναι ικανοποιητικά κατά τον φιλόσοφο;
3. πολίτης δ' ἄπλῶς ... ἀρχῆς: Να συσχετίσετε το χωρίο με τον ορισμό της πολιτείας και της πόλεως από τις προηγούμενες ενότητες με σκοπό να αναζητήσετε τη σχέση πόλης, πολίτη και πολιτείας, ώστε να δείξετε πώς προκύπτει από αυτή τη σχέση ο ορισμός του πολίτη.
4. Γιατί μια πόλη - κράτος του 4ου αι. θεωρεί απαραίτητη τη συμμετοχή του πολίτη στη δικαστική εξουσία; Τι φανερώνει, κατά τη γνώμη σας, η θέση αυτή για το επίπεδο του πολιτισμού της;

5. Να συγκρίνετε τον ορισμό της πόλεως που δίνεται στην ενότητα αυτή με όσους έχουν δοθεί στις προηγούμενες και να συνθέσετε ένα κείμενο, όπου θα αναλύετε τι είναι πόλις σύμφωνα με τον Αριστοτέλη.
6. Ποια είναι η γνώμη σας για την πολιτεία (πολίτευμα), όπου ο πολίτης έχει το δικαίωμα να απευθύνεται στη δικαστική αρχή για να δικαιωθεί;
7. Ποιες αρχές ή αξίες καλλιεργούνται στην προσωπικότητα του πολίτη της κλασικής Αθήνας, όταν αυτός μπορεί να επιλύσει τα οικονομικά του προβλήματα με κανόνες δικαίου που διασφαλίζουν τις εμπορικές συναλλαγές;
8. Τόσο ο Αριστοτέλης, όσο και ο Πλάτων θεωρούν ουσιώδες στοιχείο για τον ορισμό του πολίτη τη συμμετοχή στη δικαστική εξουσία. Τι κατά τη γνώμη σας φανερώνει αυτή η ταύτιση απόψεων για την κοινωνία της εποχής τους;
9. Πώς μπορούσε ο πολίτης να λάβει μέρος στην πολιτική εξουσία στα πλαίσια της κλασικής πόλης και τι σήμαινε αυτό για την κοινωνική του υπόσταση; Να διατυπώσετε τις απόψεις σας αξιοποιώντας στοιχεία από την Ιστορία.

Ενότητα 17^η

1. Να επισημάνετε στις ενότητες που διδαχτήκατε τα σημεία εκείνα με τα οποία συνδέεται ιδιαίτερα το θέμα αυτής της ενότητας.
2. Πόσα και ποια είναι τα πολιτεύματα της αρχαιότητας κατά τον Αριστοτέλη.
3. Ποια κριτήρια υιοθετεί ο Αριστοτέλης στη διάκριση των πολιτευμάτων;
4. Ποιο κριτήριο χρησιμοποιεί ο φιλόσοφος για τη διάκριση των πολιτευμάτων σε «ορθά» και «παρεκκλίσεις» (παρεκβάσεις) και ποια σχέση έχει με το σκοπό της πόλης και τον ορισμό του πολίτη;
5. Να γράψετε τα είδη των «ορθών» πολιτευμάτων και των «παρεκβάσεων» που διακρίνει ο Αριστοτέλης και τα κριτήρια που χρησιμοποιεί στην κατάταξή τους.
6. Να εξηγήσετε τη διαφορά μεταξύ «δημοκρατίας» και «ολιγαρχίας» μελετώντας προσεκτικά τη θέση του Αριστοτέλη: «η ολιγαρχία υπηρετεί το συμφέρον των πλουσίων και η δημοκρατία το συμφέρον των απόρων».
7. Να εξηγήσετε το νόημα που δίνει ο Αριστοτέλης στον όρο πολιτεία και στον όρο δημοκρατία.

Ενότητα 18^η

1. Η πρώτη περίοδος του κειμένου παρουσιάζει μια διστακτικότητα στο ύφος με το οποίο διατυπώνει ο Αριστοτέλης τις απόψεις του.
 - α) Να αναζητήσετε και να γράψετε τις σχετικές εκφράσεις.
 - β) Γιατί κατά τη γνώμη σας συμβαίνει αυτό;
2. Ποια ιδιαίτερα στοιχεία θεωρεί ο Αριστοτέλης ότι πρέπει να έχει το άτομο ως χαρακτήρας για να συνεισφέρει στην κοινή συλλογική προσπάθεια άσκησης της εξουσίας;
3. Να παρουσιάσετε και να αναλύσετε τη σύγκριση που επιτυγχάνει ο Αριστοτέλης ανάμεσα στην πολιτική απόφαση και στο έργο ενός ζωγράφου.

4. Ποιο είναι το πολίτευμα που φαίνεται να επιδοκιμάζει ο Αριστοτέλης στην ενότητα που μελετήσατε; Να επισημάνετε τις εκφράσεις που αποκαλύπτουν αυτή την επιδοκιμασία.
5. Το γεγονός ότι ο Πλάτων και ο Σωκράτης δίνουν προτεραιότητα στον είδημονα, δηλαδή τον «ειδικό» που είναι ικανός να λάβει τις ορθές αποφάσεις, και ο Αριστοτέλης στο πλήθος, στους πολίτες που αθροιστικά (ή συλλογικά) διαθέτουν περισσότερη αρετή και φρόνηση για να ασκήσουν πολιτική εξουσία σημαίνει ότι κάποιος από τους φιλοσόφους «σφάλει»; Ποια είναι η δική σας εκτίμηση;
6. Να συγκρίνετε τις θέσεις του Αριστοτέλη όπως διατυπώνονται στην ενότητα με όσα υποστηρίζει ο ίδιος στο ακόλουθο χωρίο, εκφράζοντας και την προσωπική σας άποψη: *Ὁ μὲν οὖν τὸν νόμον κελεύων ἄρχειν δοκεῖ κελεύειν ἄρχειν τὸν θεὸν καὶ τὸν νοῦν μόνους, ὁ δ' ἄνθρωπον κελεύων προστίθει καὶ θηρίον^ο ἢ τε γὰρ ἐπιθυμία τοιοῦτον, καὶ ὁ θυμὸς ἄρχοντας διαστρέφει καὶ τοὺς ἀρίστους ἄνδρας. (Πολιτικά, 1287 a 32 - 36). (=«Συμφώνως προς ταῦτα ο παραγγέλλων να κυβερνά τα πάντα ο νόμος, παραγγέλλει, ως γενικῶς φρονούν, να κυβερνά ο θεός μόνον και το λογικόν, ο δε παραγγέλλων να ἄρχει ο εις ἄνθρωπος εγκαθιστὰ μετ' αυτού και θηρίον^ο διότι και αι επιθυμῖαι του ανθρώπου ομοιάζουν προς τας του θηρίου, αλλά και τα πάθη της ψυχῆς διαφθείρουν και αυτούς τους ἀρίστους ἄνδρας, όταν γίνουν ἄρχοντες». (Μετάφραση : Ν. Παρίτσης).*
7. Να διαβάσετε το κείμενο του Montesquieu που ακολουθεί και να συγκρίνετε τις απόψεις του με τη θέση του Αριστοτέλη «πολλοί καθώς είναι, ... αρετή και εξυπνάδα» στο κείμενο που διδαχθήκατε: «*Αμέσως μόλις οι ἄνθρωποι συγκροτούν μια κοινωνία, εξαφανίζεται το αίσθημα της αδυναμίας τους ... Οι κρατικές υποθέσεις είναι ανάγκη να βαδίζουν με ένα ρυθμό. Αλλά ο λαός έχει ή πολλή ενεργητικότητα ή πολύ λίγη. Κάποτε με εκατό χιλιάδες χέρια ανατρέπει τα πάντα ἄλλοτε με εκατό χιλιάδες πόδια δεν προχωράει καλύτερα από τα έντομα*».
8. Η αρετή και η φρόνηση θεωρούνται από τον Αριστοτέλη βασικά χαρακτηριστικά των πολιτών που συμμετέχουν στην άσκηση της εξουσίας. Σήμερα είναι το ίδιο απαραίτητα; Εάν όχι, γιατί επαινούνται όταν υπάρχουν;

Ενότητα 19^η

1. Ποια είναι τα βασικά χαρακτηριστικά της δημοκρατίας κατά τον Αριστοτέλη;
2. Τι εννοεί, κατά τη γνώμη σας, ο Αριστοτέλης, όταν διατυπώνει τη γενική θέση «σε καμιά περίπτωση... και οι δύο είναι ὁμοιες»;
3. Ποια γνώμη έχετε για τη μορφή της δημοκρατίας κατά την οποία κριτήριο για τη συμμετοχή του πολίτη στην εξουσία είναι η χαμηλή περιουσία του (χαμηλό εισόδημα);
4. Τι εννοεί ο Αριστοτέλης γράφοντας, ότι συμβαίνει «τα ψηφίσματα να έχουν μεγαλύτερη ισχύ από τον νόμο» σε μια κοινωνία;
5. Στη μορφή της δημοκρατίας κατά την οποία υπέρτατη αρχή είναι ο λαός και όχι ο νόμος είναι εύκολο οι ἄνθρωποι να αδικούνται και να υπάρχει ανισότητα. Ποια είναι η δική σας άποψη;
6. Να παρουσιάσετε τα είδη (μορφές) της δημοκρατίας που διακρίνει ο Αριστοτέλης στην ενότητα. Να συμπεριλάβετε στο κείμενό σας τις επόμενες λέξεις - ὀρους για να αποδώσετε τα βασικά χαρακτηριστικά κάθε είδους: α) ισότητα, β) νόμος, γ) περιουσία, δ) πλειοψηφία, ε) δημαγωγός, στ) λαός.

7. Ο Αριστοτέλης περιγράφει πέντε είδη δημοκρατίας, που πιθανότατα ίσχυαν σε σύγχρονες του πόλεις. Ως προς τι συγκρίνονται μεταξύ τους αυτά τα είδη και σε ποιο σημείο συγκλίνουν ή ταυτίζονται;
8. Να σκιαγραφήσετε την προσωπικότητα ενός δημαγωγού της εποχής στην οποία αναφέρεται ο Αριστοτέλης.
9. Με αφετηρία το κείμενο της ενότητας να διατυπώσετε τις προσωπικές σας απόψεις για τη σχέση: λαός - νόμος.
10. Στον Κρίτωνα ο Σωκράτης υποστηρίζει ότι ο πολίτης οφείλει να υπακούει στους νόμους ακόμη και όταν είναι άδικοι. Ποια θέση φαίνεται να υιοθετεί ο Αριστοτέλης στην ενότητα για την υπακοή στους νόμους και ποια είναι η δική σας άποψη;
11. Να διαβάσετε προσεκτικά το τελευταίο είδος δημοκρατίας που περιγράφει ο Αριστοτέλης και να επισημάνετε το χαρακτηριστικό ή τα χαρακτηριστικά του που είναι δυνατόν να βλάψουν ένα σύγχρονο κράτος.
12. Στο τέλος της ενότητας που μελετήσατε υπάρχουν εκφράσεις που περιγράφουν τάσεις και συμπεριφορές των πολιτών σε όλες τις εποχές, όπως «η περίπτωση κατά την οποία τα ψηφίσματα έχουν μεγαλύτερη ισχύ από τον νόμο» και «στις δημοκρατικές πόλεις που κυβερνιούνται κατά τον νόμο ... είναι οι άριστοι πολίτες που έχουν την πρωτοκαθεδρία». Ποια από αυτές θεωρείτε ότι εξυπηρετεί περισσότερο την ατομική και κοινωνική πρόοδο στην εποχή μας;

Ενότητα 20^η

1. Ο Αριστοτέλης υποστηρίζει τον δημόσιο ή τον ιδιωτικό χαρακτήρα της εκπαίδευσης της εποχής του; Από ποια σημεία του κειμένου φαίνεται αυτό;
2. Ποιους υπονοεί ο Αριστοτέλης ότι πρέπει να ορίσουν νόμους για την παιδεία (νομοθετητέον περί παιδείας) και ποια πολιτική θέση διατυπώνει με την έκφραση κοινήν ποιητέον;
3. Ο Αριστοτέλης αναφέρεται στις διαφορετικές απόψεις που διατυπώνονται σχετικά με το στόχο και το περιεχόμενο της παιδείας. Να γράψετε ποιες ήταν αυτές οι απόψεις και πού οφείλονταν, κατά την κρίση σας, οι διαφορές.
4. Ποιες απόψεις του Αριστοτέλη για τη διαμόρφωση του ηθικού χαρακτήρα του ανθρώπου διακρίνετε στο κείμενο;
5. Ποιο κριτήριο επιλογής «διδασκτέας ύλης» δέχεται καταρχήν ο Αριστοτέλης και πώς αντιμετωπίζει την καλλιέργεια του νου μέσα από τα εκπαιδευτικά προγράμματα της εποχής του;
6. Ποιες είναι κατά τον Αριστοτέλη οι κατευθύνσεις που θα διαμορφώσουν την προσωπικότητα του μαθητή της εποχής του;
7. Ο Αριστοτέλης θεωρεί ότι η πολιτεία οφείλει να επιδιώκει για τους νέους της την αρετή με σκοπό να διαμορφώσει ηθικά τον χαρακτήρα τους. Ποιες δυσκολίες περιγράφει για την επίτευξη αυτού του σκοπού;
8. Να εξηγήσετε τι επιδιώκει ο Αριστοτέλης να κατανοήσουν οι συμπολίτες του, όταν αντιπαραθέτει την έκφραση τὰ τείνοντα πρὸς τὴν ἀρετὴν στην έκφραση τὰ χρήσιμα πρὸς τὸν βίον και τὰ περιττά και ποια σχέση έχει η θέση που εκφράζει με το εκπαιδευτικό σύστημα που προτείνει.
9. Να συγκρίνετε την άποψη του Πλάτωνα (Λάχης 190 b 7): «αν δεν ξέρουμε καν τι είναι η αρετή, με ποιο τρόπο θα συμβουλεύσουμε κάποιον πώς να την κατακτήσει πιο εύκολα;» με τη θέση του

Αριστοτέλης: «καὶ γὰρ τὴν ἀρετὴν οὐ τὴν αὐτὴν εὐθὺς πάντες τιμῶσιν, ὥστ' εὐλόγως διαφέρονται καὶ πρὸς τὴν ἄσκησιν αὐτῆς» και να εξηγήσετε τη σύμφωνη ή διαφορετική σας γνώμη.

10. Να επισημάνετε το σημείο στο οποίο συμπίπτουν όλες οι διαφορετικές απόψεις που παρουσιάζονται στο κείμενο και να εξηγήσετε αυτή τη σύμπτωση.
11. Ποια από τα θέματα που διατυπώνει ο Αριστοτέλης στο κείμενό του νομίζετε ότι εξακολουθούν να είναι επίκαιρα προβλήματα της Παιδείας;
12. Ποια από τις απόψεις ή τις θέσεις του Αριστοτέλη για την Παιδεία θα υποστηρίζατε ανεπιφύλακτα ως προσωπική σας πρόταση αν συμμετείχατε σε ένα συμπόσιο για την Εκπαίδευση και την Παιδεία γενικά και γιατί;

ΘΕΜΑΤΑ ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΩΝ ΕΞΕΤΑΣΕΩΝ

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΑΠΟ ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΕΣ- ΠΡΩΤΑΓΟΡΑΣ

Ενότητα 3^η – ομογενείς 2007

B.1. Να σχολιάσετε ερμηνευτικά τη φράση: «**τὴν ἔντεχνον σοφίαν σὺν πυρί**».

Μονάδες 10

B.2. «**κλοπῆς δίκη μετῆλθεν**»: να αναφέρετε μέσα από το κείμενο τους τρεις λόγους για τους οποίους καταδικάστηκε ο Προμηθέας.

Μονάδες 10

B.3. Λαμβάνοντας υπόψη αφενός το απόσπασμα του πρωτοτύπου κειμένου «**Τὴν μὲν οὖν περὶ τὸν βίον σοφίαν ἄνθρωπος ταύτη ἔσχεν, τὴν δὲ πολιτικὴν οὐκ εἶχεν· ἦν γὰρ παρὰ τῷ Διί.**» και αφετέρου το μεταφρασμένο απόσπασμα «**Και βλέπω ὅτι, ὅποτε συγκεντρωνόμαστε ... ἀπὸ κάποια συγκεκριμένη τεχνογνωσία, ἔτσι ενεργοῦν.**» που ακολουθεί, να παρουσιάσετε την άποψη του Σωκράτη για θέματα που αφορούν την τεχνογνωσία στην καθημερινή ζωή των Αθηναίων.

Πλάτωνος Πρωταγόρας 319 B-C

ΣΩΚΡ. ...«Και βλέπω ὅτι, ὅποτε συγκεντρωνόμαστε στην εκκλησία του δήμου, ὅταν ἡ πόλη πρόκειται να εκτελέσει κάποιο ἔργο οικοδομικό, καλούμε τους οικοδόμους ως συμβούλους στην οικοδομία, κι ὅταν πάλι πρόκειται για ναυπηγικό ἔργο, καλούμε τους ναυπηγούς, και με τον ἴδιο τρόπο πράττουμε ὅταν πρόκειται για ὅλα τα ἀντίστοιχα ἔργα, για ὅσα δηλαδὴ θεωρεῖται πως εἶναι διδακτὰ και μπορεί κάποιος να τα μάθει με κατάλληλα μαθήματα. Εὰν επιχειρήσει δε κάποιος ἄλλος να δώσει τη συμβουλή του στον δήμο, κάποιος που οἱ ἄνθρωποι δεν τον θεωροῦν τεχνίτη σχετικό, ἡ συνέλευση δεν τον ἀποδέχεται, ἀκόμα κι αν εἶναι και ωραῖος και πλούσιος και ἀπὸ μεγάλη οικογένεια. Αντίθετα, τον κοροϊδεύουν και του φωνάζουν, μέχρι αὐτός που τόλμησε να μιλήσει να φύγει μόνος του τρομοκρατημένος ἢ μέχρι να τον σύρουν οἱ τοξότες και να τον βγάλουν σηκωτό, με διαταγή των πρυτάνεων. Για τα θέματα λοιπὸν που θεωροῦν [οἱ Αθηναῖοι] ὅτι εξαρτῶνται ἀπὸ κάποια συγκεκριμένη τεχνογνωσία, ἔτσι ενεργοῦν».

Μονάδες 10

B.4. Τι γνωρίζετε για την ίδρυση της Ακαδημίας ἀπὸ τον Πλάτωνα.

Μονάδες 10

B.5. Να γράψετε δύο ομόρριζες λέξεις της νέας ελληνικής γλώσσας, απλές ἢ σύνθετες, για καθεμιά ἀπὸ τις παρακάτω λέξεις του κειμένου:

καταναλώσας, ὄρᾱ, ἀμήχανον, βίον, φυλακαί.

Μονάδες 10

Ενότητα 4^η – εσπερ. 2008

B.1. Σύμφωνα με τον μύθο του *Πρωταγόρα* ποιο στοιχείο έδωσε αρχικά στον άνθρωπο τη δυνατότητα να δημιουργήσει πολιτισμό και ποια είναι τα πρώτα στάδια της εξέλιξής του;
Μονάδες 10

B.2. «*και ή δημιουργική τέχνη αὐτοῖς πρὸς μὲν τροφήν ἱκανή βοηθὸς ἦν, πρὸς δὲ τὸν τῶν θηρίων πόλεμον ἐνδεής*»:

να προσδιορίσετε το περιεχόμενο της «*δημιουργικῆς τέχνης*» και να εξηγήσετε γιατί χαρακτηρίζεται «*ἐνδεής*» (για την απάντησή σας να λάβετε υπόψη το κείμενο μέχρι τη λέξη «*διεφθειρόντο*»).

Μονάδες 10

B.3. Αφού μελετήσετε το παρακάτω μεταφρασμένο κείμενο σε σχέση με το απόσπασμα από το πρωτότυπο «*καὶ δίκην δὴ καὶ αἰδῶ οὕτω θῶ ἐν τοῖς ἀνθρώποις, ἢ ἐπὶ πάντας νείμω;*» «*Ἐπὶ πάντας,*» ἔφη ὁ Ζεὺς, «*καὶ πάντες μετεχόντων· οὐ γὰρ ἂν γένοιτο πόλεις, εἰ ὀλίγοι αὐτῶν μετέχοιεν*», να καταγράψετε τις απόψεις του Πρωταγόρα σχετικά με τις προϋποθέσεις για την ύπαρξη πόλεως.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΜΕΝΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Σκέψου λοιπόν, τι από τα δύο συμβαίνει: υπάρχει ένα πράγμα στο οποίο είναι αναγκαίο να μετέχουν ὅλοι οι πολίτες, προκειμένου να είναι δυνατή η ύπαρξη πόλεως, ή δεν υπάρχει; Ἐτσι μόνο μπορεί να λυθεί η απορία που έχεις. Διότι, εάν μεν υπάρχει αυτό το ένα πράγμα και εάν αυτό το πράγμα δεν είναι ούτε η οικοδομική ούτε η μεταλλουργία ούτε η κεραμική, αλλά η *δικαιοσύνη* και η *σωφροσύνη* και το *ὄσιον* (και αυτά τα ονομάζω ὅλα μαζί *ἀνδρὸς ἀρετήν*)· εάν υπάρχει λοιπόν αυτό το πράγμα στο οποίο πρέπει να μετέχουν ὅλοι και σύμφωνα με το οποίο πρέπει να ενεργεί κάθε ἄνδρας ξεχωριστά σε περίπτωση που θέλει να μάθει ή να πράξει κάτι, και σε καμιά περίπτωση χωρίς αυτό· και εάν, σε περίπτωση που κάποιος δεν μετέχει σ' αυτό, είτε παιδί είναι, είτε ἄνδρας είτε γυναίκα, πρέπει να τον διδάσκουμε και να τον τιμωρούμε, μέχρι που, με την τιμωρία, να βελτιωθεί· και εάν, σε διαφορετική περίπτωση, πρέπει να εκδιώκουμε από την πόλη ή να σκοτώνουμε ως ανίαιο ὅποιον δεν υπακούει σε αυτό το πράγμα ακόμα και μετά τη διδασκαλία, ακόμα και μετά την τιμωρία· εάν λοιπόν ἔτσι ἔχουν τα πράγματα, και εάν, παρόλο που αυτή είναι η φύση των πραγμάτων, οι αγαθοὶ ἄνδρες, ενώ μορφώνουν τους γιους τους σε ὅλα τα ἄλλα, αυτό δεν τους το διδάσκουν, τότε σκέψου τι περιεργα πλάσματα είναι αυτοὶ οι αγαθοὶ ἄνδρες!

Πλάτωνος, Πρωταγόρας 324d7-325b4

Μονάδες 10

B4. Να προσδιορίσετε το περιεχόμενο και τη λειτουργία του μύθου ως μεθόδου ανάπτυξης απόψεων του Πρωταγόρα και του Πλάτωνα.

Μονάδες 10

B.5. Να γράψετε στο τετράδιό σας δύο ετυμολογικά συγγενείς λέξεις της αρχαίας ή της νέας

ελληνικής, απλές ή σύνθετες, για καθεμιά από τις παρακάτω λέξεις του κειμένου:

μετέσχε, διηρθρώσατο, ὤκουν, γένει, κόσμοι.

Μονάδες 10

Ενότητα 4^η – 2009 ημερήσια Επαναληπτικές

B.1. Ποιο είναι το περιεχόμενο των ὁρων «αἰδώς» και «δίκη» και ποιος ο ρόλος τους στη συγκρότηση των πολιτικῶν κοινωνιῶν;

Μονάδες 10

B.2. Πώς δικαιολογείται ἡ διὰ νόμου θανάτωση ὅσων δεν μετέχουν στην αἰδῶ και τη δίκη, παρόλο που ὅλοι τις ἔχουν δεχτεῖ ως δῶρα ἀπὸ τον Δία;

Μονάδες 10

B.3. «ὅταν δὲ εἰς συμβουλήν ... ἢ μὴ εἶναι πόλεις». Με βάση το χωρίο του πρωτότυπου κειμένου και το μεταφρασμένο κείμενο που ακολουθεῖ, να αναλύσετε τη θέση των δύο συνομιλητῶν, του Σωκράτη και του Πρωταγόρα, για το διδακτὸ ἢ το μὴ διδακτὸ της ἀρετῆς.

Πλάτωνος Πρωταγόρας 319c7-319d7

«Για τα θέματα λοιπὸν που θεωροῦν [οἱ Ἀθηναῖοι] ὅτι εξαρτῶνται ἀπὸ κάποια συγκεκριμένη τεχνογνωσία, ἔτσι ενεργοῦν. Ὅταν ὁμως πρέπει να αποφασιστεῖ κάποιο ζήτημα που ἀφορᾶ τη διοίκηση της πόλεως, σηκώνεται και δίνει τις συμβουλές του γι' αὐτὸ ἐξίσου και ο οἰκοδόμος, και ο σιδεράς, και ο ἔμπορος ἢ ο ναυτικός, και ο πλούσιος, και ο φτωχός, και αὐτὸς που εἶναι ἀπὸ μεγάλο γένος, και αὐτὸς που δεν εἶναι ἀπὸ κάποια γενιά σπουδαία. Και κανένας δεν τους ψέγει γι' αὐτὸ, ὅπως τους προηγούμενους: γιατί εσύ, χωρίς να ἔχεις διδαχτεῖ ἀπὸ πουθενά αὐτὸ το πράγμα και χωρίς να ἔχεις δάσκαλο σ' αὐτὸ το θέμα, θέλεις τώρα να δώσεις και συμβουλές. Ἄρα, εἶναι προφανές πως δεν θεωροῦν ὅτι το πράγμα αὐτὸ εἶναι κάτι που διδάσκεται.»

Μονάδες 10

B.4. Να αναφερθεῖτε στην επαγωγική μέθοδο του Σωκράτη ως εργαλεῖο ἀναζήτησης των ηθικῶν ἐννοιῶν.

Μονάδες 10

B.5. Να γράψετε ἓνα ομόρριζο ουσιαστικὸ της νέας ελληνικής γλώσσας, ἀπλὸ ἢ σύνθετο, για καθεμιά ἀπὸ τις παρακάτω λέξεις του κειμένου:

ἀθροισθεῖεν, σκεδαννύμενοι, διεφθείροντο, ἀπόλοιτο, ἄγοντα, δοῖη, νενέμηνται, θῶ, μετεχόντων, γένοιτο.

Μονάδες 10

Ενότητα 4^η – 2003 επαναληπτικές Ημερησίων

B1. «... ὁ ἄνθρωπος θείας μετέσχε μοίρας»: Τι θεωρήθηκε για τον ἄνθρωπο «θεία μοῖρα» και για ποίους λόγους;

Μονάδες 10

B2. «...τὸν μὴ δυνάμενον...κτείνειν»: Για ποια κατηγορία ἀνθρώπων και με ποιο σκεπτικὸ προτείνεται ἐδῶ ἡ θέσπιση της θανατικῆς ποινῆς;

Μονάδες 10

B3. Με βάση το πρωτότυπο και το μεταφρασμένο κείμενο που ακολουθεί, να καταγράψετε τα παιδαγωγικά μέσα με τα οποία, κατά τον Πρωταγόρα, διδάσκεται η πολιτική αρετή και να εξηγήσετε γιατί η διδασκαλία της θεωρείται αναγκαία, παρόλο που η αρετή αυτή με εντολή του Δία μοιράστηκε από τον Ερμή σε όλους τους ανθρώπους.

Πλάτωνος Πρωταγόρας, (325D - 325E)

Στην πραγματικότητα, αρχίζουν από την παιδική ηλικία να διδάσκουν και να νουθετούν, συνεχίζοντας για όλη τη ζωή. Αμέσως μόλις αρχίσει να καταλαβαίνει ένα παιδί τι του λένε, και η παραμύθια του και η μητέρα του και ο παιδαγωγός του και ο ίδιος ο πατέρας του αγωνίζονται γι' αυτό το πράγμα, για το πώς δηλαδή θα βελτιωθεί το αγόρι, διδάσκοντάς το για κάθε του πράξη και για κάθε του λόγο και εξηγώντας του ότι αυτό είναι δίκαιο και το άλλο άδικο, και ότι αυτό είναι καλό και το άλλο αισχρό, και αυτό όσιο και εκείνο ανόσιο, και ότι αυτά πρέπει να τα κάνεις και αυτά να μην τα κάνεις. Κι όταν ακούει με τη θέλησή του, πάει καλά. Εάν όμως δεν υπακούει, τότε, με τις απειλές και τα χτυπήματα το "ισιώνουν", σαν δέντρο που λυγίζει και γέρνει. Κι ύστερα, όταν το στέλνουν στους δασκάλους, δίνουν εντολή να επιμεληθεί ο δάσκαλος περισσότερο την *ευκοσμία* των παιδιών, παρά τα γράμματα και τη μουσική. Και οι δάσκαλοι άλλωστε γι' αυτό φροντίζουν κυρίως.

Μονάδες 10

B4. ο Πρωταγόρας και γενικά οι σοφιστές τη μέθοδο του σχολιασμού ποιητικών κειμένων για την αναζήτηση της αλήθειας και ποια ήταν η βασική αντίρρηση του Σωκράτη για τη μέθοδο αυτή;

Μονάδες 10

B5. Να γράψετε δύο ομόρριζες λέξεις της νέας ελληνικής γλώσσας, απλές ή σύνθετες, για καθεμιά από τις παρακάτω λέξεις του κειμένου:

ἐνόμισεν, ᾠκουν, διεφθείροντο, πέμπει, δοίη.

Μονάδες 10**Ενότητα 4^η – ομογενείς 2006**

B.1. Να σχολιάσετε ερμηνευτικά την πλατωνική φράση «ὁ ἄνθρωπος θείας μετέσχε μοίρας».

Μονάδες 10

B.2. Να εξηγήσετε γιατί κατά τον μύθο του Πρωταγόρα η **αἰδώς** και η **δίκη** λειτουργούν ως «πόλεων κόσμοι καὶ δεσμοὶ φιλίας συναγωγοί».

Μονάδες 10

B.3. Λαμβάνοντας υπόψη αφενός το απόσπασμα του πρωτοτύπου κειμένου «**Οὕτω δὴ ... διεφθείροντο**» και αφετέρου το μεταφρασμένο απόσπασμα «**Το μάθημα ... ισχυρίζομαι πως διδάσκω**», που ακολουθεί, να αναφέρετε πώς παρουσιάζεται η **πολιτική τέχνη**.

Πλάτωνος Πρωταγόρας 318 E

«Το μάθημα [το οποίο διδάσκω] είναι η *εὐβουλία*, η σωστή σκέψη και λήψη αποφάσεων τόσο για τα θέματα που αφορούν τα *οἰκεῖα*, την ιδιωτική ζωή, πώς δηλαδή να διευθετηθεί κανείς με τον καλύτερο τρόπο τα ζητήματα του *οἴκου* του, όσο και για τα θέματα που αφορούν την πόλη, ώστε

να είναι κανείς όσο γίνεται πιο ικανός να πράξει και να μιλήσει για τα πολιτικά θέματα».

«Άραγε», είπα εγώ [δηλ. ο Σωκράτης, που αφηγείται τη συζήτησή του με τον Πρωταγόρα σε τρίτο φίλο του], «παρακολουθώ σωστά τα λεγόμενά σου; Γιατί απ' ό,τι καταλαβαίνω, μιλάς για την πολιτική τέχνη και εννοείς πως αναλαμβάνεις να κάνεις τους άνδρες *άγαθούς* πολίτες».

«Αυτό ακριβώς, Σωκράτη», είπε, «είναι το μάθημα που ισχυρίζομαι πως διδάσκω».

Μονάδες 10

B.4. Τι γνωρίζετε για τη Σωκρατική αμφισβήτηση;

Μονάδες 10

B.5. Να γράψετε δύο ομόρριζες λέξεις της νέας ελληνικής γλώσσας, απλές ή σύνθετες, για καθεμιά από τις παρακάτω λέξεις του κειμένου:

μετέσχε, διηρθρώσατο, οικήσεις, νενέμηνται, συναγωγοί.

Μονάδες 10

Ενότητα 5^η – εσπερινά 2001

B.1. Υπάρχουν ελαττώματα, τα οποία έχει ο άνθρωπος "φύσει" ή "τύχη", και άλλα, τα οποία οφείλονται στην έλλειψη αγωγής. Πώς αντιμετωπίζονται από τον Πλάτωνα οι δύο αυτές κατηγορίες ελαττωμάτων;

Μονάδες 10

B.2. Ποιος ο σκοπός της ποινής σύμφωνα με τον Πρωταγόρα;

Μονάδες 10

B.3. Να εντοπίσετε στο μεταφρασμένο κείμενο που ακολουθεί τα σημεία, τα οποία αναπτύσσουν και επεξηγούν την άποψη που εκφράζει ο Πρωταγόρας στη φράση: "... ἐπὶ τούτοις που οἷ τε θυμοὶ γίνονται καὶ αἰ κολάσεις καὶ αἰ νουθετήσεις."

"Στην πραγματικότητα αρχίζουν από την παιδική ηλικία να διδάσκουν και να νουθετούν, συνεχίζοντας για όλη τη ζωή. Αμέσως μόλις αρχίσει να καταλαβαίνει ένα παιδί τι του λένε, και η παραμάνα του και η μητέρα του και ο παιδαγωγός του και ο ίδιος ο πατέρας του αγωνίζονται γι' αυτό το πράγμα, για το πώς δηλαδή θα βελτιωθεί το αγόρι, διδάσκοντάς το για κάθε του πράξη και για κάθε του λόγο και εξηγώντας του ότι αυτό είναι δίκαιο και το άλλο άδικο, και ότι αυτό είναι καλό και το άλλο αισχρό, και αυτό όσιο και εκείνο ανόσιο, και ότι αυτά πρέπει να τα κάνεις και αυτά να μην τα κάνεις. Κι όταν ακούει με τη θέλησή του, πάει καλά. Εάν όμως δεν υπακούει, τότε, με τις απειλές και τα χτυπήματα το "ισιώνουν", σαν δέντρο που λυγίζει και γέρνει. Κι ύστερα, όταν το στέλνουν στους δασκάλους, δίνουν εντολή να επιμεληθεί ο δάσκαλος περισσότερο την *εύκοσμία* των παιδιών, παρά τα γράμματα και τη μουσική. Και οι δάσκαλοι άλλωστε γι' αυτό φροντίζουν κυρίως. Και μόλις τα αγόρια μάθουν τα γράμματα και είναι σε θέση στο εξής να καταλάβουν ένα γραπτό κείμενο, όπως μέχρι τώρα καταλάβαιναν τον προφορικό λόγο, τα βάζουν, καθισμένα στα θρανία τους, να διαβάζουν δυνατά τα ποιήματα των μεγάλων ποιητών και τα αναγκάζουν να μάθουν απέξω αυτά τα έργα, στα οποία υπάρχουν πολλές συμβουλές, αλλά και αναλύσεις για τα πράγματα, και *ἔπαινοι* και *ἐγκώμια* για τους αρχαίους ήρωες, προκειμένου το αγόρι να θελήσει να τους μιμηθεί και να έχει διάθεση να γίνει παρόμοιος.[...]

Και όταν πια φύγουν αυτοί [δηλ. οι νέοι άνδρες] από τους δασκάλους, η πόλη, με τη σειρά της, τους αναγκάζει να μάθουν τους νόμους και να ζουν σύμφωνα με αυτούς, ώστε να μην ενεργούν από μόνοι τους και όπως νομίζουν οι ίδιοι [...]. Έτσι, και η πόλη, υπογραμμίζοντας τους νόμους, αυτά τα επινοήματα των καλών, *παλαιῶν νομοθετῶν*, αναγκάζει και όσους ασκούν ένα αξίωμα και όσους άρχονται να συμμορφώνονται με αυτούς. Εκείνος δε ο οποίος τους παραβαίνει, υφίσταται κυρώσεις και οι κυρώσεις αυτές ονομάζονται, και σε σας εδώ [δηλ. στην Αθήνα] και σε πολλά άλλα μέρη, *εὐθύνες*, λες και η δικαιοσύνη ξαναβάζει [τον παραβάτη] στην ευθεία. Ενώ λοιπόν είναι τόσο μεγάλη η προσπάθεια που καταβάλλεται για την αρετή και στο ιδιωτικό και στο δημόσιο επίπεδο, εσύ Σωκράτη εκπλήττεσαι και απορείς αν η αρετή είναι διδακτή; Το εκπληκτικό όμως θα ήταν μάλλον το να μην μπορεί να διδαχθεί η αρετή. (Πλάτωνος Πρωταγόρας 325c5 - 326e5).

Μονάδες 10

B.4. Έχει παρατηρηθεί πως η συζήτηση στους πλατωνικούς διαλόγους διεξάγεται ως "*παιδιά*" (παιχνίδι). Γιατί ο Πλάτωνας επιλέγει αυτόν τον τρόπο διερεύνησης των φιλοσοφικών ζητημάτων;

Μονάδες 10

B.5. Να γράψετε στο τετράδιό σας δύο ομόρριζες λέξεις απλές ή σύνθετες για καθεμιά από τις παρακάτω λέξεις:

ήγοῦνται, ἔλεοῦσιν, συλλήβδην, ἰδών, ἀποτροπῆς.

Μονάδες 10**Ενότητα 5^η – 2009 εσπερινά Επαναληπτικές**

B.1. Πώς αντιμετωπίζονται, σύμφωνα με τον Πρωταγόρα, οι άνθρωποι που έχουν ελαττώματα «*φύσει ή τύχη*»;

Μονάδες 10

B.2. Γιατί η επιβολή της τιμωρίας αποδεικνύει, σύμφωνα με τον Πρωταγόρα, ότι η αρετή είναι διδακτή;

Μονάδες 10

B.3. «*ὅσα δὲ ἐξ ἐπιμελείας ... νουθετήσεις.*»

Συνδυάζοντας το παραπάνω απόσπασμα με το μεταφρασμένο κείμενο που ακολουθεί, να εντοπίσετε τον σκοπό της αγωγής και να αναφέρετε τα μέσα με τα οποία αυτός επιδιώκεται.

«Στην πραγματικότητα, αρχίζουν από την παιδική ηλικία να διδάσκουν και να νουθετούν, συνεχίζοντας για όλη τη ζωή. Αμέσως μόλις αρχίσει να καταλαβαίνει ένα παιδί τι του λένε, και η παραμάννα του και η μητέρα του και ο παιδαγωγός του και ο ίδιος ο πατέρας του αγωνίζονται γι' αυτό το πράγμα, για το πώς δηλαδή θα βελτιωθεί το αγόρι, διδάσκοντάς το για κάθε του πράξη και για κάθε του λόγο και εξηγώντας του ότι αυτό είναι δίκαιο και το άλλο άδικο, και ότι αυτό είναι καλό και το άλλο αισχρό, και αυτό όσιο και εκείνο ανόσιο, και ότι αυτά πρέπει να τα κάνεις και αυτά να μην τα κάνεις. Κι όταν ακούει με τη θέλησή του, πάει καλά. Εάν όμως δεν υπακούει, τότε, με τις απειλές και τα χτυπήματα το "ισιώνουν", σαν δέντρο που λυγίζει και γέρνει. Κι ύστερα, όταν το στέλνουν στους δασκάλους, δίνουν εντολή να επιμεληθεί ο δάσκαλος περισσότερο την *εύκοσμία* των παιδιών, παρά τα γράμματα και τη μουσική. Και οι δάσκαλοι άλλωστε γι' αυτό φροντίζουν κυρίως. Και μόλις τα αγόρια μάθουν τα γράμματα και είναι σε θέση στο εξής να καταλάβουν ένα

γραπτό κείμενο, όπως μέχρι τώρα καταλάβαιναν τον προφορικό λόγο, τα βάζουν, καθισμένα στα θρανία τους, να διαβάζουν δυνατά τα ποιήματα των μεγάλων ποιητών και τα αναγκάζουν να μάθουν απέξω αυτά τα έργα, στα οποία υπάρχουν πολλές συμβουλές, αλλά και αναλύσεις για τα πράγματα, και *έπαινοι* και *έγκώμια* για τους αρχαίους ήρωες, προκειμένου το αγόρι να θελήσει να τους μιμηθεί και να έχει διάθεση να γίνει παρόμοιος.»

Μονάδες 10

B.4. Τι γνωρίζετε για την ίδρυση της Ακαδημίας του Πλάτωνα;

Μονάδες 10

B.5. Να γράψετε στο τετράδιό σας δύο ετυμολογικά συγγενείς λέξεις της αρχαίας ή της νέας ελληνικής, απλές ή σύνθετες, για καθεμιά από τις παρακάτω λέξεις του κειμένου:

ήγοῦνται, ποιεῖν, ἀσκήσεως, κτητῆς, διδάξει.

Μονάδες 10

Ενότητα 5^η – 2002 ημερήσια

B1. "**Ἐν γὰρ ταῖς ἄλλαις ἀρεταῖς ... ἢ μὴ εἶναι ἐν ἀνθρώποις**": Να εκθέσετε το επιχείρημα που χρησιμοποιεί στην παράγραφο αυτή ο Πρωταγόρας, για να αποδείξει το "διδακτόν" της αρετής, και να το αξιολογήσετε.

Μονάδες 10

B2. "**Ὅσα γὰρ ἡγοῦνται ἀλλήλους κακά ... τὸ ἐναντίον τῆς πολιτικῆς ἀρετῆς**": Σύμφωνα με τον Πρωταγόρα, οι άνθρωποι έχουν ελαττώματα που προέρχονται από τη φύση ή τυχαίους παράγοντες. Έχουν όμως και ελαττώματα που οφείλονται στην έλλειψη αγωγής. Πώς αντιμετωπίζεται στην εποχή του σοφιστή καθεμιά από τις κατηγορίες αυτές των ανθρωπίνων ελαττωμάτων στο πλαίσιο της κοινωνικής συμβίωσης και γιατί;

Μονάδες 10

B3. "**... ἐπὶ τούτοις που οἱ τε θυμοὶ γίνονται καὶ αἱ κολάσεις**": Κατά τον Πρωταγόρα, οι τιμωρίες (κολάσεις) επιβάλλονται στους ανθρώπους, όταν δε διαθέτουν την πολιτική αρετή. Σε ποιους και για ποιο λόγο επιβάλλονται κυρώσεις από την πόλη, σύμφωνα με τα στοιχεία του μεταφρασμένου κειμένου που ακολουθεί;

Πλάτωνος Πρωταγόρας (326 D-E)

Και όταν πια φύγουν αυτοί [δηλ. οι νέοι άνδρες] από τους δασκάλους, η πόλη, με τη σειρά της, τους αναγκάζει να μάθουν τους νόμους και να ζουν σύμφωνα με αυτούς, ώστε να μην ενεργούν από μόνοι τους και όπως νομίζουν οι ίδιοι [...]. Έτσι, και η πόλη, υπογραμμίζοντας τους νόμους, αυτά τα επινοήματα των καλών, *παλαιῶν νομοθετῶν*, αναγκάζει και όσους ασκούν ένα αξίωμα και όσους άρχονται να συμμορφώνονται με αυτούς. Εκείνος δε ο οποίος τους παραβαίνει, υφίσταται κυρώσεις και οι κυρώσεις αυτές ονομάζονται, και σε σας εδώ [δηλ. στην Αθήνα] και σε πολλά άλλα μέρη, *εὐθύνες*, λες και η δικαιοσύνη ξαναβάζει [τον παραβάτη] στην ευθεία. Ενώ λοιπόν είναι τόσο μεγάλη η προσπάθεια που καταβάλλεται για την αρετή και στο ιδιωτικό και στο δημόσιο επίπεδο, εσύ Σωκράτη εκπλήττεσαι και απορείς αν η αρετή είναι διδακτή; Το εκπληκτικό όμως θα ήταν μάλλον το να μην μπορεί να διδαχθεί η αρετή.

Μονάδες 10

B4. Να προσδιορίσετε το περιεχόμενο και τη λειτουργία του μύθου ως μεθόδου ανάπτυξης απόψεων του Πρωταγόρα και του Πλάτωνα.

Μονάδες 10

B5. Να γράψετε δύο ομόρριζες λέξεις της νέας ελληνικής γλώσσας, απλές ή σύνθετες, για καθεμιά από τις παρακάτω λέξεις του κειμένου:

καταγελῶσιν, εἰδῶσιν, μετέχειν, προσποιούμενον, ἀποδείξει.

Μονάδες 10

Ενότητα 6^η – ομογενείς 2008

B.1. Ποιος είναι ο σκοπός της τιμωρίας σύμφωνα με το κείμενο.

Μονάδες 10

B.2. Να αναφέρετε πώς συνδέεται η επιβολή της τιμωρίας με τη θέση του Πρωταγόρα για το «διδακτόν» της αρετής.

Μονάδες 10

B.3. Λαμβάνοντας υπόψη αφενός τη φράση του πρωτοτύπου κειμένου «**ἀποτροπῆς γοῦν ἔνεκα κολάζει**» και αφετέρου το μεταφρασμένο απόσπασμα «**Στην πραγματικότητα... να γίνει παρόμοιος.**» που ακολουθεί, να αναφέρετε τις παιδαγωγικές μεθόδους αγωγής των νέων.

Πλάτωνος Πρωταγόρας (324C – 326A)

Στην πραγματικότητα, αρχίζουν από την παιδική ηλικία να διδάσκουν και να νουθετούν, συνεχίζοντας για όλη τη ζωή. Αμέσως μόλις αρχίσει να καταλαβαίνει ένα παιδί τι του λένε, και η παραμάνα του και η μητέρα του και ο παιδαγωγός του και ο ίδιος ο πατέρας του αγωνίζονται γι' αυτό το πράγμα, για το πώς δηλαδή θα βελτιωθεί το αγόρι, διδάσκοντάς το για κάθε του πράξη και για κάθε του λόγο και εξηγώντας του ότι αυτό είναι δίκαιο και το άλλο άδικο, και ότι αυτό είναι καλό και το άλλο αισχρό, και αυτό όσιο και εκείνο ανόσιο, και ότι αυτά πρέπει να τα κάνεις και αυτά να μην τα κάνεις. Κι όταν ακούει με τη θέλησή του, πάει καλά. Εάν όμως δεν υπακούει, τότε, με τις απειλές και τα χτυπήματα το «ισιώνουν», σαν δέντρο που λυγίζει και γέρνει. Κι ύστερα, όταν το στέλνουν στους δασκάλους, δίνουν εντολή να επιμεληθεί ο δάσκαλος περισσότερο την *εύκοσμία* των παιδιών, παρά τα γράμματα και τη μουσική. Και οι δάσκαλοι άλλωστε γι' αυτό φροντίζουν κυρίως. Και μόλις τα αγόρια μάθουν τα γράμματα και είναι σε θέση στο εξής να καταλάβουν ένα γραπτό κείμενο, όπως μέχρι τώρα καταλάβαιναν τον προφορικό λόγο, τα βάζουν, καθισμένα στα θρανία τους, να διαβάζουν δυνατά τα ποιήματα των μεγάλων ποιητών και τα αναγκάζουν να μάθουν απέξω αυτά τα έργα, στα οποία υπάρχουν πολλές συμβουλές, αλλά και αναλύσεις για τα πράγματα, και *ἔπαινοι* και *ἐγκώμια* για τους αρχαίους ήρωες, προκειμένου το αγόρι να θελήσει να τους μιμηθεί και να έχει διάθεση να γίνει παρόμοιος. [...]

Μονάδες 10

B.4. Τι γνωρίζετε για την ίδρυση της Ακαδημίας από τον Πλάτωνα.

Μονάδες 10

B.5. Να γράψετε δύο ομόρριζες λέξεις της νέας ελληνικής γλώσσας, απλές ή σύνθετες, για καθεμιά από τις παρακάτω λέξεις του κειμένου:
κτητήης, άγένητον, διανοεΐται, έχουσιν, φαίνεται.

Μονάδες 10

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΑΠΟ ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΕΣ – ΠΟΛΙΤΕΙΑ

Επαναληπτικές ημερήσια 2008 – ενοτ.11

B1. Να εντοπίσετε με αναφορές στο κείμενο και να σχολιάσετε τα στοιχεία του σπηλαίου, τα οποία δηλώνουν τον εγκλεισμό των δεσμοτών.

Μονάδες 15

B2. θαυματοποιούς, άνδριάντας, δεσμώντας άτοπους: να σχολιάσετε το περιεχόμενο των παραπάνω όρων.

Μονάδες 15

B3. Ποιος είναι ο τόπος, ποιο το θέμα του διαλόγου «Πολιτεία ή περί δικαίου» και ποια τα διαλεγόμενα πρόσωπα;

Μονάδες 10

B4. Να γράψετε δύο ομόρριζες λέξεις της αρχαίας ή της νέας ελληνικής γλώσσας, απλές ή σύνθετες, για καθεμιά από τις παρακάτω λέξεις του κειμένου: **άπεικασον, πάθει, έχούση, όρᾶν, φέροντας.**

Μονάδες 10

Επαναληπτικές Ημερησίων 2012- εν.11

B1. Να ερμηνεύσετε, με βάση το κείμενο που σας δίνεται, τους συμβολισμούς: **πρός τὸ φῶς, ἐν δεσμοῖς, άνδριάντας.**

Μονάδες 15

B2. Με ποιους εκφραστικούς τρόπους αισθητοποιείται η εικόνα του σπηλαίου και των δεσμοτών (μονάδες 8) και ποιος ο ρόλος του καθενός; (μονάδες 7)

Μονάδες 15

B3. Ποιες είναι, κατά τον Πλάτωνα, οι ενασχολήσεις των *φυλάκων-αρχόντων (βασιλέων)* μετά την ολοκλήρωση της αγωγής τους και ποια τα χαρακτηριστικά τους ως

φιλοσόφων-βασιλέων;

Μονάδες 10

- B4.** Να βρείτε στο διδαγμένο κείμενο μία ετυμολογικά συγγενή λέξη, απλή ή σύνθετη, για καθεμιά από τις παρακάτω λέξεις της νέας ελληνικής:
- γεωμετρία, σχήμα, ευφυής, υπόδημα, διένεξη, οπτασία, άξονας, διεργασία, πυρετός, δίφθογγος.**

Μονάδες 10

Εσπερινά 2004 –ενοτ.12

B.1. «έν παιδεία έωμένους διατρίβειν διά τέλους»

Σε ποιους αναφέρεται ο Πλάτων στο απόσπασμα αυτό και γιατί τους επικρίνει;

Μονάδες 15

B.2. άναβήναι , καταβαίνειν , τούς δεσμώτας

Ποια είναι η αλληγορική ερμηνεία των παραπάνω όρων; Για την απάντησή σας να λάβετε υπόψη το παράθεμα του σχολικού βιβλίου: «Η αλληγορία είναι ένας εκφραστικός τρόπος με τον οποίο ο συγγραφέας άλλα λέγει και άλλα εννοεί . Πρόκειται συνεπώς για συνεχή μεταφορά ή παρομοίωση».

Μονάδες 15

B.3. Ποια είναι η τριμερής διάκριση της ψυχής σύμφωνα με τον Πλάτωνα και πώς συνδέεται αυτή με την αρετή της δικαιοσύνης ;

Μονάδες 10

B.4. άνάγκη, παιδεία, βίω, πράττειν, τιμών

Να γράψετε στο τετράδιό σας δύο **σύνθετα ομόρριζα**, της αρχαίας ή της νέας ελληνικής, για καθεμιά από τις παραπάνω λέξεις. **Μονάδες 10**

Ομογενείς 2005 – ενοτ.12

B.1. Να σχολιάσετε ερμηνευτικά τη φράση «**ιδείν τε τὸ άγαθόν και άναβήναι εκείνην τήν άνάβασιν**».

Μονάδες 15

B.2. Ποια είναι η ηθική υποχρέωση των φιλοσόφων κατά τον Πλάτωνα, όπως διαφαίνεται από το κείμενο;

Μονάδες 15

B.3. Ποια είναι η αγωγή των φυλάκων κατά τον Πλάτωνα;

Μονάδες 10

B.4. Να γράψετε δύο ομόρριζες λέξεις της νέας ελληνικής γλώσσας, απλές ή σύνθετες, για καθεμιά από τις παρακάτω λέξεις του κειμένου:

διατρίβειν, μετέχειν, μηχανᾶται, ἐπελάθου, διαφερόντως.

Μονάδες 10

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΑΠΟ ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΕΣ –ΗΘΙΚΑ ΝΙΚΟΜΑΧΕΙΑ

Ενοτ. 1-2 – ημερήσια 2009

B1. Με βάση το ακόλουθο τμήμα του κειμένου «**Οὐτ' ἄρα φύσει ... τελειούμενοι δὲ διὰ τοῦ ἔθους.**», ποια είναι η άποψη του Αριστοτέλη για τη γένεση της ηθικής αρετής και σε τι διαφοροποιείται από την αριστοκρατική αντίληψη, όπως αυτή εκφράζεται και από τον Σοφοκλή στο εξής απόσπασμα από την *Αντιγόνη*, στίχοι 37-38 (η Αντιγόνη απευθύνεται στην αδελφή της Ισμήνη): «έτσι έχουν τα πράγματα για σένα τώρα, και γρήγορα θα αποδείξεις αν είσαι από τη φύση σου γενναία ή δειλή, παρόλο που κατάγεσαι από λαμπρή γενιά.»

Μονάδες 15

B2. Ποιο είναι το περιεχόμενο των εννοιών «δύναμις» και «ένέργεια» στην αριστοτελική φιλοσοφία και πώς ο Αριστοτέλης τις χρησιμοποιεί στα δύο εμπειρικά παραδείγματα της δεύτερης παραγράφου του κειμένου για τις αισθήσεις και τις τέχνες, προκειμένου να ορίσει τις ηθικές αρετές;

Μονάδες 15

B3. Πώς η παρουσία του Εύδοξου του Κνίδιου στην Ακαδημία επέδρασε στη διαμόρφωση της προσωπικότητας του Αριστοτέλη;

Μονάδες 10

B4. Να γράψετε δύο ομόρριζες λέξεις της αρχαίας ή της νέας ελληνικής γλώσσας, απλές ή σύνθετες, για καθεμιά από τις παρακάτω λέξεις του κειμένου:

φέρεσθαι, δέξασθαι, τελειούμενοι, κομιζόμεθα, ἰδεῖν.

Μονάδες 10

Ενοτ. 1-2 – εσπερινά επαναληπτικά 2005

B.1. “*Ἐξ οὗ καὶ δῆλον ὅτι οὐδεμία τῶν ἠθικῶν ἀρετῶν φύσει ἡμῖν ἐγγίνεται*”: Με βάση το παραπάνω χωρίο, ποια είναι η θέση του Αριστοτέλη απέναντι στην αριστοκρατική αντίληψη περί αρετής;

Μονάδες 15

B.2. Με βάση το κείμενο που σας δόθηκε, να αναφέρετε και να σχολιάσετε τρία παραδείγματα από την καθημερινή εμπειρία, με τα οποία ο Αριστοτέλης τεκμηριώνει την άποψη ότι η ηθική αρετή κατακτάται με την άσκηση. **Μονάδες 15**

B.3. Ποια είναι η άποψη του Δημοκρίτου για την *εύδαιμονία*;
Μονάδες 10

B.4. φύσει, δέξασθαι, δυνάμεις, ἐλάβομεν, μαθόντας: Να γράψετε στο τετράδιό σας δύο **σύνθετα ομόρριζα**, της αρχαίας ή της νέας ελληνικής, για καθεμιά από τις παραπάνω λέξεις.
Μονάδες 10

Ενοτ. 1-2- ομογενείς 03

B.1. "Διτῆς δὴ τῆς ἀρετῆς οὕσης. . . διὰ τοῦ ἔθους" : Ποια είναι η βασική θέση του Αριστοτέλη για την ηθική αρετή και με ποια στοιχεία τεκμηριώνει τη θέση αυτή στο παραπάνω απόσπασμα; **Μονάδες 15**

B.2. "τὰς δυνάμεις κομιζόμεθα, τὰς ἐνεργείας ἀποδίδομεν": Ποιο είναι, κατά τον Αριστοτέλη, το περιεχόμενο των εννοιών "δύναμις" και "ἐνέργεια" και ποια είναι η σχέση τους με την ηθική αρετή;

Μονάδες 15

B.3. Πώς οδήγηθηκε ο Αριστοτέλης στην τριμερή διαίρεση της ψυχής; **Μονάδες 10**

B.4. Να γράψετε δύο ομόρριζες λέξεις της νέας ελληνικής γλώσσας, απλές ή σύνθετες, για καθεμιά από τις παρακάτω λέξεις του κειμένου: **διανοητικῆς, ἐμπειρίας, τελειούμενοις, ποιοῦντες, δίκαια.**

Μονάδες 10

Ενοτ.2-3 – εσπερινά 2003

B.1. "Τὰς δυνάμεις κομιζόμεθα...τὰς ἐνεργείας ἀποδίδομεν":

Ποιο είναι το περιεχόμενο των εννοιών *δύναμις-ἐνέργεια*, κατά τον Αριστοτέλη, και ποια από τις δύο έννοιες θεωρεί ο φιλόσοφος πιο αξιόλογη; **Μονάδες 15**

B.2. "Μαρτυρεῖ δὲ... ἂν ἐγίνοντο ἀγαθοὶ ἢ κακοί": Να αναπτύξετε ποια είναι η επιδίωξη κάθε νομοθέτη και πώς αυτή υλοποιείται. **Μονάδες 15**

B.3. Τι γνωρίζετε για την τριμερή "διαίρεση" της ψυχής του ανθρώπου, κατά τον Αριστοτέλη, και ποια η σχέση του κάθε μέρους με τις αρετές;

Μονάδες 10

B.4. Να γράψετε στο τετράδιό σας δύο ομόρριζες λέξεις της νέας ελληνικής γλώσσας, απλές ή σύνθετες, για καθεμιά από τις παρακάτω λέξεις:

κομιζόμεθα, χρησάμενοι, λαμβάνομεν, τεχνῶν, ανάλογον.

Μονάδες 10

Ενοτ.3-4 – εσπερινά 2009

B.1. Ποιο κριτήριο διαφοροποιεί, σύμφωνα με το κείμενο που σας δίνεται, την «αγαθή» από τη «φαύλη πολιτεία»; **Μονάδες 15**

B.2. Να αναφέρετε τρία παραδείγματα που περιγράφουν ενέργειες του πρακτικού και ηθικού βίου των πολιτών, από το κείμενο που σας δίνεται, με τα οποία ο Αριστοτέλης τεκμηριώνει, τη θέση του «**ἐκ τῶν ὁμοίων ἐνεργειῶν αἱ ἕξεις γίνονται**». **Μονάδες 15**

B.3. Τι πραγματεύεται ο Αριστοτέλης στο Α' βιβλίο του έργου του «**Ἠθικά Νικομάχεια**»; Για ποιο λόγο τού έδωσε αυτόν τον τίτλο; **Μονάδες 10**

B.4. Να γράψετε στο τετράδιό σας δύο ετυμολογικά συγγενείς λέξεις της αρχαίας ή της νέας ελληνικής, απλές ή σύνθετες, για καθεμιά από τις παρακάτω λέξεις του κειμένου:

φθείρεται, τέχνη, οἰκοδόμοι, πράττοντες, ἀναστρέφεσθαι.

Μονάδες 10

Ενοτ. 3-4 – επαναληπτικές Ημερήσια 2007

B1. Με βάση τα δεδομένα του κειμένου: «**Μαρτυρεῖ ... ἀγαθοὶ ἢ κακοὶ**», ποιος είναι ο ρόλος του δασκάλου στην απόκτηση της ηθικής αρετής;

Μονάδες 15

B2. Σύμφωνα με το απόσπασμα: «**Οὕτω δὴ καὶ ἐπὶ τῶν ἀρετῶν ἔχει ... μᾶλλον δὲ τὸ πᾶν**», να εκθέσετε τη σχέση μεταξύ «ενεργειῶν» και «ἐξέων» στην κατάκτηση της ηθικής αρετής.

Μονάδες 15

B3. Ποιες διδασκαλίες του Αριστοτέλη παρουσιάζονται στις διδαχθείσες ενότητες των *Πολιτικών*;

Μονάδες 10

B4. Να γράψετε δύο ομόρριζες λέξεις της αρχαίας ή της νέας ελληνικής γλώσσας, απλές ή σύνθετες, για καθεμιά από τις παρακάτω λέξεις του κειμένου: **μαρτυρεῖ, ἀμαρτάνουσιν, φθειρεται, ἀνα-στρέφεισθαι, ἀποδιδόναι.**

Μονάδες 10

Ενοτ.5-6 – επαναληπτικές ημερήσια 2006

B1. «Περὶ ἡδονὰς ... ἐστίν»: Ποια θεωρεῖται, κατὰ τον Αριστοτέλη, «ορθὴ παιδεία», σύμφωνα με τα δεδομένα του αποσπάσματος;

Μονάδες 15

B2. «Ῥητέον ... ἀποδώσει»: Με βάση το απόσπασμα να προσδιορίσετε τα κύρια στοιχεία της έννοιας «αρετὴ». **Μονάδες 15**

B3. Ποιος είναι ο ορισμὸς της ευδαιμονίας κατὰ τον Αριστοτέλη και πὼς μπορούν να την εξασφαλίσουν οι ἄνθρωποι; **Μονάδες 10**

B4. Να γράψετε δύο ομόρριζες λέξεις της αρχαίας ή της νέας ελληνικής γλώσσας, απλές ή σύνθετες, για καθεμιά από τις παρακάτω λέξεις του κειμένου: **ἀχθόμενος, ἀπεχόμεθα, χαίρειν, ἀποδίδωσιν, θεωρήσωμεν.**

Μονάδες 10

Ενότητες 5-6- Ημερήσια και Εσπερινά 2012

B.1. Ποια είναι η σχέση ηθικής αρετῆς και ἡδονῆς-λύπης και πὼς την εξηγεί ο Αριστοτέλης στο κείμενο που σας δίνεται; **Μονάδες 15**

B.2. Ἐξίς, ἀρετὴ, ἔργον:α) να προσδιορίσετε το περιεχόμενο των ὀρων (μον.9) και β) να εξηγήσετε τη μεταξύ τους σχέση με βάση το κείμενο που σας δίνεται. (μον.6)

Μονάδες 15

B.3. Ποια ἦταν η σχέση του Αριστοτέλη με τους συναδέλφους του στην Ακαδημία και πὼς αὐτὴ εξηγείται; **Μονάδες 10**

B.4. Να βρείτε στο παραπάνω κείμενο μια ετυμολογικά συγγενὴ λέξη, απλὴ ἢ σύνθετη, για καθεμιά από τις παρακάτω λέξεις της νέας ελληνικής:

σχεδόν, ἀχάριστος, ἀσήμαντος, ἐνδεής, πρόφαση, διαμονή, ἄρτιος, τελεσιδίκος, δημαγωγός, καταδρομικό **Μονάδες 10**

Ενοτ.7-8 – ομογενείς 2009

B.1. Ο Αριστοτέλης για να προσδιορίσει την έννοια της *μεσότητος* στο κείμενο που σας δίνεται

χρησιμοποιεί παραδείγματα. Να τα εντοπίσετε και να τα σχολιάσετε. **Μονάδες 15**

B.2. Να σχολιάσετε ερμηνευτικά το απόσπασμα: «Λέγω δὲ τὴν ἠθικὴν ... τὸ μέσον». **Μονάδες 15**

B.3. Ποια ἦταν ἡ διδακτικὴ δραστηριότητα τοῦ Ἀριστοτέλη στὴν αὐλὴ τοῦ Φιλίππου τῆς Μακεδονίας; **Μονάδες 10**

B.4. Να γράψετε δύο ομόρριζες λέξεις τῆς νέας ἐλληνικῆς γλώσσας, ἀπλές ἢ σύνθετες, γιὰ καθεμιὰ ἀπὸ τὶς παρακάτω λέξεις τοῦ κειμένου: **ἐλλείπει, λαμβάνουσι, προστάξει, φθειρούσης, ἐργάζονται.**

Μονάδες 10

Ενοτ. 7-8 –ημερήσια 2001

B1. "Ἐν παντὶ δὴ συνεχεῖ...οὐ τὸ τοῦ πράγματος ἀλλὰ τὸ πρὸς ἡμᾶς":

Με ποια κριτήρια εἶναι δυνατὸς, κατὰ τὸ χωρίο αὐτό, ὁ καθορισμὸς τοῦ "μέσου" καὶ ποια εἶναι τὰ ἰδιαίτερα χαρακτηριστικὰ τῆς μεσότητας, ἀνάλογα με τὸ κριτήριο καθορισμοῦ τῆς;

Μονάδες 15

B2. Τέχνη - ἀρετὴ - φύσις: Ποιο κοινὸ χαρακτηριστικὸ γνώρισμα διακρίνει ὁ Ἀριστοτέλης στὶς τρεῖς αὐτές ἐννοιες, σε ποια ἀπὸ τὶς τρεῖς δίνει τὸ προβάδισμα καὶ γιατί, κατὰ τὴ γνώμη σας, τῆς δίνει τὸ προβάδισμα αὐτό;

Μονάδες 15

B3. Ποια φιλοσοφικὴ καὶ συγγραφικὴ δραστηριότητα ἀνέπτυξε ὁ Ἀριστοτέλης κατὰ τὴν περίοδο στὴν ὁποία ἀνήκουν τὰ "Ἠθικά Νικομάχεια";

Μονάδες 10

B4. Να σχηματίσετε ἓνα ομόρριζο ουσιαστικὸ (ἀπλὸ ἢ σύνθετο) τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς γιὰ καθέναν ἀπὸ τοὺς παρακάτω ρηματικούς τύπους, χρησιμοποιώντας τὴν παραγωγικὴ κατάληξη ποὺ σας δίνεται:

λαβεῖν : **-μα**

ἄγουσα : **-ή**

εἰώθασιν : **-ος**

ἔχουσιν : **-σις**

φθειρούσης : **-ά**

Μονάδες 10

Ενοτ. 7-8 –ημερήσια 2008

B1. Πώς προσδιορίζεται στο κείμενο που σας δόθηκε η έννοια της *μεσότητος* για τα πράγματα και για τον άνθρωπο; Να τεκμηριώσετε την απάντησή σας και με αναφορές σε συγκεκριμένα χωρία.

Μονάδες 15

B2. Πώς συσχετίζονται από τον Αριστοτέλη οι έννοιες: *έπιστήμη (τέχνη)-ἀρετή-φύσις*;

Μονάδες 15

B3. Σε ποια μέρη διέκρινε ο Αριστοτέλης την ψυχή;

Μονάδες 10

B4. Να γράψετε δύο ομόρριζες λέξεις της αρχαίας ή της νέας ελληνικής γλώσσας, απλές ή σύνθετες, για καθεμιά από τις παρακάτω λέξεις του κειμένου:

ἀναλογία, ληπτέον, αἰρείται, ἄγουσα, προσθεῖναι.

Μονάδες 10

Ενοτ.8-9 – εσπερινά 2007

B.1. «*Λέγω δὲ τὴν ἠθικὴν*»:

Γιατί ο Αριστοτέλης εξειδικεύει τη σχέση αρετής και *μέσου* μόνο στην ηθική αρετή; **Μονάδες 15**

B.2. «*καὶ μᾶλλον καὶ ἥττον*»:

Να συσχετίσετε την παραπάνω φράση με τη θεωρία της *μεσότητος* του Αριστοτέλη. **Μονάδες 15**

B.3. Τι αποτέλεσε την αφορμή για τη δεύτερη φυγή του Αριστοτέλη από την Αθήνα; **Μονάδες 10**

B.4. Για καθεμιά από τις παρακάτω λέξεις να γράψετε στο τετράδιό σας μία λέξη του κειμένου ετυμολογικά συγγενή :

αφαίρεση, κατάλοιπο, φθαρτός, ηδονή, ψεγάδι.

Μονάδες 10

ενοτ. 9-10 -ομογενείς 04

β1. Να σχολιάσετε την αριστοτελική αντίληψη περί αρετής που σχετίζεται με τα «*πάθη*» και τις «*πράξεις*».

Μονάδες 15

B,2. Να διευκρινίσετε τις εκφράσεις του κειμένου «*ἔξις προαιρετική*» και «*ὠρισμένη λόγῳ*» που καθορίζουν την έννοια της αρετής κατά τον Αριστοτέλη.

Μονάδες 15

B.3. Πώς αντιλαμβάνεται ο Αριστοτέλης την έννοια της ευδαιμονίας;

Μονάδες 10

B.4. Να γράψετε δύο ομόρριζες λέξεις της νέας ελληνικής γλώσσας, απλές ή σύνθετες, για καθεμιά από τις παρακάτω λέξεις του κειμένου:

ἡσθῆναι, ἔλλειψις, εἴκαζον, ἀποτυχεῖν, αἰρεῖσθαι.

Ενοτ. 9-10 – ημερήσια 2010

B1. Να εξηγήσετε πώς ο Αριστοτέλης αξιοποιώντας την άποψη των Πυθαγορείων και τον άγνωστης προέλευσης στίχο, που βρίσκονται στο κείμενο που σας δίνεται, καταλήγει στο συμπέρασμα «**καὶ διὰ ταῦτ' οὖν τῆς μὲν κακίας ἢ ὑπερβολῆ καὶ ἢ ἔλλειψις, τῆς δ' ἀρετῆς ἢ μεσότης**».

Μονάδες 15

B2. Να προσδιορίσετε και να σχολιάσετε νοηματικά τα χαρακτηριστικά της αρετής, όπως προκύπτουν από το απόσπασμα του κειμένου «**Ἔστιν ἄρα ... ὁ φρόνιμος ὀρίσειεν**».

Μονάδες 15

B3. Ποιες απόψεις εξέφρασε ο Αριστοτέλης για την πόλη της Αθήνας και τους Αθηναίους, σύμφωνα με την παράδοση, λίγο πριν εγκαταλείψει την Αθήνα;

Μονάδες 10

B4. Να βρείτε στο κείμενο που σας δίνεται μία ομόρριζη λέξη για καθεμιά από τις παρακάτω λέξεις: **σχέση, ανόρθωση, καθαίρεση, απάθεια, υπόλοιπο, διαβλητός, εικαστικός, ουσία, πρακτική, ραστώνη.**

Μονάδες 10

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΑΠΟ ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΕΣ – ΠΟΛΙΤΚΑ**Εσπερινά 2006 – ενοτ.15^η-16^η**

B1. «**Τῷ περὶ πολιτείας ἐπισκοποῦντι ... οὐκ ἔστι πολίτης**»:

Σύμφωνα με το σχολικό βιβλίο, στην παραπάνω ενότητα «*η διερεύνηση του θέματος γίνεται με την αναλυτική μέθοδο*». Ποια είναι η επιχειρηματολογία του Αριστοτέλη, η οποία δικαιολογεί την παραπάνω άποψη;

Μονάδες 10

B2. Με βάση το κείμενο που σας δόθηκε, να αναφέρετε και να σχολιάσετε τα κριτήρια με τα οποία ο Αριστοτέλης ορίζει την έννοια του *πολίτη*.

Μονάδες 10

B3. Αφού μελετήσετε το παρακάτω μεταφρασμένο κείμενο, να αιτιολογήσετε τη θέση του Αριστοτέλη: «**ἡ γὰρ πόλις πολιτῶν τι πλῆθός ἐστιν**».

ΜΕΤΑΦΡΑΣΜΕΝΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Ο άνθρωπος που δεν μπορεί να ζει μαζί με άλλους σε κοινότητα, ο άνθρωπος που λόγω αυτάρκειας αισθάνεται πως δεν του λείπει τίποτε, αυτός ο άνθρωπος δεν αποτελεί με κανέναν τρόπο μέρος της πόλης – ένας τέτοιος όμως άνθρωπος είναι, τότε, ή ζώο ή θεός.

(Αριστοτέλους Πολιτικά Α2, 13)

Μονάδες 10

B4. Γιατί κατά τον Αριστοτέλη η ηθική φιλοσοφία είναι μέρος της πολιτικής φιλοσοφίας;

Μονάδες 10

B5. πεπραχέναι, συνεστώτων, καλείν, σκεπτέον, μετέχοντες: Να γράψετε στο τετράδιό σας δύο **σύνθετα ομόρριζα**, της αρχαίας ή της νέας ελληνικής, για καθεμιά από τις παραπάνω λέξεις.

Μονάδες 10

Ημερήσια 2006 – ενότητα 20η

B1. «**τίς δ' ἔσται ... ἄσκησιν αὐτῆς**»: Ποια ερωτήματα θέτει ο Αριστοτέλης ως προς τους στόχους της παιδείας, και πώς ανταποκρίνεται σε αυτά η «ἐμποδῶν παιδεία» σύμφωνα με τα δεδομένα του κειμένου;

Μονάδες 10

B2. Ποια παιδεία θεωρείται κατά τον Αριστοτέλη αντάξια του ελεύθερου πολίτη, σύμφωνα με τα δεδομένα του κειμένου;

Μονάδες 10

B3. «**Ὅτι μὲν οὖν νομοθετητέον ... ἄσκησιν αὐτῆς**»: Με βάση το απόσπασμα του πρωτότυπου κειμένου και το μεταφρασμένο κείμενο που ακολουθεί να εξηγήσετε γιατί ο Αριστοτέλης θεωρεί επιτακτική την ανάγκη να ρυθμίσει ο νομοθέτης τα της παιδείας της πόλεως.

Αριστοτέλους Πολιτικά Α2, 16

[...] Ο άνθρωπος, από την άλλη, γεννιέται εφοδιασμένος από τη φύση με όπλα για να υπηρετήσει τη φρόνηση και την αρετή, που όμως μπορεί να τα χρησιμοποιήσει εξ ολοκλήρου και για αντίθετους σκοπούς. Γι' αυτό ο δίχως αρετή άνθρωπος είναι από όλα τα όντα το πιο ανόσιο και το πιο άγριο, το χειρότερο από όλα στις ερωτικές απολαύσεις και στις απολαύσεις του φαγητού. Η δικαιοσύνη είναι στοιχείο συστατικό της πόλης· είναι αυτό που συγκρατεί την τάξη στην πολιτική κοινωνία.

Μονάδες 10

B4. Ο Αριστοτέλης στο Λύκειο: Ποιες οι συνθήκες υπό τις οποίες εργάστηκε εκεί και ποιο το έργο που παρήγαγε την περίοδο αυτή;

Μονάδες 10

B5. Να γράψετε δυο ομόρριζες λέξεις της αρχαίας ή της νέας ελληνικής γλώσσας, απλές ή σύνθετες, για καθεμιά από τις παρακάτω λέξεις του κειμένου:

λανθάνειν, μανθάνειν, εἴληφε, διαφέρονται, νομίζειν.

Μονάδες 10

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Προσωπικές σημειώσεις
- <http://www.greek-language.gr>
- «Τα Ηθικά Νικομάχεια και τα Πολιτικά του Αριστοτέλη», Παναγιώτης Εμμανουηλίδης, 2004, Μεταίχμιο, Αθήνα
- http://www.study4exams.gr/anc_greek/

